Ocena sytuacji społeczno-gospodarczej

Spis treści

Oś Priorytetowa 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka 2
Oś Priorytetowa 2. Cyfrowe podkarpackie 8
Oś Priorytetowa 3. Czysta energia 12
Oś Priorytetowa 4. Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego 23
Oś Priorytetowa 5. Infrastruktura komunikacyjna 41
Oś Priorytetowa 6. Spójność przestrzenna i społeczna 51
Oś Priorytetowa 7. Regionalny rynek pracy 56
Oś Priorytetowa 8. Integracja społeczna 67
Oś Priorytetowa 9. Jakość edukacji i kompetencji w regionie 92

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020

Poniższy załącznik prezentuje wyniki analizy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego i jej związków z procesem programowania i wdrażania RPO WP 2014-2020. Prognozowane są także dalsze zmiany w poszczególnych obszarach wsparcia. Nawiązania do tej analizy znajdują się w treści samego raportu.

Oś Priorytetowa 1. Konkurencyjna i innowacyjna gospodarka

Opis OP 1 został podzielony na dwa główne obszary:

B+R – czyli obszar związany z Działaniem 1.1 oraz 1.2
Wsparcie przedsiębiorstw – związane z Działaniami 1.3, 1.4 oraz 1.5.

Badania i rozwój

Wśród wyzwań zidentyfikowanych dla gospodarki Podkarpacia w obszarze konkurencyjności i innowacyjności na etapie programowania dla lat 2014-2020 wskazano wzrost poziomu konkurencyjności przedsiębiorstw i regionu. Wyznaczone cele szczegółowe objęły podnoszenie jakości i umiędzynarodowienie badań, wzrost wykorzystania ich wyników w gospodarce, zwiększenie zastosowania TIK w gospodarce i społeczeństwie. Ma to zostać osiągnięte poprzez wzmacnianie działalności w zakresie badań i innowacji oraz poprawę transferu wiedzy między sektorem publicznym i prywatnym.
Ostateczny kształt interwencji, jaki ona przybrała w zakresie OP 1, był wypadkową zapisów dokumentów strategicznych funkcjonujących na szczeblu krajowym i unijnym oraz szczeblu regionalnym. Największy wkład w kształt interwencji miały: Umowa Partnerstwa – Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020, Strategia Europa 2020 na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2020, Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 na rzecz inteligentnej specjalizacji.
Od strony zasobowej warto przyjrzeć się zmianom w zakresie wyposażenia podmiotów prowadzących działalność B+R w aparaturę naukowo-badawczą. Udział województwa podkarpackiego w alokacji aparatury naukowo-badawczej w kraju w 2012 roku mierzony odsetkiem jej wartości w ogólnej jej wartości dla Polski wynosił 4,3% i wzrósł do 2017 roku do poziomu 4,8% (**Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.**). Obecna wielkość alokacji aparatury naukowo-badawczej plasuje województwo podkarpackie na 8. pozycji w kraju i tworzy dobre podstawy do wzrostu aktywności badawczo-rozwojowej w regionie.

Wykres 1. Odsetek wartości aparatury naukowo-badawczej w poszczególnych województwach w latach 2012-2017 (w %)

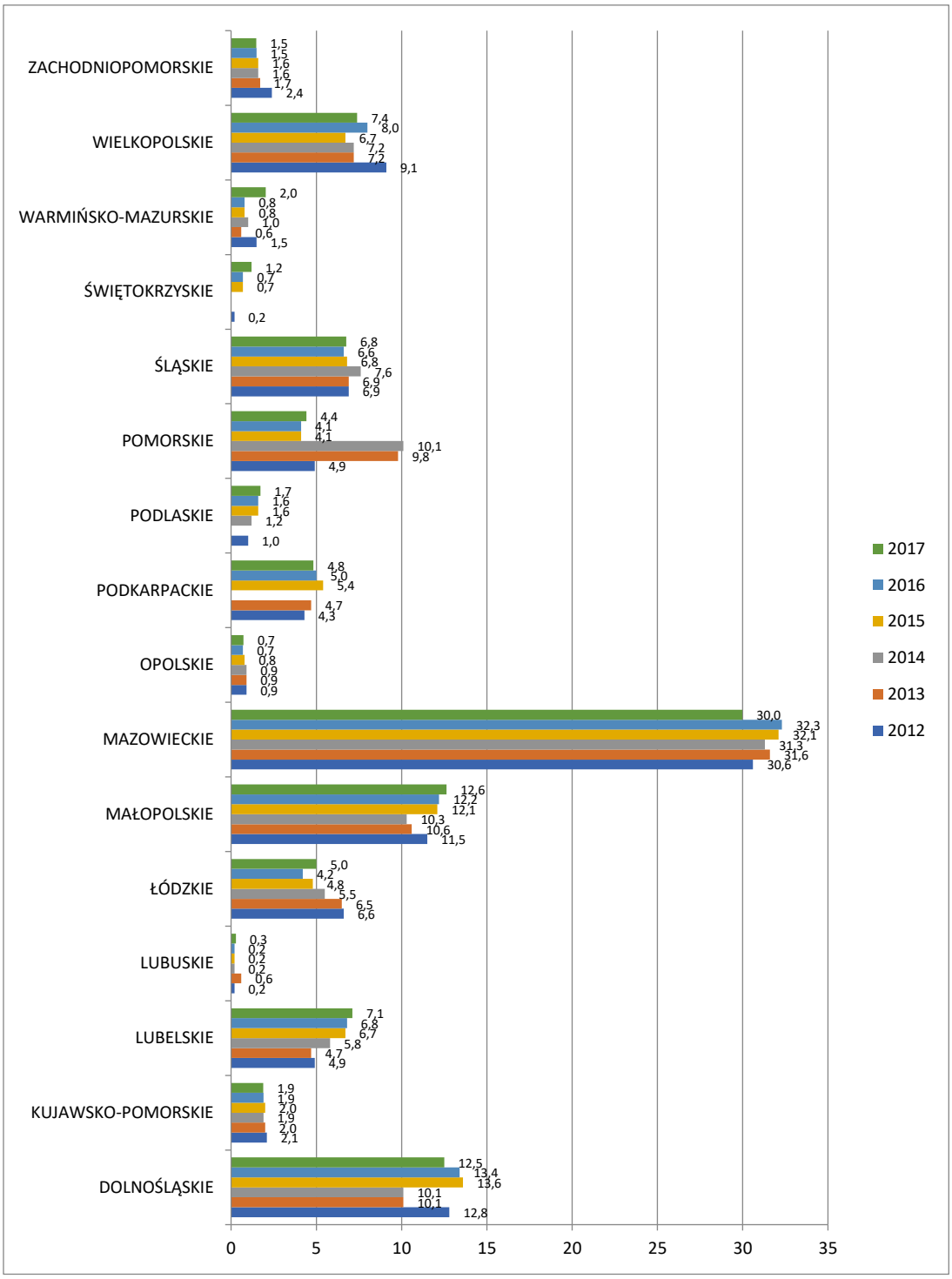

Źródło: STRATEG oraz GUS, Działalność badawcza i rozwojowa w Polsce w 2017 roku, Warszawa, 2018.

Od danych ilustrujących ponoszone nakłady jeszcze ważniejsze są dane prezentujące wyniki prowadzonej działalności innowacyjnej. Dobrym miernikiem zmian w tym zakresie jest wskaźnik udziału przychodów ze sprzedaży produktów nowych lub istotnie ulepszonych. W latach 2012-2017 odnotowano jego spadek z poziomu 8,75% do poziomu 7,88%. Skala tego spadku nie była jednakże aż tak duża jak przeciętnie dla Polski (Wykres 2). W zakresie

tego kryterium województwo podkarpackie plasowało się na wysokiej, 4. pozycji w kraju. Lepsze wyniki odnotowały jedynie województwa: pomorskie, małopolskie i dolnośląskie.

Wykres 2. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w województwie podkarpackim na tle Polski w latach 2012-2017 (w %)

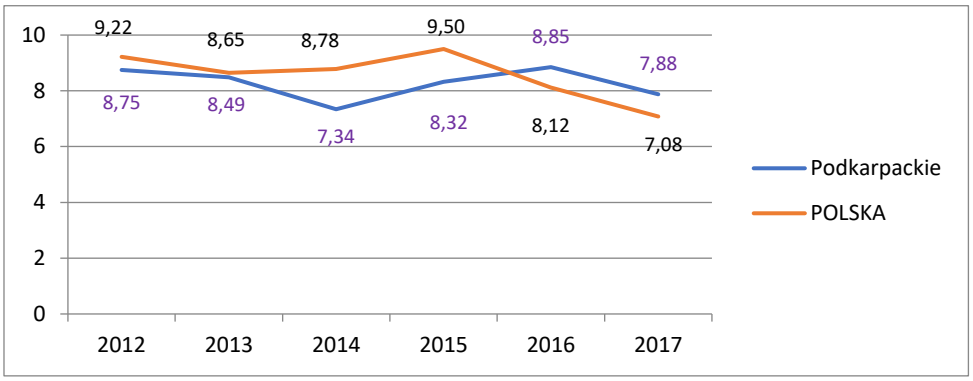

Źródło: dane GUS, Bank Danych Lokalnych

Na tle kraju te wyniki mogą napawać umiarkowanym optymizmem, jednakże patrząc na nie szerzej, z perspektywy międzynarodowej, lokują województwo podkarpackie na końcu zestawień regionalnych, i obrazują rzeczywistą trudność w wychodzeniu podkarpackich przedsiębiorstw na rynki międzynarodowe.

Wsparcie przedsiębiorczości

Interwencja zaplanowana w RPO WP 2014-2020 w ramach Osi Priorytetowej 1 w obszarze CT 3 koresponduje z dwoma kluczowymi etapami wspierania aktywności gospodarczej i stymulowania konkurencyjności podmiotów. Po pierwsze, przewidziano w Programie aktywności ukierunkowane na promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz sprzyjanie tworzeniu nowych firm, w tym również poprzez inkubatory przedsiębiorczości (PI 3a). Tym samym, RPO WP 2014-2020 adresuje ważną kwestię zapewniania odpowiednich warunków dla tworzenia firm i budowania regionalnej bazy przedsiębiorstw. Po drugie, Program oferuje wsparcie w zakresie tworzenia i poszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług (PI 3c). Oznacza to, iż w przypadku już istniejących podmiotów, przewidziano aktywności mające na celu zwiększenie ich potencjału konkurencyjnego, w tym zwłaszcza poprzez wspieranie ich innowacyjności.

Uzasadnieniem podjętych interwencji dla PI 3a był fakt, iż na etapie programowania województwo podkarpackie charakteryzowało się relatywnie niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego, zaś wartość regionalnego PKB sytuowała województwo na jednym z ostatnich miejsc w Unii Europejskiej. Zgodnie z danymi wykorzystanymi na potrzeby *Diagnozy potrzeb rozwojowych regionu w kontekście realizacji RPO Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013*, PKB per capita wynosił w 2009 r. 41% analogicznego

wskaźnika dla całej UE[1]. Z kolei PKB per capita wg parytetu siły nabywczej (PPS) osiągnął w 2010 r. 39% średniej UE (niższe wskazania obserwowano jedynie w regionach bułgarskich i rumuńskich)[2]; w 2016 r. - już 48%, zaś według szacunków za 2017 r. - 49% średniej unijnej[3]. Odnosząc się do uwarunkowań krajowych należy zauważyć, iż regionalne PKB na 1 mieszkańca (w cenach bieżących) stanowiło w 2012 r. 69,9% średniej krajowej, co przekładało się na najniższy wynik w Polsce. W 2016 r., z wartością 70,4%, Podkarpacie wyprzedziło województwo lubelskie i zajęło 15. lokatę w kraju[4]. W zakresie dynamiki PKB per capita względem roku poprzedzającego, Podkarpacie w 2012 r. z wartością wskaźnika 103,5% zajmowało 12. lokatę w Polsce; w 2016 r. - z dynamiką na poziomie 102,8% - 9 miejsce w kraju. Średnioroczna wartość miernika obliczona dla okresu 2012-2016 r. wynosi 103,6%, co jest 7. wynikiem w skali wszystkich województw. Tym samym, na przestrzeni lat następuje powolny, acz konsekwentny proces konwergencji Podkarpacia względem lepiej rozwiniętych regionów. Województwo nadal jednak identyfikuje potrzeby w zakresie zmniejszania dystansu względem regionów o silniejszych gospodarkach lokalnych.

Tabela 1. Dynamika produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca w cenach bieżących, rok poprzedni=100

	2012	2013	2014	2015	2016
Polska	104,0	101,8	103,8	104,7	103,5
Podkarpackie	103,5	103,5	103,5	104,8	102,8

Źródło: STRATEG GUS.

W 2012 r. Podkarpacie cechowało się najniższą w skali kraju liczbą jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności. Wskaźnik ten osiągał dla województwa podkarpackiego wielkość 66,3 jednostki, podczas gdy średnia dla Polski to 93,0, zaś na wiodącym Mazowszu - 114,8. Pięć lat później, w 2017 r., Podkarpacie z 73,0 nowo zarejestrowanymi podmiotami na 10 tys. ludności wyprzedziło Podlasie (72,3) oraz Opolszczyznę (65,1), zmniejszając też dystans do średniej krajowej (94,0). Dowodzi to, iż zidentyfikowana na etapie programowania wsparcia potrzeba w zakresie wspierania tworzenia nowych firm pozostaje aktualna, choć widoczne są pozytywne zmiany w tym zakresie. Osąd ten wzmacnia obserwacja, iż zarówno w 2012 r., jak i w 2017 r. Podkarpacie cechowało się najniższą ogólną liczbą MŚP na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym (2012 r. - 1 138,8; 2017 r. - 1 285,8 przy średniej krajowej wynoszącej odpowiednio: 2012 r. - 1 613,8; 2017 r. - 1 830,7).

W RPO WP 2014-2020 wskazano, iż preferencyjne warunki prowadzenia działalności gospodarczej funkcjonują m.in. w trzech Specjalnych Strefach Ekonomicznych oraz

[1]Diagnoza potrzeb rozwojowych regionu w kontekście realizacji RPO Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013. Instytut Badań Strukturalnych na zlecenie Województwa Podkarpackiego. Warszawa 2013.

[2] Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego. Aktualizacja Strategii Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2013. Regionalne Obserwatorium Terytorialne. Rzeszów 2013.

[3] Źródło: EUROSTAT.

[4] Źródło: STRATEG GUS.

zaakcentowano poczyniony wzrost oferty terenów inwestycyjnych[5]. W dokumencie podkreślono również, iż wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych na terenie województwa podkarpackiego w okresie 2007-2012 r. wyniosła co najmniej 7 387,4 mln zł, zaś ich średnioroczna wartość oscylowała w tym okresie pomiędzy 854 mln zł w 2010 r., a 1 493 mln zł w 2011 r[6]. Generalnie, na moment programowania wsparcia, Podkarpacie cechowało się relatywnie niską atrakcyjnością inwestycyjną; w rankingu województw z 2012 r. region zajął 12 miejsce w kraju, wyprzedzając województwa: lubelskie, warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie i podlaskie[7]. W 2012 r., z 427 przedsiębiorstwami z kapitałem zagranicznym, Podkarpacie znajdowało się na 12. miejscu pod względem ich nominalnej liczby w regionie (25 914 ogółem w Polsce, zaś najwięcej - 9 979 - na Mazowszu); w 2017 r. - na 11. lokacie, z 519 przedsiębiorstwami z kapitałem zagranicznym (23 213 tego typu przedsiębiorstw w kraju, nadal dominowało Mazowsze, choć z niższą niż 5 lat wcześniej wartością 8 473 firm). Należy uznać, iż co do zasady w RPO WP 2014-2020 trafnie przyjęto zasadność zwiększania oferty terenów inwestycyjnych. Z punktu widzenia teorii rozwoju gospodarczego, działania z zakresu uzbrojenia i przygotowania terenów inwestycyjnych powinny przełożyć się na poprawę oferty inwestycyjnej, a docelowo - zwiększyć napływ inwestorów zewnętrznych. Niemniej, pomimo trafnej diagnozy, która pozostaje adekwatna również na moment ewaluacji mid-term, trzeba podkreślić, iż uwarunkowania wdrażania interwencji dot. terenów inwestycyjnych okazały się tak wymagające, iż istniejące zapotrzebowanie w tym zakresie nie zostało zrealizowane (o czym szerzej w treści głównej raportu).

W 2012 r. na terenie województwa podkarpackiego funkcjonowało 535 instytucji otoczenia biznesu (działalności finansowej i ubezpieczeniowej oraz obsługi rynku nieruchomości) na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej, co było nominalnie najniższą wielkością spośród wszystkich regionów w kraju i oscylowało na poziomie 62,7% średniej krajowej[8]. Z biegiem czasu, sytuacja w analizowanym obszarze jeszcze się pogorszyła. Pięć lat później, w 2017 r., z 523,3 IOB na 10 tys. podmiotów gospodarki narodowej, Podkarpacie nadal zamykało krajową stawkę, zaś wartość wskaźnika kształtowała się na poziomie 60,7% średniej krajowej (tj. 2 p.p. mniej niż w 2012 r.). Tym samym, nadal trafna nadal jawi się koncepcja promocji postaw proinnowacyjnych wśród przedsiębiorców w województwie podkarpackim za sprawą instytucji otoczenia biznesu. Zgodnie z teorią ekonomii, aktywność tych instytucji i dostęp do oferowanych przez nie usług zmniejsza ryzyko i obciążenia związane z rozwojem przedsiębiorstwa. Tymczasem na Podkarpaciu mała liczba IOB koreluje z niską skłonnością do zakładania przedsiębiorstw. Oznacza to, iż nadal zasadne jest wdrażanie, poprzez Podkarpacką Platformę Wsparcia Biznesu, modelu dystrybucji usług prorozwojowych na rzecz firm, który w ramach inicjatywy *Catching-Up Region* został zidentyfikowany jako

[5] Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 z dn. 23 października 2018 r., s. 10.

[6] Tamże.

[7] Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski. Instytutu Badań Nad Gospodarką Rynkową we współpracy z Fundacją Konrada Adenauera w Polsce. Gdańsk 2012.

[8] Źródło: STRATEG GUS.

działanie zaradcze mające odpowiadać na problem niskiej konkurencyjności podkarpackich MŚP.

Niestety, poziom innowacyjności podkarpackich przedsiębiorstw nie był ani nadal nie jest na tyle wysoki, by mogły one z powodzeniem konkurować na rynku krajowym czy europejskim (por. PI 3c). Nakłady inwestycyjne (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca wyniosły w 2012 r. - 5 902 zł (95,7% średniej krajowej), zaś w 2017 r. - już tylko 5 136 zł (76,5% średniej krajowej)[9]. Oznacza to nie tylko nominalny spadek, ale także przesunięcie w rankingu województw z 7. na 12. pozycję w skali kraju. Co więcej, o ile w 2012 r. Podkarpacie było krajowym liderem w zakresie wielkości nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w stosunku do PKB (9,2%), o tyle w 2016 r. region spadł na 10. miejsce w Polsce ze wskaźnikiem na poziomie 7,6%[10]. Ponadto, o ile w 2012 r. 6,9% podkarpackich przedsiębiorstw przemysłowych współpracowało w zakresie działalności innowacyjnej (6. lokata w kraju), pięć lat później - już nieco mniej, gdyż 6,0% (7. pozycja w rankingu województw)[11]. Pozytywnie należy natomiast ocenić udział przedsiębiorstw innowacyjnych w regionie. W przypadku przedsiębiorstw przemysłowych, ich odsetek wzrósł od 17,9% w 2012 r. do 20,9% w 2016 r., aby w 2017 r. znów nieco spaść do poziomu 19,4% (co przekładało się odpowiednio na 8., 3. i 5. lokatę w kraju). Z kolei w przypadku przedsiębiorstw usługowych, udział przedsiębiorstw innowacyjnych na Podkarpaciu spadł z 11,6% w 2012 r. do 11,1% w 2017 r., co jednak przełożyło się na relatywny awans w rankingu regionów z 6. na 4. lokatę. Analogicznie, Podkarpacie cechuje wysoki udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych (nowych lub istotnie ulepszonych) na eksport w przychodach netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w przedsiębiorstwach przemysłowych: w 2012 r. było to 4,9% (średnia krajowa - 4,4%), zaś w 2017 r. - 5,0% (przy dużo niższej średniej krajowej rzędu 3,7%).

Powyższa diagnoza dowodzi, iż wyzwania zidentyfikowane na etapie programowania RPO WP 2014-2020 w zakresie wspierania tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw, w tym stymulowania ich innowacyjności, pozostają nadal aktualne. Jest to szczególnie widoczne w tych wymiarach, które dotyczą wdrażania PI 3a, ponieważ wiele kluczowych wskaźników społeczno-gospodarczych w tym zakresie cechuje stagnacja / regres względem stanu z 2012 r., co dodatkowo uwidacznia potrzebę wsparcia.

[9] Tamże.

[10] Tamże.

[11] Tamże

Oś Priorytetowa 2. Cyfrowe podkarpackie

Analizując zachodzące zmiany w tym obszarze wsparcia, zwrócono uwagę przede wszystkim na takie aspekty rozwoju społeczeństwa informacyjnego, jak: infrastruktura, dostępność e-usług i zainteresowanie korzystaniem z nich oraz poziom kompetencji cyfrowych. Podstawowym warunkiem skuteczności realizowanego wsparcia jest powszechny dostęp do Internetu potencjalnych odbiorców efektów interwencji. W 2017 roku **84% gospodarstw domowych w regionie posiadało szerokopasmowy dostęp do Internetu w domu** (średnia dla Polski wyniosła 78%) – dla porównania, w roku 2014 było to 74% (Polska – 71%). **W 2017 roku region pod tym względem zajmował 1. pozycję w kraju**.

Tabela 2. Odsetek gospodarstw domowych posiadających szerokopasmowy dostęp do Internetu w domu [%] w latach 2014-2017 [%]

	2014	2015	2016	2017
Polska	71	71	76	78
Podkarpackie	74	76	83	84

Źródło: dane STRATEG

Dostęp do szerokopasmowego Internetu jest znacznie bardziej powszechny wśród przedsiębiorców. W tym zakresie region (94,1%) plasuje się jednak nieznacznie poniżej średniej dla kraju (94,6%). W roku 2017 podkarpackie zajmowało 10. pozycję wśród regionów.

Tabela 3. Odsetek przedsiębiorstw posiadających dostęp do Internetu szerokopasmowego w latach 2012-2017 [%]

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	81,9	82,6	90,4	91,9	93,2	94,6
Podkarpackie	78,2	78,8	88,6	93,9	93,8	94,1

Źródło: dane STRATEG

W 2017 roku niemal 63% przedsiębiorstw w regionie podkarpackim posiadało własną stronę internetową, a region pod tym względem zajmował 12. pozycję w kraju (średnia dla Polski to 66,9%). Dla porównania w roku 2012 odsetek dla regionu wyniósł 61,4% (średnia dla kraju – 67,6%). Posiadanie strony internetowej przez firmę wpływa przede wszystkim na możliwość otrzymywania zamówień online od klientów. Jak wynika z analizy danych STRATEG, w regionie podkarpackim, w 2017 roku 11,6% firm otrzymywało zamówienia przez sieci komputerowe (średnia dla kraju wynosiła 14%) – dla porównania w roku 2012 wskaźnik wynosił 9,7%. Region w 2017 roku zajmował jednak pod tym względem przedostatnią pozycję wśród województw.

Rosnący odsetek gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw posiadających dostęp do Internetu, stopniowo wzrastająca liczba przedsiębiorstw posiadających strony www oraz otrzymujących zamówienia online są dobrą podstawą do rozwijania e-usług publicznych.

Istotny wpływ na poziom korzystania z Internetu (w tym na korzystanie z e-usług) mają także kompetencje cyfrowe. Zgodnie z danymi STRATEG, województwo podkarpackie zajmowało w 2018 roku 15. pozycję pod względem odsetka osób posiadających podstawowe lub ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe – wartość wskaźnika wynosiła bowiem 39,6% i była istotnie niższa od średniej dla kraju (45,9%). W latach 2015-2018 zaszła także niewielka zmiana w tym obszarze, nastąpił bowiem wzrost jedynie o 1,5 p.p.

Tabela 4. Odsetek osób posiadających podstawowe lub ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe w latach 2015-2018

	2015	2016	2017	2018
Polska	40,1	44,4	46,4	45,9
Podkarpackie	38,2	45,8	43,5	39,6

Źródło: dane STRATEG.

Poza omówionymi wyżej kwestiami związanymi z infrastrukturą oraz poziomem kompetencji cyfrowych, istotne są także dane dotyczące podaży i popytu na e-usługi.
By ocenić potrzeby w zakresie podaży e-usług, zwrócono uwagę na dane dotyczące odsetka urzędów administracji publicznej udostępniających usługi elektroniczne inne niż oparte o tzw. wzór pisma ogólnego[12]. W roku 2015, ponad połowa (51%) urzędów w Polsce (zarówno samorządowych jak i rządowych) udostępniała e-usługi. W regionie podkarpackim odsetek ten wynosił, w 2015 roku, 49%, podczas gdy 3 lata wcześniej było to zaledwie 19%. Region w 2015 r. zajmował 8. pozycję w kraju (średnia dla Polski to 51%)
Warto wspomnieć również o poziomie udostępniania, przez jednostki administracji publicznej, aplikacji na urządzenia mobilne, które oferują konkretne e-usługi. Wedle danych GUS, w 2017 roku 9,5% jednostek administracji publicznej w regionie podkarpackim udostępniało takie aplikacje (średnia dla kraju wynosiła wówczas 11,3%). W tym obszarze widać wyraźny wzrost w regionie rok do roku – dla porównania, w roku 2016 wartość wskaźnika wynosiła tylko 3%. Mimo to region plasował się na 12. pozycji w 2017 roku[13].
Dla rozwoju e-administracji (w tym e-usług) istotne jest także korzystanie przez urzędy z Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją (EZD) jako podstawowego sposobu dokumentowania przebiegu załatwiania i rozstrzygania spraw. W 2017 roku, 72,2% jednostek administracji publicznej w regionie korzystało z EZD (średnia dla Polski wynosiła wówczas 59,4%), a w 2016 roku wartość wskaźnika wynosiła: w podkarpackim 58%, w kraju – 55,1%, widać zatem wyraźną zmianę pod tym względem w regionie. W 2017 roku region zajmował 5. pozycję[14].
Zgodnie z zapisami Umowy Partnerstwa, celem PI 2c powinno być także udostępnianie informacji sektora publicznego oraz zasobów nauki i kultury w celu umożliwienia wytworzenia na ich podstawie nowych usług cyfrowych przez podmioty spoza sektora

[12] Wpływ cyfryzacji na działanie administracji publicznej w Polsce, PBS, Warszawa 2012; Wpływ cyfryzacji na działanie administracji publicznej w Polsce, ASM, Warszawa 2015.
[13] Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin 2018.
[14] Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin 2018.

publicznego. Cel ten może być pośrednio mierzony wskaźnikiem odnoszącym się do odsetka jednostek administracji publicznej posiadających politykę lub strategię Open Data[15]. Wedle danych GUS, w 2017 roku (podobnie jak i 2016 r.), 3% jednostek administracji publicznej w województwie podkarpackim posiadało taką politykę lub strategię (średnia dla kraju wynosiła wówczas 4,9%); region zajmował wówczas 11. miejsce w kraju[16].
Dostęp do infrastruktury, posiadane kompetencje cyfrowe oraz podaż e-usług bezpośrednio przekłada się na poziom korzystania z usług online. Jak pokazują poniższe dane, w 2018 roku odsetek mieszkańców regionu korzystających z e-administracji wynosił 24% (co ciekawe wartość wskaźnika była nieznacznie niższa niż w 2017 roku[17]) i pod tym względem region zajmował ostatnie miejsce w kraju. Zdecydowanie częściej z e-administracji korzystają zaś przedsiębiorcy w regionie – wg stanu na koniec 2017 roku, odsetek ten wynosił już 94,2% (region zajął wówczas 12. miejsce w kraju).

Tabela 5. Osoby korzystające z usług administracji publicznej za pomocą Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy; Odsetek przedsiębiorstw korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną w celu odsyłania wypełnionych formularzy w formie elektronicznej w latach 2012-2017/2018

		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Osoby korzystające z usług administracji publicznej za pomocą Internetu w ciągu ostatnich 12 miesięcy	Polska	31,6	22,6	26,9	26,6	30,2	30,8	35,5
	Podkarpackie	24,8	19,8	22,5	25,3	25,5	25,3	24
Odsetek przedsiębiorstw korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną w celu odsyłania wypełnionych formularzy w formie elektronicznej w latach 2012-2017	Polska	86,2	82,7	91,6	93,5	94,3	95,1	-
	Podkarpackie	82,7	83,5	94	93,9	94,6	94,2	-

Źródło: dane STRATEG.

Podsumowując, w 2017 roku 84% mieszkańców regionu miało w domu dostęp do Internetu szerokopasmowego – był to najlepszy wynik w kraju. Jeszcze lepiej wyglądała sytuacja dotycząca odsetka przedsiębiorstw posiadających tego typu dostęp – w roku 2017 wskaźnik wyniósł już 94,1%. Dane na temat wyposażenia firm w infrastrukturę ICT wskazują, że w obszarze tym nadal istnieją jednak potrzeby – województwo plasuje się dopiero na 10. miejscu. Trzeba jednak mieć na uwadze, że wsparcie w ramach PI 2c RPO WP 2014-2020 nie było nastawione na takiego rodzaju inwestycje, zatem nie można bezpośrednio mówić

[15] Otwarte dane publiczne (Open data) to dane instytucji i urzędów, z których każdy może korzystać. Na bazie otwartych danych publicznych na świecie powstaje coraz więcej nowoczesnych produktów i usług. Są one źródłem realnych oszczędności środków finansowych i czasu. Odbiorcy mogą korzystać z zasobów danych publicznych realizując własne cele, rozwijając działalność gospodarczą, społeczną oraz prowadząc badania.

[16] Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin 2018.

[17] Może wynikać to jednak z metodologii szacowania tego wskaźnika, która opiera się na badaniu reprezentacyjnym, ankietowym, realizowanym metodą wywiadu bezpośredniego, w którym udział jest dobrowolny. Badanie odbywa się w kwietniu każdego roku.

o wpływie interwencji w tym obszarze. Aspekt infrastrukturalny z pewnością może być jednak analizowany jako jeden z czynników wpływających (w tym przypadku pozytywnie) na identyfikowane w ramach badania efekty dofinansowanych projektów, w tym przede wszystkim na wskaźnik rezultatu dotyczący korzystania z e-administracji. Innym czynnikiem zewnętrznym, który może mieć wpływ na uzyskiwane efekty interwencji są kompetencje cyfrowe mieszkańców – zgodnie z przedstawionymi danymi, w 2018 roku 39,6% mieszkańców regionu posiadało podstawowe lub ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe (przedostatnie miejsce w kraju). Oznacza to, że około 60% mieszkańców nie dysponowało wówczas żadnymi umiejętnościami tego typu, co może stanowić czynnik ograniczający efekty interwencji. Istotne dla wdrażania OP 2 RPO WP 2014-2020 są z pewnością dane dotyczące podaży e-usług wśród urzędów. Z uwagi jednak na brak aktualnych danych, można jedynie oprzeć się na danych z lat 2012 i 2015 – w regionie podkarpackim, w roku 2015, 49% urzędów udostępniało usługi elektroniczne inne niż oparte o tzw. wzór pisma ogólnego (8. miejsce w kraju). W dalszym ciągu (wedle stanu z 2017 roku) nieduży odsetek jednostek administracji publicznej w regionie udostępnia aplikacje mobilne do korzystania z e—usług (9,5%; 12. pozycja w kraju) oraz posiada politykę lub strategię w zakresie Open data (3%; 11. miejsce w kraju). Wartości te stanowić mogą potwierdzenie trafności i użyteczności zaplanowanej w ramach PI 2c interwencji – wskazują bowiem na dość duże potrzeby wśród urzędów na korzystanie ze wsparcia kierowanego na rozwój zaawansowanych e-usług oraz na dalszy rozwój szeroko rozumianej e-administracji (w tym udostępniania online informacji publicznych, z których będą korzystać mieszkańcy oraz przedsiębiorcy). Niedostateczny poziom dostępu obywateli do publicznych informacji, zasobów i usług cyfrowych świadczonych przez administrację, bezpośrednio wpływa zaś na poziom korzystania z e-usług. Analizując jednak popyt na e-usługi warto, z jednej strony, podkreślić relatywnie wysoki odsetek przedsiębiorstw korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną w celu odsyłania wypełnionych formularzy w formie elektronicznej (94,2%; 12. miejsce w kraju). Z drugiej zaś strony, odsetek mieszkańców regionu korzystających z e-administracji w roku 2018 wyniósł 24%, a województwo zajmowało pod tym względem ostatnią pozycję wśród regionów – co jasno potwierdza, że w tym aspekcie potrzeby nadal są aktualne. Wartości omówionych wskaźników oraz zajmowane przez region pozycje w rankingach województw z pewnością dowodzą słuszności założeń interwencji OP 2 *Cyfrowe Podkarpackie* i wskazują na konieczność kontynuacji tego kierunku wsparcia w przyszłości. Przeszkodą w rozwoju e-administracji w najbliższych latach mogą być jednak inne potrzeby inwestycyjne JST, na które w pierwszej kolejności będą one decydowały się przeznaczyć posiadane, ograniczone środki finansowe. Z tego też względu pozytywnie można ocenić plan wsparcia e-zdrowia z wykorzystaniem wciąż dostępnej alokacji w ramach OP 2 RPO WP 2014-2020. Można zakładać jednak, że w kolejnej perspektywie finansowej zasadne będzie przeznaczenie środków na dalszy rozwój e-administracji.

Oś Priorytetowa 3. Czysta energia

W zakresie CT4

Jak wynika z diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej przeprowadzonej w ramach procesu opracowywania RPO WP 2014-2020, województwo podkarpackie zużywa znacznie więcej energii niż jest w stanie wytworzyć. W 2012 r. stosunek produkcji energii elektrycznej do jej zużycia wyniósł 52,6%, w kolejnych latach wartość wskaźnika stopniowo spadała, natomiast w 2015 r. odnotowano wzrost do poziomu 54,5%. W latach 2016-17 ponownie zaobserwowano tendencję malejącą (44,5% w 2017 r.). Obniżanie się wartości wskaźnika wynika przede wszystkim z tego, iż zużycie energii elektrycznej w województwie podkarpackim, podobnie jak w innych regionach w Polsce, stale rośnie, natomiast możliwości produkcji energii nie zwiększają się proporcjonalnie w stosunku do rosnącego zużycia, co oznacza, że potrzeba uniezależnia się od dostaw energii nadal jest aktualna.
W kolejnych latach należy spodziewać się, iż zużycie energii nadal będzie rosło, a jej produkcja będzie utrzymywać się na względnie stałym poziomie. Konsekwencją tej sytuacji jest konieczność zakupu energii z innych części kraju lub z zagranicy, co oznacza zależność od dostaw energii. Sposobem na zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego regionu, zgodnie z zaleceniami „Strategii Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020”[18] jest zwiększenie wykorzystania dostępnych lokalnie odnawialnych źródeł energii. Zwrot w kierunku „czystej” energii ze źródeł odnawialnych przyczynia się także do zmniejszenia emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń pyłowych powstających podczas spalania źródeł konwencjonalnych, co ma bezpośrednie przełożenie na poprawę zdrowia i jakości życia ludności.
Inwestycje w OZE przyczyniają się również do realizacji zobowiązań nałożonych na mocy pakietu klimatyczno-energetycznego oraz Strategii Europa 2020, według których do 2020 r. udział energii z OZE w ogólnym zużyciu energii brutto ma osiągnąć w Polsce pułap 15%[19]. Jak wynika z danych GUS, w 2007 r. stopień wykorzystania OZE w województwie podkarpackim był nieco wyższy niż średnia dla Polski i wynosił 6,5%. W kolejnych latach wartość wskaźnika stopniowo rosła (wyjątkiem jest rok 2011 oraz 2015), a w 2017 r. jego wartość osiągnęła 25,7%, a zatem w badanym okresie wartość wskaźnika wzrosła dwukrotnie. Dotychczasowa dynamika wskaźnika oraz stale zwiększająca się popularność inwestycji w energię odnawialną w Polsce i w województwie pozwala sądzić, iż w kolejnych latach tendencja wzrostowa zostanie nadal utrzymana.

[18] „Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2020”, 2013, Rzeszów

[19] EUROPA 2020 Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, 03.03.2010, Bruksela.

Wykres 3. Udział produkcji energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych w produkcji energii elektrycznej ogółem w latach 2007-2017 w województwie podkarpackim oraz w Polsce [%]

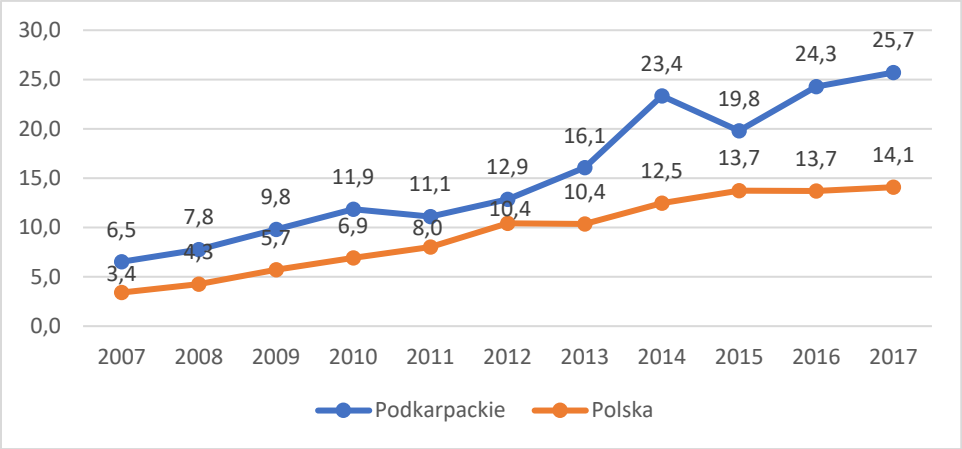

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Biorąc pod uwagę dane dotyczące produkcji ciepła, należy zaobserwować zmniejszanie się udziału produkcji energii cieplnej z paliw węglowych w ogólnej produkcji energii cieplnej, zarówno w województwie podkarpackim, jak i w całym kraju. Jak wskazuje poniższy wykres, spadkowi udziału produkcji ciepła z węgla towarzyszy wzrost udziału produkcji ciepła z paliw gazowych oraz odnawialnych źródeł energii (głównie biomasy). W 2012 r. udział ciepła wyprodukowanego z OZE w województwie podkarpackim wynosił 0,9%, natomiast w 2017 – 4,8%, a zatem mamy do czynienia ze wzrostem o prawie 4 p. p. Należy jednak zauważyć, iż mimo znaczącej poprawy, wynik ten jest nadal niższy niż średnia krajowa i plasuje województwo na 7. miejscu w klasyfikacji regionów, a zatem nadal warto wspierać inwestycje związane z produkcją energii z odnawialnych źródeł.

Wykres 4. Udział energii cieplnej wyprodukowanej z poszczególnych rodzajów paliw w produkcji energii cieplnej ogółem w roku 2012 i 2017 w Polsce i w województwie podkarpackim [%]

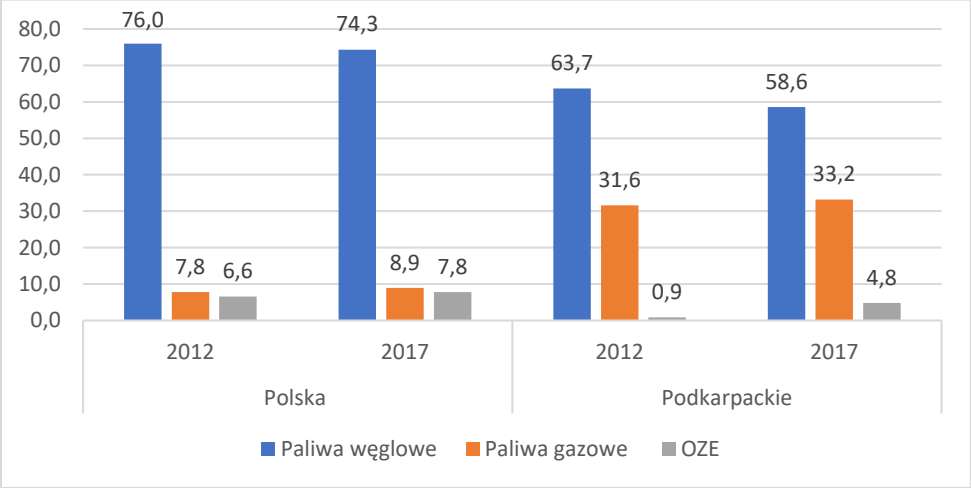

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki

Jeśli chodzi o produkcję energii w wysokosprawnej kogeneracji, sytuacja ulega systematycznej poprawie w stosunku do początku okresu programowania – w 2012 r. udział energii cieplnej wytworzonej w kogeneracji w produkcji energii cieplnej ogółem wyniósł 37,8%, natomiast w 2017 r. wartość wskaźnika osiągnęła prawie 50%, co uplasowało województwo na 11. pozycji w rankingu regionów[20] - nadal jednak wynik ten jest niższy niż średnia dla Polski. Przewiduje się dalsze zwiększanie wartości wskaźnika w kolejnych latach. Mimo znaczącej zmiany potencjał związany z wytwarzaniem energii elektrycznej i cieplnej w skojarzeniu nadal pozostaje niewykorzystany, a zdiagnozowana potrzeba jest wciąż aktualna. Jednak jak wskazują dotychczasowe wyniki ogłoszonych naborów, wnioskodawcy nie są zainteresowani przeprowadzaniem tego typu inwestycji, głównie z uwagi na jej niską opłacalność przy przyjętym limicie mocy, wynikającym z linii demarkacyjnej.

Wykres 5. Udział energii cieplnej wytworzonej w kogeneracji w produkcji energii cieplnej ogółem

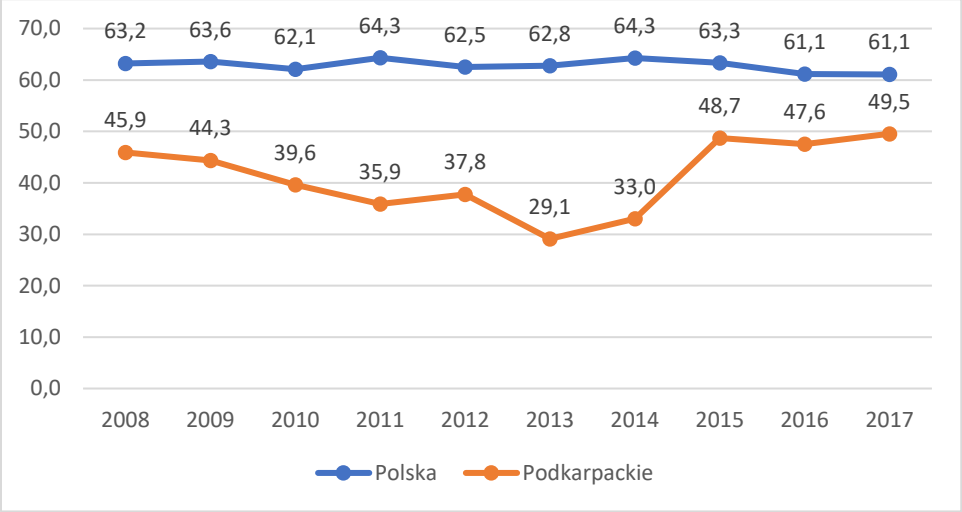

Źródło: opracowanie własne na podstawie Urzędu Regulacji Energetyki

W zakresie PI 4c na etapie programowania RPO WP 2014-2020 zwrócono uwagę na rosnące zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych – zarówno w miastach jak i na wsi. Zakładano wówczas, że wraz ze wzrostem PKB w regionie, rosnąć będzie zużycie energii. Analizując dane GUS dotyczące zużycia energii w gospodarstwach domowych, można zwrócić uwagę na brak jednoznacznych tendencji w latach 2012-2017. W roku 2012 zużycie wynosiło 1 190 GWh i do roku 2014 spadło do 1 178 GWh, natomiast od 2015 do 2017 następował systematyczny przyrost i ostatecznie wskaźnik ukształtował się na poziomie 1 215 GWh. Porównanie podkarpackiego do pozostałych województw pokazuje, że region ten charakteryzuje się średnim poziomem powyższego wskaźnika (10 miejsce w roku 2017), choć w stosunku do 2012 pozycja ta zmieniła się na niekorzyść województwa o dwa miejsca. Warto zwrócić uwagę, że systematycznie wzrasta zużycie energii w sektorze przemysłowym w województwie (z 1 699 GWh w rok 2012 do 2 539 GWh). Postęp technologiczny i

[20] Energetyka cieplna w liczbach 2012-2017, Urząd Regulacji Energetyki

wzrastająca wraz z nim liczba urządzeń, do których pracy niezbędna jest energia elektryczna, sprawiają, że przedsiębiorstwa w znacznym stopniu partycypują w ogólnym bilansie zużycia energii elektrycznej. Podkarpackie pozostaje jednak wśród regionów o niskim zużyciu energii w tym sektorze (13 miejsce w roku 2017).

Kolejnym problemem odnotowanym w diagnozie wyzwań, potrzeb i potencjałów w zakresie PI 4c, stała się niezadowalająca efektywność energetyczna budownictwa mieszkaniowego i budynków użyteczności publicznej. Stwierdzenie to nie zostało poparte danymi potwierdzającymi ww. tendencje. Za poziom efektywności energetycznej w znacznym stopniu odpowiada stan techniczny budynków. Narodowy Spis Ludności i Mieszkań z roku 2011 wskazał, że w województwie podkarpackim 12% mieszkań powstało przed rokiem 1944[21]. Zdecydowanie najwyższy odsetek powstał między rokiem 1945 a 1970 (28,4%). Budynki pochodzące z tych okresów zostały wybudowane w przestarzałych technologiach budowlanych, przez co cechują się dużymi stratami energii wynikającymi m. in. z nieszczelności przegród zewnętrznych czy też nieefektywnej pracy systemów grzewczych. Zarówno budynki mieszkaniowe jak i budynki publiczne odpowiadają za znaczne zużycie energii cieplnej. Według danych GUS, większość sprzedanej energii cieplnej wędruje do budynków mieszkalnych. Między rokiem 2007 a 2017 w tym sektorze zaobserwować można silne wahania wartości wskaźnika (z ogólną tendencją spadkową), który ostatecznie w roku 2017 (4 321 764 GJ) powrócił niemal do poziomu obserwowanego w roku 2007 (4 391 707 GJ). W ostatnich latach szczególnie silny przyrost zaobserwowano między rokiem 2016 a 2017. Jeśli chodzi zaś o energię cieplną sprzedaną do urzędów i instytucji, w omawianym okresie następował dość regularny, choć nie znaczący przyrost. Zauważalne wahanie (spadkowe) odnotowano w roku 2016, a następnie (wzrostowe) w 2017.

Wykres 6. Sprzedaż energii cieplnej do budynków mieszkalnych oraz do urzędów i instytucji w województwie podkarpackim w latach 2007-2017 [GJ].

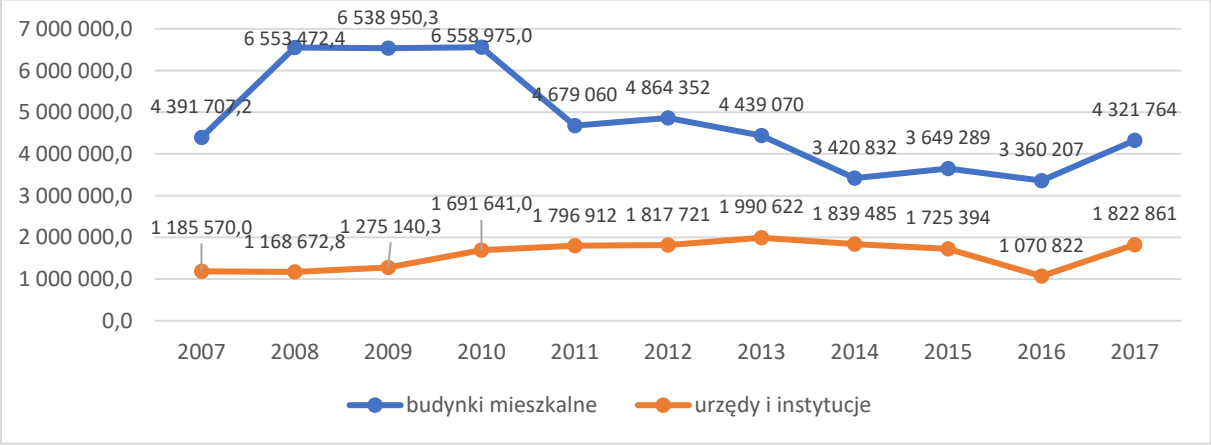

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W najbliższych latach należy spodziewać się kontynuacji wzrostu zużycia energii we wszystkich sektorach, jednak będzie on stopniowo równoważony przez inwestycje w

[21] Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Raport z wyników w województwie podkarpackim. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Rzeszów 2012, s. 94.

poprawę efektywności energetycznej. Wobec potrzeby zachowania bezpieczeństwa energetycznego regionu, a także korzyści ekonomicznych wynikających z oszczędnego gospodarowania energią, przewidywane jest zachowanie wysokiej rangi przedsięwzięć związanych z PI 4c. Ponadto, Wśród 5 głównych celów polityki spójności na okres po 2020 roku znajduje się inwestowanie w transformację sektora energetycznego[22].
Dane Inspektoratu Ochrony Środowiska z lat 2011-2017 wskazują, że w województwie podkarpackim średnie stężenie pyłu zawieszonego PM10 w roku kalendarzowym maleje. Znaczący spadek nastąpił w latach 2011-2014. W kolejnych trzech latach następowały na przemian wzrosty i spadki stężenia pyłu zawieszonego, lecz końcowa wartość w roku 2017 wyniosła 30,61 µg/m3, co jest poniżej założonego na 2023 rok celu wynoszącego 33,2 µg/m3. Również linia trendu nie wskazuje na zagrożenie osiągnięcia założonego celu w roku 2023. Należy tu odnotować, że zwyżka stężenia pyłu zawieszonego PM10 w roku 2015 mogła zostać spowodowana czynnikami spoza województwa podkarpackiego, a mianowicie wybuchem wulkanu Etna na Sycylii, jaki miał miejsce 1 lutego 2015 roku. Po tym dniu wszystkie stacje pomiarowe w Polsce południowej odnotowały zwiększone zanieczyszczenie pyłami PM10.

Wykres 7. Zanieczyszczenie powietrza pyłami PM10

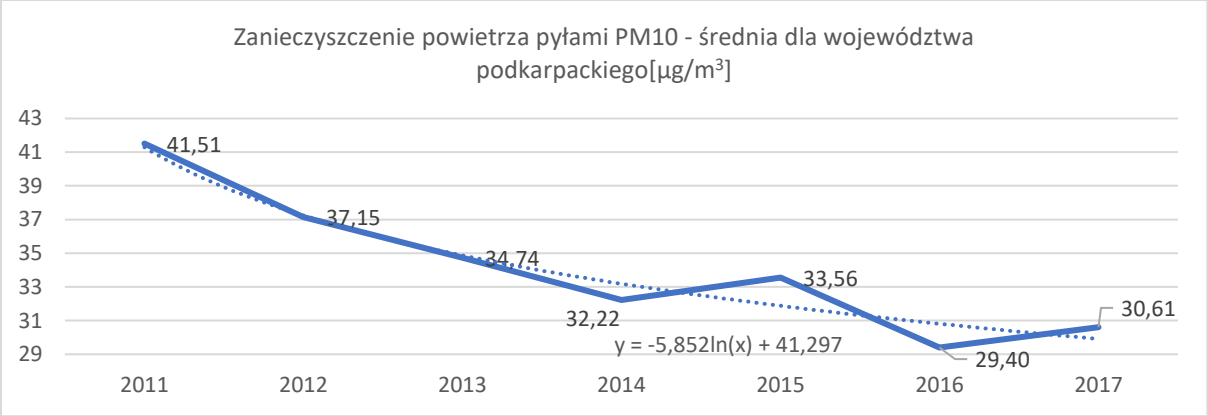

Źródło: kalkulacja własna na podstawie danych Inspektoratu Ochrony Środowiska: http://powietrze.gios.gov.pl/pjp

Pod względem średniego stężenia pyłu zawieszonego PM10 województwo podkarpackie, z wartością 30,61 µg/m3 plasowało się w 2017 roku na 10. pozycji w kraju po województwie podlaskim, gdzie stężenie było najmniejsze (21,02 µg/m3) i dalej takich województwach jak: zachodniopomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie, lubuskie, kujawsko-pomorskie, świętokrzyskie, dolnośląskie i lubelskie. Głównym problemem województwa nie jest jednak średnia wartość stężenia pyłu zawieszonego PM10, ale wartości stężeń w poszczególnych ośrodkach miejskich województwa. Pod tym względem najgorzej wypada Jarosław, gdzie w roku 2017 stężenie pyłu wynosiło 38,94 µg/m3. Tak wysokie stężenie utrzymuje się w tym mieście przez cały okres analizowanych pomiarów, czyli od roku 2011. Równie wysokie, powyżej wartości założonego w województwie celu na rok 2023, stężenia pyłów PM10

[22] https://ec.europa.eu/regional_policy/pl/2021_2027/#2

odnotowano w 2017 roku w Dębicy i Mielcu – 38,11 µg/m3 i 36,35 µg/m3 odpowiednio. Należy tu podkreślić dobrą sytuację w Rzeszowie, gdzie począwszy od roku 2013 stężenie pyłu jest poniżej założonej na rok 2023 wartości docelowej (w roku 2017 wynosiło 30,28 µg/m3). Do przyczyn takiego stanu rzeczy należy zaliczyć zmianę miejsca pomiaru zanieczyszczenia powietrza pyłem PM10 na terenie Rzeszowa. Lokalizacja na ul. Szopena została przeniesiona na ulicę Rejtana. Od roku 2013 pozyskiwano dane na podstawie pomiarów w nowej lokalizacji, gdzie stan powietrza należy uznać za lepszy ze względu na oddalenie od centrum miasta i nadmiernego ruchu ulicznego.
W 2017 r. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW) w Rzeszowie uruchomił program pn. „Przyjazny Dom". Program składa się z trzech komponentów, w tym dwóch mających na celu ograniczenie niskiej emisji szkodliwych pyłów i gazów do powietrza. W wyniku realizacji projektów, w 2017 r. zmodernizowano 41 kotłowni węglowych: zamontowano 33 kotły gazowe, 7 kotłów opalanych biomasą, 1 budynek został podłączony do ciepłowni miejskiej, zainstalowano 1 pompę ciepła oraz wykonano 1 instalację fotowoltaiczną. Przeprowadzone w 2017 r. inwestycje z zakresu ochrony powietrza przyczyniły się do osiągnięcia efektu ekologicznego w postaci:

1. Redukcji gazów i pyłów emitowanych do atmosfery na poziomie: 6,53 Mg/rok pyłu PM10, 4,9 Mg/rok pyłu PM2,5 , 576,39 g/rok benz(a)piernu oraz 937,91 Mg/rok dwutlenku węgla,
2. Możliwości produkcji 5 402,10 kWh energii w ciągu roku przy pomocy ogniw fotowoltaicznych o mocy 5,13 kW,
3. Możliwości produkcji ciepła przy użyciu pompy ciepła w mocy 10,4 kW.[23]

Pomimo osiągnięcia założonego celu – ograniczenia zanieczyszczenia powietrza pyłem PM10 poniżej poziomu 33,2 µg/m3, widzimy konieczność dalszych działań w tym zakresie ze względu na przekroczenie tego progu w niektórych miastach województwa podkarpackiego: Jarosław, Dębica i Mielec. Szczególnie uwaga ta dotyczy Jarosławia, w którym wysokie stężenie pyłu utrzymywało się w całym okresie badawczym 2011-2017. Warto też zwrócić uwagę na fakt, że stacja pomiarowa w Dębicy podaje dane od początku 2015 r. Wyniki podawane przez tą stację, pokazujące wysokie stężenie pyłów PM10 uzasadniają jej potrzebę działania i konieczność dalszych działań w celu poprawy jakości powietrza w mieście.
Dążąc do ograniczenia niskiej emisji samorządy w Polsce uchwaliły w ostatnich latach programy ograniczenia niskiej emisji. Tego typu programy zostały przyjęte także przez gminy województwa podkarpackiego, np. przyjęty 26 maja 2015 r. Program Ograniczenia Niskiej Emisji dla Miasta Rzeszowa, 3 czerwca 2015 r. Program Ograniczenia Niskiej Emisji dla Gminy Sędziszów Małopolski, czy 6 kwietnia 2016 r. Program Ograniczenia Niskiej Emisji dla Gminy Jasło na lata 2015-2020". W celu poprawy jakości powietrza na swoim obszarze oraz wsparcia mieszkańców, którzy chcą wymienić stare piece na paliwa stałe oraz zwiększyć stopień wykorzystania alternatywnych źródeł energii gminy ogłaszają gminne programy

[23] Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Rzeszowie – Raport o stanie środowiska w województwie podkarpackim w 2017 roku; Rzeszów 2018

wsparcia mieszkańców. Przykładem mogą tu być dwa projekty parasolowe realizowane od 2016 roku w Mielcu i jego okolicach. Pierwszy z projektów nosi nazwę „Eko – energia w gminach: Tuszów Narodowy – Mielec", którego głównym założeniem są działania mające na celu poprawę stanu środowiska naturalnego oraz obniżenie kosztów energii elektrycznej i cieplnej w gospodarstwach domowych. Drugi projekt nosi nazwę „POZBĄDŹ SIĘ SMOGU – w gminie Mielec". W ramach realizacji tego projektu zaplanowano dofinansowanie wymiany przestarzałych kotłów na nowe ekologiczne.
Zmniejszeniu tzw. Smogu, w tym także ograniczeniu emisji pyłów PM10 ma służyć ogólnopolski program „Czyste Powietrze", który ruszył na podkarpaciu we wrześniu br. Celem programu jest poprawa efektywności energetycznej i zmniejszenie emisji pyłów oraz innych zanieczyszczeń przez istniejące lub nowo budowane jednorodzinne budynki mieszkalne. W ramach programu można uzyskać dofinansowanie na termomodernizację budynków i wymianę przestarzałych źródeł ciepła24.

Podejmowane działania powinny wpłynąć na dalszą redukcję stężenia pyłu zawieszonego PM10 i przyczynić się do poprawy czystości powietrza atmosferycznego w województwie podkarpackim.

Jeżeli chodzi o rynek ciepła (dane Urzędu Regulacji Energetyki), to w 2017 roku województwo podkarpackie z zainstalowaną mocą równą 1 501,2 MW plasowało się na 12. pozycji w kraju, po takich województwach jak: dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, mazowieckie, śląskie, małopolskie, pomorskie, wielkopolskie, łódzkie, lubelskie, zachodniopomorskie i opolskie. Należy tu zauważyć, że w latach 2002-2017 wystąpił w województwie znaczny spadek zainstalowanej mocy: w latach 2002-2016 łącznie o 48%, a w roku 2017 o 4% w stosunku do roku poprzedniego. Dla porównania, w latach 2002-2016 moc zainstalowana w Polsce zmniejszyła się o 24%, a pomiędzy rokiem 2016 i 2017 wzrosła o 1%. Długość sieci ciepłowniczych w województwie podkarpackim wynosiła w roku 2017 748,4 km i wzrosła w stosunku do roku poprzedniego o 2%. Jest to zgodne z trendem wzrostowym w kraju. Należy jednak mieć na uwadze, że w latach 2002-2016 długość sieci ciepłowniczych w województwie zmalała o 11% (w Polsce nastąpił w tym okresie 20% wzrost długości sieci ciepłowniczych). Pod względem długości sieci województwo plasowało się w 2017 roku na 11. miejscu w kraju, po takich województwach jak: śląskie, mazowieckie. dolnośląskie, łódzkie, pomorskie, małopolskie, wielkopolskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie i zachodniopomorskie.
Produkcja ciepła w województwie wynosiła w 2017 roku 6 769,9 TJ, z czego 3 354,2 TJ (tzn. 49%) zostało wytworzone w kogeneracji. Dla porównania – w Polsce, w kogeneracji wyprodukowano w 2017 r. 61% ogólnie wytworzonego ciepła. Pod względem ilości produkowanego ciepła, województwo podkarpackie zajmuje 9. miejsce w kraju, natomiast porównując udział ciepła wytworzonego w kogeneracji do całej produkcji ciepła województwo podkarpackie plasuje się na 11. miejscu w Polsce za województwami: lubuskim, pomorskim, mazowieckim, dolnośląskim, małopolskim, łódzkim, kujawsko-

[24] https://www.bip.wfosigw.rzeszow.pl/index.php/programy/programy-wspolne/czyste-powietrze

pomorskim, lubelskim, śląskim i wielkopolskim. Straty ciepła wyniosły w województwie w 2017 roku 930,3 TJ, co stanowiło aż 14% ciepła wytworzonego i uplasowało województwo na przedostatniej pozycji w kraju. Najmniejsze straty ciepła były w tym okresie w województwie kujawsko-pomorskim, gdzie wyniosły jedynie 4%.
W 2017 roku do produkcji ciepła w województwie podkarpackim używany był przede wszystkim węgiel kamienny – z tego paliwa wyprodukowano 59% wytworzonego ciepła. 33% ciepła wyprodukowano przy wykorzystaniu gazu ziemnego wysokometanowego, 5% wykorzystując biomasę, a 3% przy wykorzystaniu innych rodzajów paliw. Dla porównania, w Polsce aż 73% ciepła wyprodukowano w tym okresie z węgla kamiennego, 2% z węgla brunatnego, 5% z oleju opałowego ciężkiego, 7% z gazu ziemnego wysokometanowego, 1% z gazu ziemnego zaazotowanego, 8% z biomasy, 1% z odpadów komunalnych stałych i 3% z innych rodzajów paliw. Na podkreślenie zasługuje mniejszy niż w Polsce udział węgla kamiennego w produkcji ciepła w województwie, przy jednoczesnym większym udziale gazu ziemnego wysokometanowego.
Od 2015 roku w Rzeszowie realizowany jest duży projekt ciepłowniczy dotyczący dostawy ciepła systemowego do domów jednorodzinnych na osiedlach Zimowit i Drabinianka. W pierwszym etapie do miejskiej sieci ciepłowniczej podłączono ok. 160 domów[25]. Ogółem w 2017 roku przedsiębiorstwa produkujące energię cieplną w województwie podkarpackim poniosły nakłady w wysokości 50 245 tys. zł. na inwestycje związane z wytwarzaniem ciepła i 35 668 tys. zł na inwestycje związane z przesyłem i dystrybucją ciepła[26]. Są to kolejne działania, które powinny wpłynąć na dalszą redukcję poziomu pyłu zawieszonego PM10.

W ramach PI6e wspierane są przedsięwzięcia prowadzące do obniżenia niskiej emisji. Jak wynika z prezentowanych w poniższej tabeli danych zużycie węgla kamiennego na potrzeby wytwarzania ciepła w województwie podkarpackim utrzymuje się na wysokim poziomie (szczególnie duży udział w tym zakresie ma sektor drobnych odbiorców tj. gospodarstwa domowe). Powyższe skutkuje powstawaniem problemów w zakresie dotrzymania standardów jakości powietrza (min. pyłu PM10, PM2,5, benzo(a)pirenu). To właśnie głównymi źródłami emisji tych zanieczyszczeń są przede wszystkim: produkcja ciepła w domowych instalacjach grzewczych i lokalnych kotłowniach węglowych (tzw. niska emisja) i transport. Nadmierna obecność zanieczyszczeń w powietrzu przyczynia się przede wszystkim do pogorszenia jakości zdrowia (narażenia na zachorowania), ale także komfortu życia mieszkańców.

[25] https://rzeszow-news.pl/rzeszow-ma-plan-miejskie-cieplo-do-domow-jednorodzinnych/

[26] Urząd Regulacji Energetyki, Raport „Energetyka cieplna w liczbach – 2017", tab.147

Tabela 6. Zużycie węgla kamiennego [tys. Mg]

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Zużycie ogółem	1594	1680	1621	1848	1659	1548	1699	1243	1357	1238	1211
Elektrownie i elektrociepłownie	697	693	625	722	683	550	618	274	463	312	282
Ciepłownie zawodowe	134	170	153	194	168	174	121	102	107	100	113
Sektor drobnych odbiorców – gospodarstwa domowe	425	512	512	561	505	522	603	554	546	580	571

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Z uwagi na istotne powiązania w zakresie oddziaływań skumulowanych na środowisko w diagnozie społeczno-gospodarczej dotyczącej niskiej emisji w województwie podkarpackim, nie może zabraknąć informacji o rosnącej z roku na roku liczbie pojazdów (bezpośrednia emisja, wtórny wznos zanieczyszczeń). Warto w tym miejscu także wspomnieć o strukturze wiekowej pojazdów (brak jest informacji za lata wcześniejsze niż 2016 r.). I tak w 2016 r. samochody osobowe w wieku 10 lat i starszych stanowił aż 83,66% udziału w tej grupie (w roku 2017 odsetek ten jeszcze wzrósł i wyniósł 84,39%). Działania zmierzające do ograniczenia niskiej emisji w tym zakresie przewidziane zostało m.in. w ramach wsparcia sektora transportu w innych PI RPO WP 2014-2020 (transport drogowy, kolejowy, publiczny – budowa obwodnic, upłynnianie ruchu, zakup taboru).

Tabela 7. Pojazdy ogółem wg wybranych rodzajów [szt.]

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
pojazdy samochodowe i ciągniki	994 917	1 083 313	1 122 176	1 174 565	1 235 568	1 272 180	1 314 583	1 357 931	1 412 586	1 482 382
motocykle ogółem	68 206	75 348	79 657	82 138	85 879	88 367	91 824	93 998	99 533	105 493
samochody osobowe	719 541	780 988	803 877	841 186	888 492	918 064	949 910	983 443	1 024 748	1 079 681
samochody ciężarowe	101 871	111 984	117 651	126 782	133 338	135 047	137 904	141 892	145 492	150 158

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Prognozuje się, iż kluczowe czynniki wpływające na pogarszanie stanu środowiska w miastach (w tym szczególnie w zakresie zanieczyszczeń powietrza) w perspektywie najbliższych lat wciąż pozostaną aktualne. Wpływ interwencji w ramach RPO WP 2014-2020 (i innych interwencji np. środki WFOŚiGW w Rzeszowie jak „Przyjazny Dom”) na zmianę sytuacji w opisywanym zakresie wymagać będzie czasu. Na przedłużenie występowania niekorzystnych oddziaływań w zakresie niskiej emisji wpływ będzie miała także sytuacja finansowa mieszkańców, poziom świadomości ekologicznej (wymiana źródeł ciepła,

termomodernizacja, zmiana paliwa na bardziej ekologiczne wymaga odpowiednich środków finansowych) oraz procesy migracji ludności w celach zarobkowych do miast (wzrost natężenia ruchu). Prognozowanie zmian w dłuższej perspektywie czasu jest obarczone dużym błędem z uwagi na możliwości występowania trudnych do przewidzenia zjawisk (jak np. zmiany klimatu).

Powyżej przedstawione analizy pokazują, że **większość potrzeb związanych z OP 3, zdiagnozowanych na etapie programowania RPO wciąż pozostaje aktualna**.
Stale rosnące zapotrzebowanie na energię oraz utrzymujący się dość niski poziom jej produkcji wskazuje, iż potrzeby związane z dywersyfikacją źródeł energii oraz inwestowaniem w lokalnie dostępne odnawialne źródła energii elektrycznej i cieplnej w zakresie PI 4a są nadal aktualne. Rosnący udział OZE w ogólnej produkcji energii pokazuje, iż trend związany z odchodzeniem od emisyjnych, nieodnawialnych źródeł staje się coraz bardziej rozpowszechniony. Potwierdza to również bardzo duże zainteresowanie wnioskodawców, które koncentruje się przede wszystkim na wytwarzaniu energii przy pomocy instalacji fotowoltaicznych oraz kolektorów słonecznych. Nadal aktualne pozostają także potrzeby związane bezpośrednio z inwestycjami związanymi z wytwarzaniem energii, które są częścią integralną realizowanych projektów – podłączenie nowych instalacji do sieci elektroenergetycznej i cieplnej. Jeśli chodzi o inwestycje związane z wytwarzaniem energii w kogeneracji, znacząca poprawa w kwestii udziału energii cieplnej wyprodukowanej w skojarzeniu w stosunku do ogółu produkcji energii cieplnej oraz niskie zainteresowanie wnioskodawców wskazują, iż nie jest to już priorytetowa potrzeba dla wyznaczonej grupy potencjalnych beneficjentów i nie należy spodziewać się znacznego zainteresowania wnioskowaniem o wsparcie dla tego typu projektów w perspektywie unijnej 2014-2020.
Wzrastająca świadomość społeczna związana z istotą oszczędzania energii sprzyja podejmowaniu skutecznych interwencji. Dalsza interwencja w zakresie PI 4c jest uzasadniona z uwagi na rosnące zużycie energii i presję na środowisko związaną z nadmierną eksploatacją surowców odnawialnych. Interwencja powinna być kontynuowana zarówno w zakresie budynków użyteczności publicznej, jak i budynków mieszkalnych. W kolejnej perspektywie unijnej (2021-2027) warto rozważyć wsparcie przedsiębiorstw w modernizacji energetycznej ze względu na istotny ich udział w ogólnym zużyciu energii i możliwość osiągnięcia znacznych redukcji emisji gazów cieplarnianych i oszczędności energetycznych dzięki tego typu wsparciu.
Ponieważ w ostatnich latach obserwuje się silny wydźwięk społeczny problemu „niskiej emisji", a także popularyzację działań związanych z jej redukcją, kontynuacja działań w zakresie PI 4e, a także 6e jest uzasadniona. Za szczególnie istotne uznaje się prowadzenie interwencji związanej z wymianą urządzeń grzewczych. Użytkowanie nieefektywnych ekologicznie źródeł ogrzewania wpływa negatywnie na zdrowie mieszkańców województwa, a także na stan środowiska przyrodniczego. Warta kontynuacji jest także budowa, rozbudowa, przebudowa sieci, przyłączy ciepłowniczych i węzłów cieplnych, a także przyłączy ciepłowniczych do budynków, węzłów cieplnych oraz instalacji odbiorczych. Należy jednak mieć na uwadze, że projekty tego typu mogą być realizowane w ramach sieci należących do

efektywnych systemów ciepłowniczych, dlatego interwencja musi być dostosowana do tego wymogu. Ponadto, z uwagi na wzrastające wymagania dotyczące emisyjności budynków, istotne jest wspieranie budownictwa pasywnego, pozwalającego generować znaczne oszczędności energii.

Oś Priorytetowa 4. Ochrona środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego

W zakresie CT5

RPO WP w swej części diagnostycznej zwraca uwagę na znaczne zasoby wodne województwa podkarpackiego, w szczególności fakt, że rzeki wypływające z obszaru województwa (nie dotyczy Wisły) prowadzą 8% zasobów krajowych (według szacunków w roku średnim) wody pitnej. Podkreślono też fakt, że zasoby wód województwa są nierównomiernie rozmieszczone (w północno - zachodniej części regionu zasoby wód są większe niż w południowej), a ich wielkość jest zmienna. W części południowej okresowo występują niedobory w zaopatrzeniu w wodę. Zwrócono też uwagę, że na Podkarpaciu występuje niski poziom retencji wód powierzchniowych i gruntowych, brak dużych i małych zbiorników retencyjnych oraz polderów, wielkość i charakter cieków wodnych oraz stan budowli przeciwpowodziowych nie zabezpiecza wystarczająco przed zagrożeniem powodziowym dużej części województwa podkarpackiego.
Potwierdzenie diagnozy można znaleźć m.in. w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego – perspektywa 2030 (uchwalony w sierpniu 2018, dalej Plan). Zgodnie z tym dokumentem na terenie województwa podkarpackiego jest ok. 280 tys. ha terenów zagrożonych zalaniem/podtopieniem przez wody z roztopów wiosennych lub letnich opadów atmosferycznych. Wg autorów Planu powodem wysokiego ryzyka powodziowego, oprócz niekorzystnych warunków przyrodniczych i złego stanu infrastruktury przeciwpowodziowej, jest także zagospodarowanie przestrzenne, w tym lokalizowanie zabudowy i elementów infrastrukturalnych na obszarach potencjalnie zalewanych. Pomimo trwających od wielu lat prac mających na celu poprawę bezpieczeństwa powodziowego województwa, powodzie nadal powodują zniszczenia i straty finansowe.
Plan podaje, że wyznaczone dla obszaru zlewni Wisły, Wisłoka, Wisłoki i Sanu, na mapach zagrożenia powodziowego oraz w studiach ochrony przeciwpowodziowej, obszary zagrożenia powodziowego, w tym obszary szczególnego zagrożenia powodzią, obejmują teren o powierzchni 1414 km², co stanowi 7,9% powierzchni województwa. Stan techniczny istniejących wałów przeciwpowodziowych oceniany jest jako niezadowalający, a ich długość i ilość jest niewystarczająca. O utrzymującym się zagrożeniu powodziowym zdaniem autorów planu decyduje również niski poziom retencji wód powierzchniowych, niewystarczająca ilość zbiorników retencyjnych i polderów oraz zły stan zabudowy regulacyjnej rzek.

Rysunek 1. Przestrzenny rozkład ryzyka powodziowego na obszarze województwa podkarpackiego

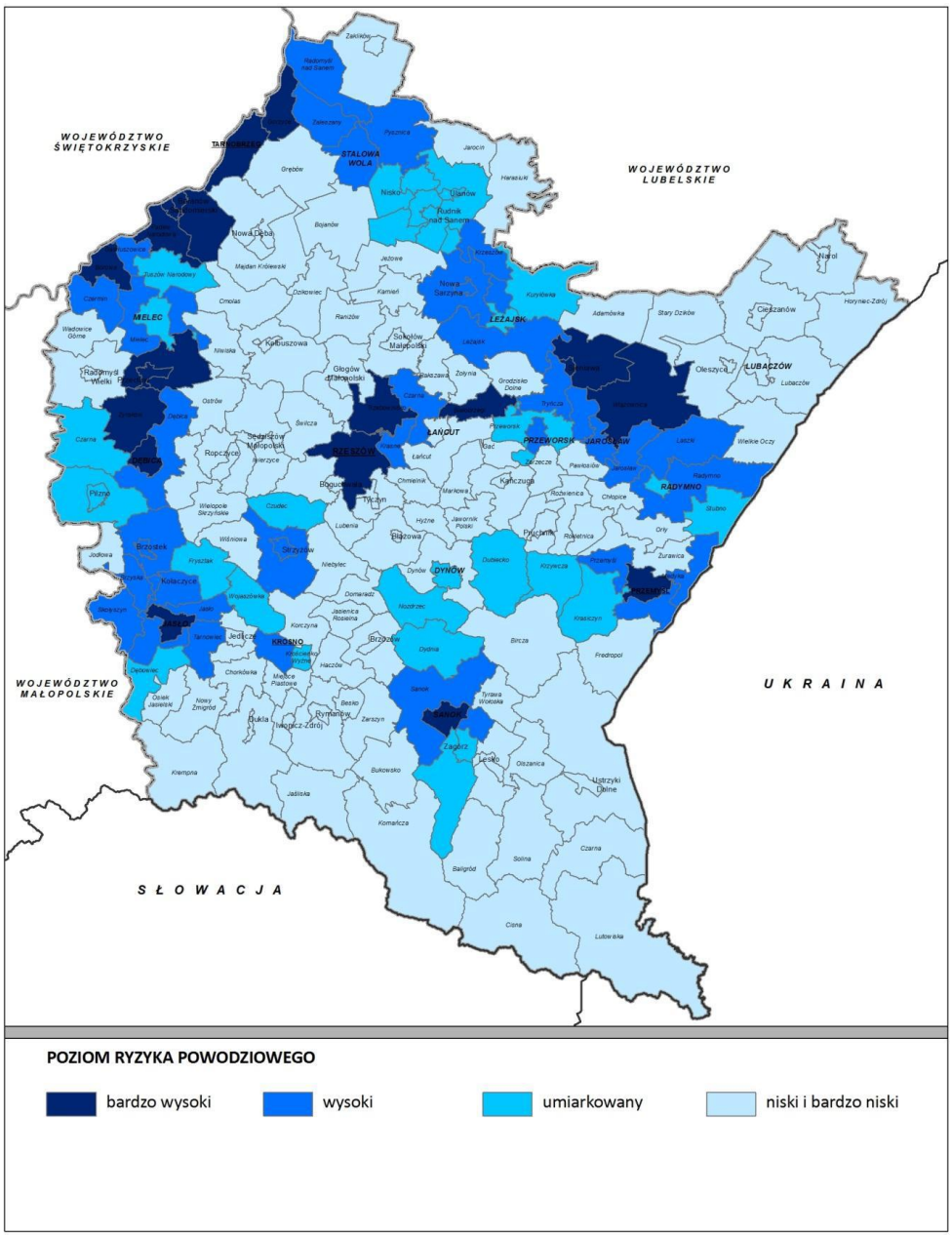

Źródło: Opracowanie PBPP w Rzeszowie na podstawie Planu zarządzania ryzykiem powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły, w RAPORT Z WYKONANIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO ZA LATA 2015 – 2016

W dalszej części dokumentu wskazano, że nierównomierne rozmieszczenie naturalnych zasobów wodnych i niewystarczająca retencja zbiornikowa w stosunku do potrzeb ludności i gospodarki, powodują zwiększenie negatywnych skutków zjawiska suszy. Autorzy, powołując się na analizę zjawiska suszy na obszarze regionu wodnego Górnej Wisły i w regionie wodnym Dniestru, przeprowadzoną przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w

Krakowie[27], piszą w dokumencie o znacznym obniżeniu poziomu wody w ciekach i zaniku mniejszych cieków oraz obniżeni poziomu zwierciadła wód gruntowych niemal na całym obszarze województwa podkarpackiego.

Rysunek 2. Obszary zagrożenia suszą rolniczą.

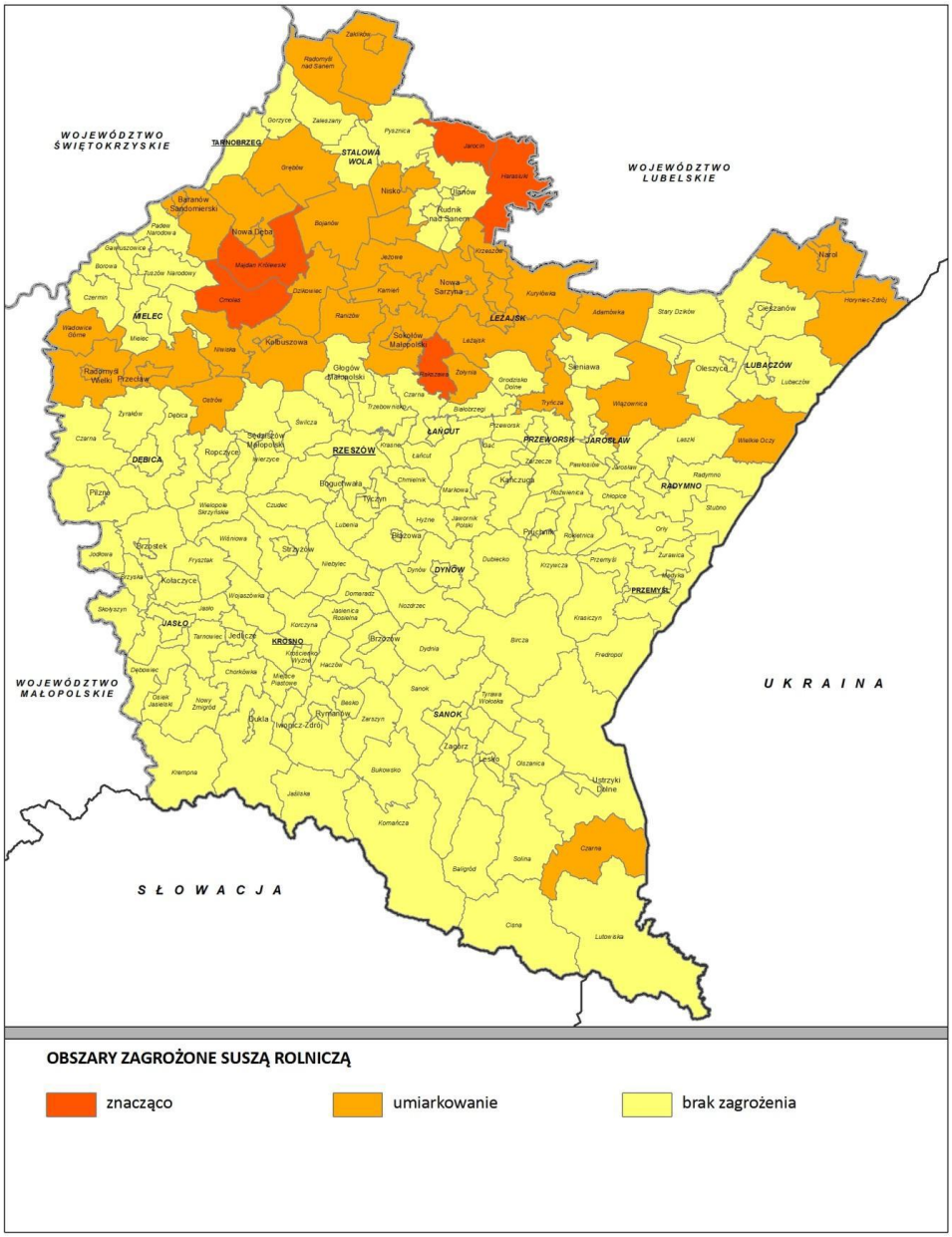

Źródło: Opracowanie PBPP w Rzeszowie na podstawie opracowań: „Analiza zjawiska suszy na obszarze regionu wodnego Górnej Wisły" i „Analiza zjawiska suszy na obszarze regionu wodnego Dniestru" RZGW Kraków 2015 r., w RAPORT Z WYKONANIA PROGRAMU OCHRONY ŚRODOWISKA WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO ZA LATA 2015 – 2016.

[27] Analiza zjawiska suszy na obszarze regionu wodnego Górnej Wisły i Analiza zjawiska suszy na obszarze regionu Dniestru sporządzona w ramach opracowania planów przeciwdziałania skutkom suszy w regionach wodnych w obszarze działania RZGW w Krakowie, RZGW, Kraków 2015 r.

W Planie adaptacji do zmian klimatu miasta Rzeszowa do roku 2030 można znaleźć informację, że z przeprowadzonych analiz wynika, iż głównymi zagrożeniami klimatycznymi w Rzeszowie są:

· Wzrost temperatury maksymalnej powietrza
· Spadek temperatury minimalnej powietrza
· Występowanie fal gorąca i dni upalnych
· Występowanie długotrwałych okresów bezopadowych w połączeniu z temperaturą maksymalną powyżej 25°C
· Występowanie lokalnych, nagłych powodzi miejskich powodujących zalanie lub podtopienie terenu w wyniku wystąpienia silnego, krótkotrwałego opadu deszczu o dużej wydajności
· Wzrost koncentracji zanieczyszczeń powietrza oraz występowania smogu.

Zjawiska te stanowią poważne zagrożenie dla prawidłowego funkcjonowania miasta oraz zdrowia i życia jego mieszkańców. Znajduje to odzwierciedlenie w obserwowanych w wieloleciu 1981-2015 zmianach warunków klimatycznych. Prognozy zmian klimatu dla Rzeszowa na podstawie modeli klimatycznych, opracowanych na podstawie danych meteorologicznych z wielolecia 1981-2015, wskazują, że w perspektywie roku 2050 należy się spodziewać pogłębienia tendencji zmian omawianych zjawisk klimatycznych zaobserwowanych w przeszłości. Modele wskazują, że:

· Do roku 2050 przewidywane jest zwiększenie liczby dni upalnych (dni z temperaturą maksymalną >30°C) w ciągu roku oraz zwiększenie się liczby fal upałów (minimum 3 dni z temperaturą maksymalną >30°C) w ciągu roku. W przyszłości prognozowany jest ponadto wzrost wartości temperatury maksymalnej w okresie letnim.
· Do roku 2050 przewidywane jest zmniejszenie liczby dni mroźnych (dni z temperaturą maksymalną powietrza <0°C) w ciągu roku, prognozowany jest również nieznaczny spadek liczby fal chłodu wyrażonych jako okresy o długości przynajmniej 3 dni z temperaturą minimalną <-10°C a także wzrost wartości temperatury minimalnej okresu zimowego.
· Do roku 2050 prognozuje się zmniejszenie liczby dni z przejściem temperatury powietrza przez 0°C oraz niewielki spadek liczby dni w z temperaturą powietrza 5°C do 2,5°C i opadem atmosferycznym w ciągu roku (zagrożenie gołoledzią)
· Do roku 2050 prognozowane jest znaczące zmniejszenie się wartości indeksu stopniodni dla temperatury średniodobowej <17°C
· Do roku 2050 prognozowany jest wzrost temperatury średniorocznej
· Do roku 2050 prognozuje się nieznaczne zmniejszenie długości najdłuższego okresu bezopadowego w ciągu roku
· Do roku 2050 prognozuje się wzrost sumy rocznej opadu a także wzrost liczby dni z opadem>10 mm/d w roku i nieznaczny wzrost liczby dni z opadem >20 mm/d w roku
· Do roku 2050 prognozuje się wzrost liczby przypadków występowania międzydobowej zmiany temperatury powietrza powyżej 10°C w ciągu roku (najczęściej ma to miejsce od kwietnia do sierpnia)
· Do roku 2050 prognozuje się wzrost długości okresów bezopadowych z wysoką temperaturą powietrza (>25°C) oraz wzrost liczby takich okresów w ciągu roku.

Dla pozostałych miast regionu oraz obszarów wiejskich województwa nie ma tak szczegółowych prognoz jak dla Rzeszowa, można jednak przyjąć, że kierunkowo zmiany będą podobne.
W oparciu o dostępne materiały, a w szczególności w kontekście powyższych prognoz można stwierdzić, że cele Programu nadal pozostają trafne.

W ramach PI 6a wspierane są projekty prowadzące do poprawy sytuacji w zakresie gospodarki odpadami (wzrost udziału odpadów zbieranych jako selektywne, zwiększenia odsetka odpadów podlegających odzyskowi, w tym recyklingowi oraz ograniczenie masy odpadów kierowanych na składowiska – szczególnie w zakresie odpadów ulegających biodegradacji).
Pomimo, iż obserwowana sytuacja w zakresie gospodarki odpadami komunalnymi z roku na rok ulega poprawie, z uwagi na rosnące wymagania w przedmiotowym zakresie w dalszym ciągu wszystkie potrzeby zidentyfikowane na etapie programowania pozostają aktualne.
Na poniższym wykresie przedstawiono jakie zmiany zachodziły w województwie podkarpackim na przestrzeni ostatnich lat. Podkreślmy, iż z perspektywy wyzwań stojących w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi stoi przede wszystkim liczba ludności. Ponadto podkreślić należy wzrastającą wartość przeciętnego dochodu rozporządzalnego na 1 osobę. Te dwa wybrane wskaźniki pokazują, iż masa odpadów komunalnych w województwie podkarpackim może w dalszym ciągu wzrastać (konsumpcjonizm, rozwój społeczno-gospodarczy, zmiana stylu życia). Zatem tak kluczowe jest to, aby system gospodarki odpadami komunalnymi był na to gotowy. Wsparcie udzielone w ramach PI 6a w istotny sposób się do tego będzie przyczyniało.

Wykres 8. Wybrane mierniki do diagnozy sytuacji w Działaniu 4.2 w latach 2005-2017 (liczba ludności w województwie oraz dochód rozporządzalny)

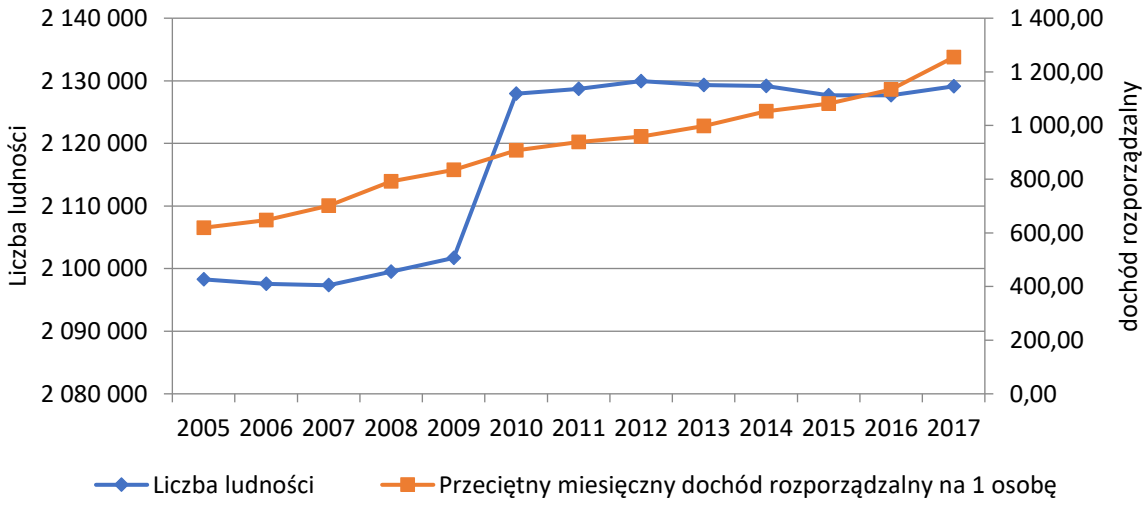

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jak wynika z poniższego wykresu sytuacja w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi w województwie podkarpackim ulega stopniowej poprawie (coraz bardziej

widoczny jest rozdział masy odpadów zbieranych jako zmieszane w ilości odpadów odebranych ogółem). Poniższy wykres potwierdza jednak to, iż w ślad za rozwojem społeczno-gospodarczym regionu oraz wzrostem liczby ludności zwiększa się wolumen odpadów niezbędnych do zagospodarowania. W tym zakresie pewien wpływ też ma niewątpliwe uszczelnianie systemu gospodarowania odpadami. Prognozuje się, iż w kolejnych latach masa odpadów zbieranych ogółem będzie jeszcze wzrastała (choć może już nie tak dynamicznie jak w latach 2013-2017). Prognozuje się względną stabilizację, bądź co byłoby bardziej pożądane spadek masy odpadów komunalnych zbieranych jako zmieszane.

Wykres 9. Masa zbieranych odpadów komunalnych ogółem i zmieszanych w latach 2005-2017

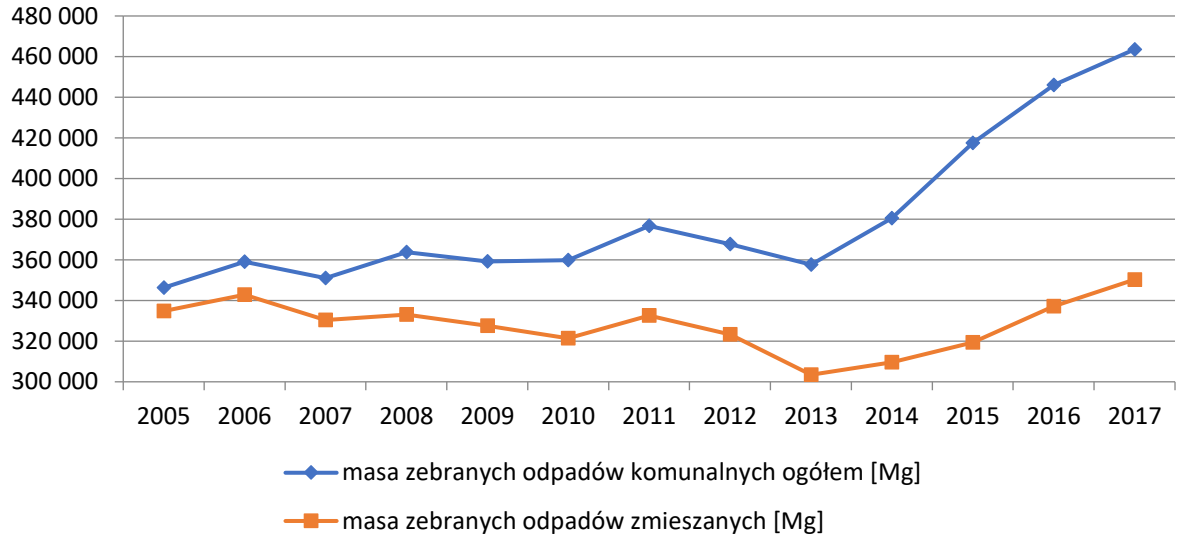

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Jak widać z przedstawionych w tabelach poniżej danych, masa wytwarzanych odpadów z roku na rok zwiększa się. Niestety obserwowana w latach 2014-2017 relacja całkowitej masy odpadów zebranych w odniesieniu do masy odpadów frakcji PMTS jest na bardzo zbliżonym poziomie do tego jaki był obliczony na etapie prognozowania RPO WP 2014-2020 w roku 2013. Informacje z poniższych tabel zostały wykorzystane do diagnozy trafności przyjętej wartości wskaźnika rezultatu strategicznego pn. *Udział odebranych i zbieranych odpadów takich jak papier i tektura, metale, szkło oraz tworzywa sztuczne, w masie wszystkich odebranych i zebranych odpadów komunalnych w skali województwa* (informacje w tym zakresie zostały zamieszczone w treści Raportu oraz w Załączniku nr 1 do Raportu).

Tabela 10. Masa zebranych frakcji odpadów komunalnych PMTS w latach 2003-2017 (w tonach)

Rok:	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Polska	144 535,5	181 092,0	243 445,6	276 021,7	322 404,3	411 794,8	465 408,0	527 148,9
podkarpackie	7 231,0	7 494,8	10 328,4	14 812,9	18 523,1	26 402,2	27 600,8	33 679,5
Rok:	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	
Polska	617 444,3	653 027,1	750 656,4	986 138,4	989 698,3	1 029 807,8	1 003 840,07	
podkarpackie	38 096,1	37 200,5	39 798,7	47 673,9	52 952,7	52 423,8	50 653,77	

Źródło: dane GUS.

Tabela 9. Całkowita masa zebranych odpadów komunalnych w latach 2003-2017 (w tonach)

Rok:	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
Polska	9 924 609,50	9 759 310,31	9 352 117,30	9 876 586,48	10 082 575,97
podkarpackie	419 558,80	378 917,00	346 289,80	358 978,01	351 082,37
Rok:	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Polska	10 036 405,01	10 053 498,99	10 040 108,08	9 827 642,16	9 580 867,11
podkarpackie	363 807,00	359 192,71	359 812,82	376 716,18	367 647,50
Rok:	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
Polska	9 473 830,98	10 330 409,45	10 863 496,40	11 654 344,80	11 968 716,96
podkarpackie	357 579,09	380 479,67	417 544,20	446 068,90	463 557,51

Źródło: dane GUS.

Z powyższymi wskaźnikami wiąże się także masa odpadów jaka jest kierowana do składowania. Im więcej odpadów komunalnych jest zbieranych w sposób selektywny, im lepszym procesom przetwarzania są poddawane, tym większa jest możliwość skierowania ich do odzysku i recyklingu, a tym samym ograniczenia masy odpadów podlegających składowaniu. Również w zakresie tego wskaźnika prognozuje się dalszy stopniowy spadek udziału masy składowanych odpadów w masie odpadów zebranych (szczególnie, iż zgodnie z uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego spalarnia odpadów w Rzeszowie (operator: PGE GiEK) została wpisana jako regionalna instalacja do przetwarzania odpadów dla Regionu Centralnego (RIPOK), instalacja ponadregionalna dla Regionu Południowego (Ponadregionalna Instalacja) oraz jako instalacja zastępcza dla Regionu Wschodniego, Zachodniego i Północnego. Instalacja Termicznego Przetwarzania z Odzyskiem Energii w Elektrociepłowni Rzeszów pracuje z pełną wydajnością. Pozwolenie na użytkowanie zostało wydane 26 października, zaś uchwała o wpisaniu instalacji do planu gospodarki odpadami z 29 października 2019 r., weszła w życie 23 listopada 2019 r.

Tabela 10. Udział masy składowanych odpadów komunalnych w latach 2005-2017 w masie zebranych odpadów komunalnych [%]

rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
[%]	100,0	99,8	100,0	99,7	93,3	88,7	92,6	95,3	63,9	66,7	53,1	40,3	40,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W diagnozie PGO dla województwa podkarpackiego wskazano, iż ilość i moce przerobowe instalacji do przetwarzania odpadów zielonych są niewystarczające do zagospodarowania tych odpadów (w niektórych gminach tego rodzaju odpady nie były odbierane ze względu na brak możliwości ich przetworzenia). W gminach wiejskich większość tego rodzaju odpadów jest zagospodarowywana u źródła poprzez kompostowanie.
Sytuacja w zakresie gospodarki odpadami przemysłowymi w województwie podkarpackim nie jest szczególnie problematyczna.

Tabela 11. Sytuacja w zakresie gospodarowania odpadami przemysłowymi w województwie podkarpackim w latach 2005-2017

rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
wytworzone ogółem [tys. Mg]	1 236,3	1 336,9	1 276,1	1 084,2	969,9	1 049,5	2 093,7	1 439,1	1 649,5	1 099,1	2 329,5	1 393,5	805,3
poddane odzyskowi razem [tys. Mg]	1 090,9	1 184,2	1 041,1	903,2	786,4	845,0	1 983,8	1 320,6	1 541,3	179,5	170,2	99,9	110,5
unieszkodliwione razem [tys. Mg]	103,9	83,6	105,9	136,6	137,1	131,8	64,9	48,7	46,0	34,7	39,3	32,9	16,8
przekazane innym odbiorcom [tys. Mg]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	861,7	2 103,2	1 250,6	669,3
magazynowane czasowo [tys. Mg]	41,5	69,1	129,1	44,4	46,4	72,7	45,0	69,8	62,2	23,2	16,8	10,1	8,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Od 2015 r. odpady przemysłowe nie podlegają składowaniu. Duża zmiana w ilości odpadów wytworzonych pomiędzy rokiem 2016 a 2017 wynika z istotnych zmian w masie wytworzonych odpadów przemysłowych z grupy 17 (tj. odpady z budowy, remontów i demontażu obiektów budowlanych oraz infrastruktury drogowej). Największy udział w ilości wytworzonych odpadów w 2017 r. stanowiły odpady z grupy 10 tj. Odpady z procesów termicznych (35%), grupy 03 tj. Odpady z przetwórstwa drewna oraz z produkcji płyt i mebli, masy celulozowej, papieru i tektury (16%) i z grupy 12 tj. Odpady z kształtowania oraz fizycznej i mechanicznej obróbki powierzchni metali i tworzyw sztucznych (14,6%).

Sytuacja w gospodarce wodnościekowej w regionie uległa od momentu programowania interwencji istotnej poprawie. Należy nadmienić, iż efekty realizacji wspartych projektów będą w sporej części widoczne w statystyce publicznej w latach 2020-2021 (szczególnie wynika to z naborów, które były prowadzone w poddziałaniu 4.3.1 oraz 4.3.2 w latach 2017-2018).
Jak wynika z poniższego wykresu diagnoza RPO została trafnie postawiona (duża dysproporcja pomiędzy objęciem mieszkańców województwa podkarpackiego siecią kanalizacji sanitarnej na obszarach miejskich i wiejskich).

Wykres 8. Odsetek ludności korzystających z kanalizacji w województwie podkarpackim (lata 2002-2017)

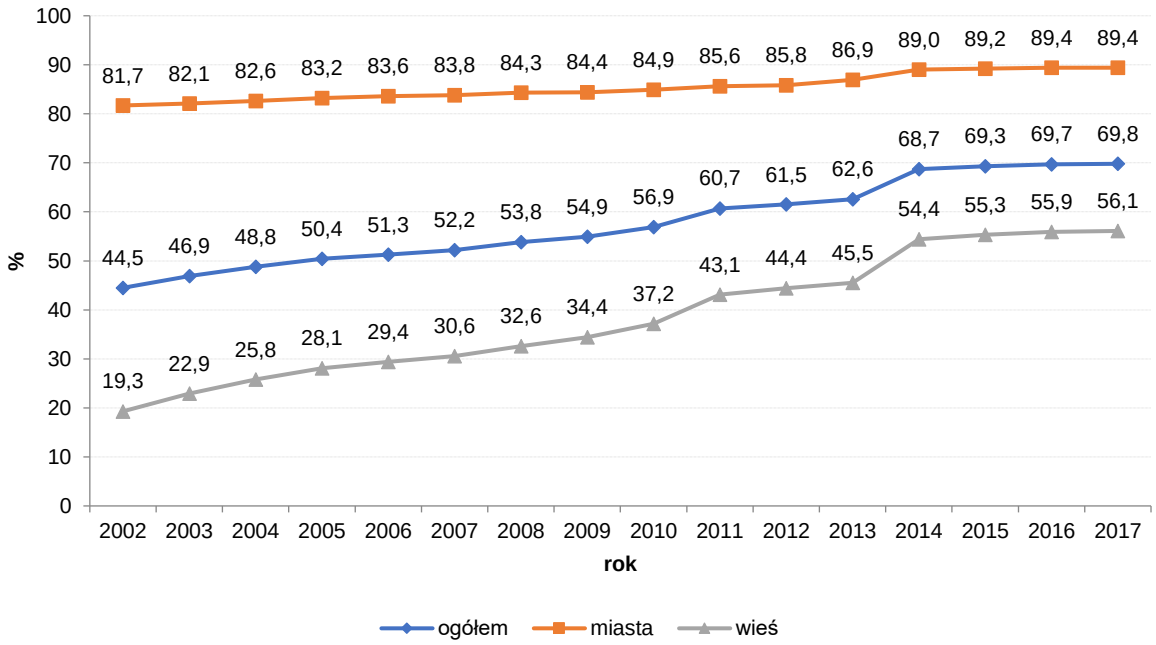

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W opisywanym zakresie ważna jest też dysproporcja pomiędzy objęciem mieszkańców województwa siecią wodociągową a kanalizacyjną. Z uwagi na specyfikę regionu aktualnym pozostanie problem różnic w stopniu zwodociągowania i skanalizowania gmin.

Wykres 9. Odsetek ludności korzystających z wodociągów w województwie podkarpackim (lata 2002-2017)

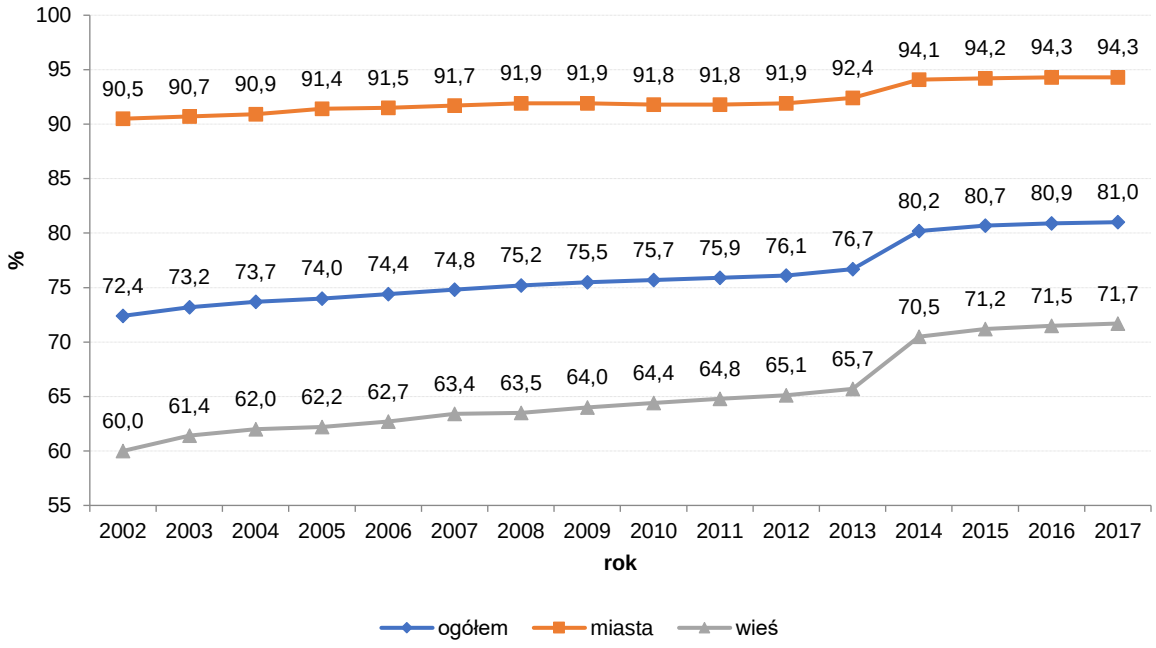

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Wykres 10. Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ogólnej liczby ludności (lata 2002-2017)

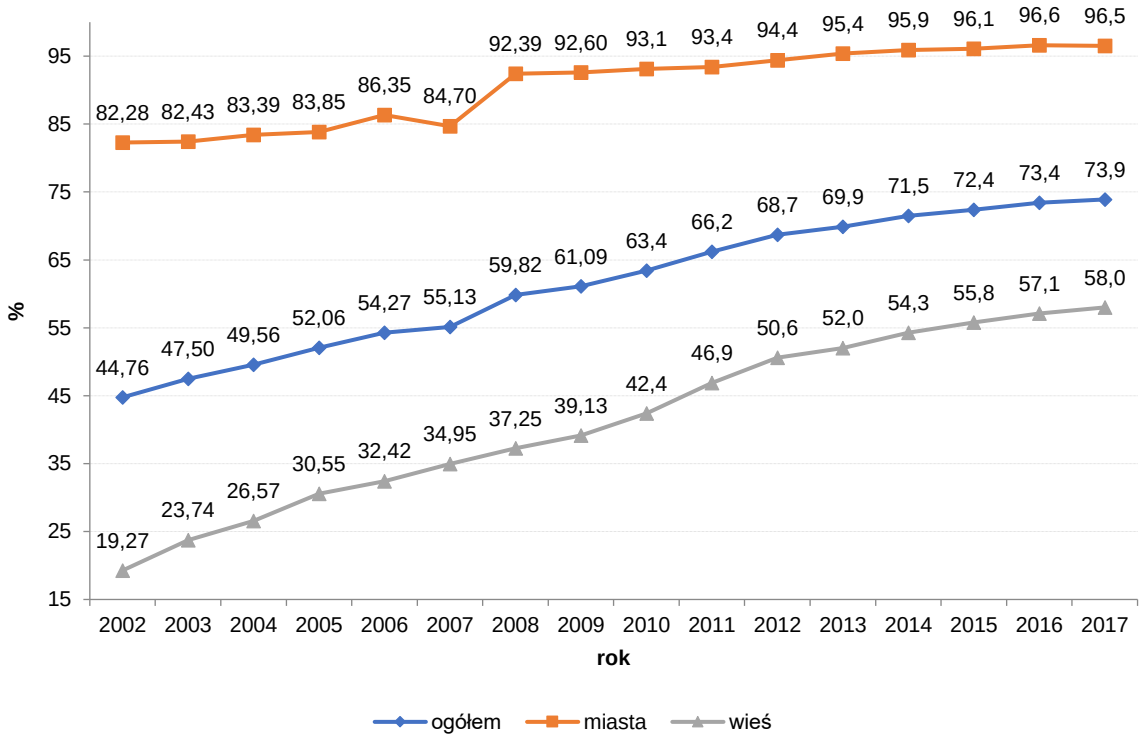

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ponadto w dalszym ciągu odsetek osób korzystających z oczyszczalni ścieków na obszarach wiejskich jest zbyt niski. W tym zakresie należy podkreślić istotę wsparcia skierowanego w ramach planowanego do realizacji naboru na czerwiec 2019 r. naboru w ramach PI 6d na projekty typu: minimalizacja zanieczyszczeń wód i gleb na obszarach Natura 2000 w celu ograniczenia zagrożeń dla bioróżnorodności (alokacja na nabór 30 mln zł).

W przypadku inwestycji odnoszących się do zakresu wsparcia w ramach **PI 6c** *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego* należy wskazać, że wskaźnikiem obrazującym sytuację w obszarze ochrony kultury i dziedzictwa narodowego jest wysokość wydatków samorządów przeznaczanych na tą właśnie sferę. Według gromadzonych danych GUS pomiędzy 2014 a 2017 r. nastąpił spadek takich wydatków w regionie podkarpackim z kwoty 68,12 mln zł do kwoty 57,66 mln zł (spadek o około 9%). W roku 2017 region zajmował 11 pozycję w kraju (w roku 2014 – 10 pozycję). W przypadku kwoty wydatków na kulturę w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2005-2017 miały miejsce zarówno wzrosty jak i spadki. Region w 2017 roku zajmował jednak ostatnią pozycję w kraju pod tym względem – dla porównania: w roku 2005 zajmował pozycję przedostatnią, a w 2014 r. – 10. Widać zatem, że pozycja regionu na przestrzeni lat w tym zakresie ulegała stopniowemu osłabieniu.

Tabela 12. Wydatki na kulturę w przeliczeniu na jednego mieszkańca (zł)

rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	22	27,42	30,40	33,89	41,22	33,68	35,93	35,06	33,81	35,44	35,54	33,56	36,19
Woj. podkarpackie	15	16,53	20,69	28,07	28,77	30,95	25,31	27,40	29,65	32,33	29,93	28,48	27,10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Jedną z najpowszechniejszych form uczestnictwa w kulturze jest czytelnictwo, w rozwoju którego szczególnie ważną rolę pełnią biblioteki publiczne. W województwie podkarpackim sieć bibliotek publicznych jest bardzo dobrze rozwinięta. Na Podkarpaciu w 2017 r. funkcjonowały 674 biblioteki publiczne (łącznie z filiami) i 42 punkty biblioteczne. W porównaniu z 2014 r. liczba bibliotek i fili nieznacznie spadła (o 4 placówki), a w przypadku punktów bibliotecznych ich liczba zmniejszyła się o 24 w porównaniu z 2014 r. W porównaniu jednak do roku 2005, liczba bibliotek i ich fili spadła o 26 obiektów. Pod względem nasycenia placówkami bibliotecznymi województwo podkarpackie w 2017 r. znajdowało się na 4. miejscu w skali kraju, bowiem na jedną placówkę biblioteczną (łącznie z punktami bibliotecznymi) przypadały 2 974 osoby (2 862 w 2014 r.)

Wykres 11. Liczba bibliotek i ich fili w regionie podkarpackim

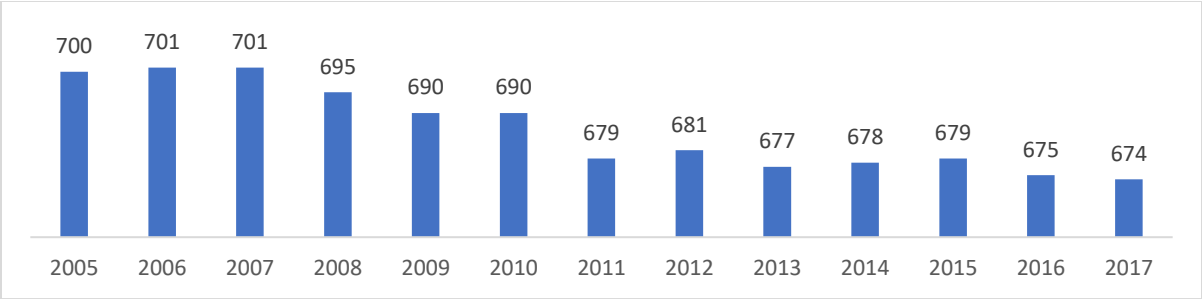

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że Podkarpacie należy do tej grupy województw, w których obserwujemy znaczny ubytek czytelników bibliotek publicznych. W 2005 r. na 1000 ludności przypadało 197 czytelników, w 2004 r. – 162, a w 2017 r. - 151. Jak widać, wartości te są zbliżone do średniej krajowej.

Tabela 13. Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 mieszkańców

rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	192	184	176	171	172	169	168	168	167	164	162	159	157
Woj. podkarpackie	197	187	178	174	173	168	164	168	169	162	159	156	151

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Kina od zawsze cieszyły się dużą popularnością i zajmują czołowe miejsce pod względem frekwencji wśród podmiotów działających w obszarze kultury. Pomimo widocznego wzrostu liczby widzów przypadających na 1000 ludności – o ponad 49% (z 631 w 2014 r. do 945 w 2017 r.) województwo podkarpackie znajdowało się na 14. miejscu w kraju. W całej Polsce odnotowano również wzrost w tym okresie, lecz nieco mniejszy – o 37,8%. Analizując zaś dane od 2005 roku, widać, że wzrost liczby widzów w regionie był dużo bardziej dynamiczny, niż średnio w kraju – w podkarpackim nastąpił bowiem niemal 3-krotny wzrost liczby widzów, podczas gdy średnio w kraju miał odnotowano nieco ponad dwukrotny wzrost.

Tabela 14. Widzowie w kinach na 1000 ludności

rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	652	849	887	924	1 024	974	1 028	973	959	1 066	1 188	1 349	1 476
Woj. podkarpackie	316	460	393	381	445	424	510	518	519	631	711	836	945

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W 2017 r. w województwie podkarpackim działało 370 domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic. Po województwie małopolskim i śląskim była to trzecia lokata w kraju. W roku 2014 instytucji tych na Podkarpaciu było 360, a w 2011 roku – 310.

Wykres 12. Domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice w województwie podkarpackim

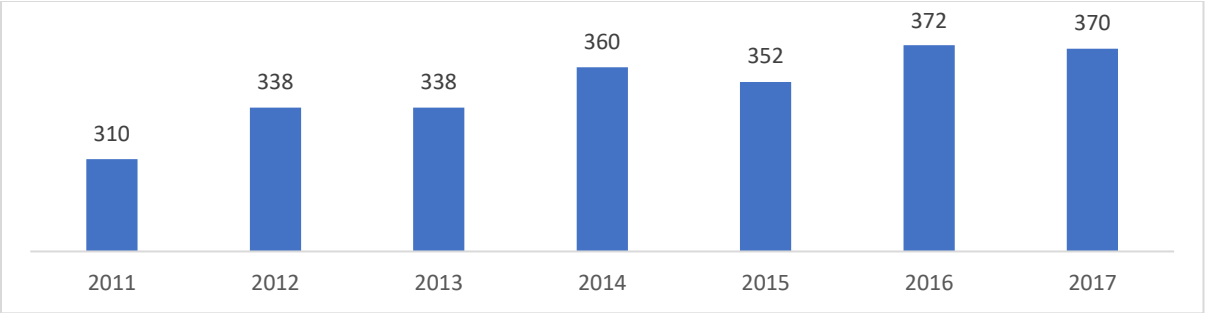

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Domy i ośrodki kultury oraz kluby i świetlice zorganizowały w 2017 r. na podkarpaciu 12,8 tys. imprez (o 1,6 tys. mniej niż w 2014 r.), a uczestniczyło w nich ponad 2,5 mln osób (o ponad 0,6 mln mniej niż w 2014 r.). W poniższej tabeli przedstawiono zaś dane na temat liczby uczestników takich imprez na 1000 mieszkańców w latach 2011-2017. Jak widać między rokiem 2009 a 2017 nastąpił co prawda wzrost liczby uczestników, jednakże największe wartości wskaźnik (zarówno w regionie, jak i całym kraju) notował w latach 2013-2014.

Tabela 15. Uczestnicy imprez organizowanych przez domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice na 1000 mieszkańców

rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	798,2	817,0	989,7	1 047,3	891,9	925,1	945,3
Woj. podkarpackie	988,1	1 075,7	1 330,4	1 485,5	1 139,1	1 135,2	1 194,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W 2017 r. na terenie województwa działało 57 muzeów i oddziałów muzealnych (7. lokata w kraju), a w porównaniu z 2014 r. przybyło 8 obiektów (region zajmował wówczas 8. pozycję). W 2017 r. muzea i wystawy muzealne zwiedziło 1,3 miliona osób, czyli o ponad 126 tys. mniej niż w 2014 r. Dla porównania, w roku 2005 działały 34 muzea, które odwiedziło 778 tys. osób. Co ciekawe, przeliczając średnią liczbę odwiedzających na 1 muzeum w regionie, można zauważyć, że w 2005 i 2017 roku średnia liczba odwiedzających na 1 obiekt wynosiła 22,8 tys., a np. w roku 2014 – 29 tysięcy osób.

Wykres 13. Muzea łącznie z oddziałami oraz liczba odwiedzających te obiekty w województwie podkarpackim

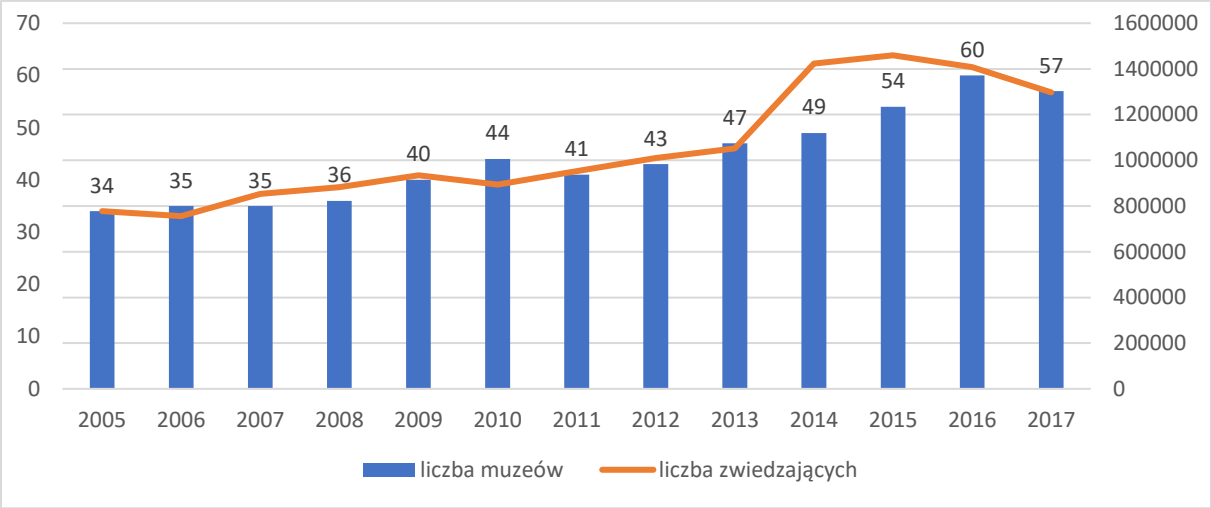

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców liczba zwiedzających muzea i oddziały wynosiła 6096 osób, a w 2014 r. 6686 (w kraju było to odpowiednio 9761 i 7954 osoby). W roku 2017 region zajmował pod tym względem 6 pozycję w kraju, a w 2014 – 4. miejsce, nastąpił więc nieznaczny spadek.

Tabela 16. Liczba osób zwiedzających muzea i oddziały muzealne na 10 tys. mieszkańców

rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	4845	4771	5362	5438	5414	5768	6468	6931	7543	7954	8652	9455	9761
Woj. podkarpackie	3709	3604	4066	4212	4447	4204	4474	4745	4944	6686	6861	6619	6096

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Do muzeów posiadających zbiory o znacznej atrakcyjności turystycznej można zaliczyć m.in. Muzeum – Zamek w Łańcucie, Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu, Muzeum Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej im. Rodziny Ulmów w Markowej, Muzeum Lalek w Pilźnie oraz Muzeum Podkarpackie w Krośnie, gdzie znajduje się najliczniejsza i najefektowniejsza kolekcja lamp naftowych w Europie. Kulturę materialną, zwyczaje i obrzędy wielu grup etnicznych i etnograficznych zamieszkujących w przeszłości na obszarze województwa, m.in. Łemków, Bojków, Dolinian, Rzeszowiaków, Lasowiaków, Pogórzan, można dziś poznać, odwiedzając podkarpackie muzea etnograficzne i skanseny: Muzeum Budownictwa Ludowego – Skansen w Sanoku oraz Muzeum Kultury Ludowej – Park Etnograficzny w Kolbuszowej. Województwo podkarpackie może również pochwalić się bardzo dużą liczbą zbiorów muzealnych. Pod względem ilości muzealiów (ponad milion) zajmowało w 2017 roku 9. Miejsce w kraju.[28]

[28] Przegląd regionalny. Województwo podkarpackie 2017, Rzeszów 2018.

W województwie podkarpackim zmniejsza się zainteresowanie przedstawieniami i koncertami organizowanymi przez teatry i instytucje muzyczne. W 2017 r. w pomimo zorganizowanych 1743 przedstawieniach i koncertach (w 2014 r. – 1653) uczestniczyło 204,1 tys. Widzów i słuchaczy (225,4 tys. W 2014 r.), przy czym liczba osób przypadających na 1 przedstawienie (koncert) zmniejszyła się ze 136 do 117. Pod tym względem województwo zajmowało przedostatnie miejsce w kraju.

Wykres 14. Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych w województwie podkarpackim

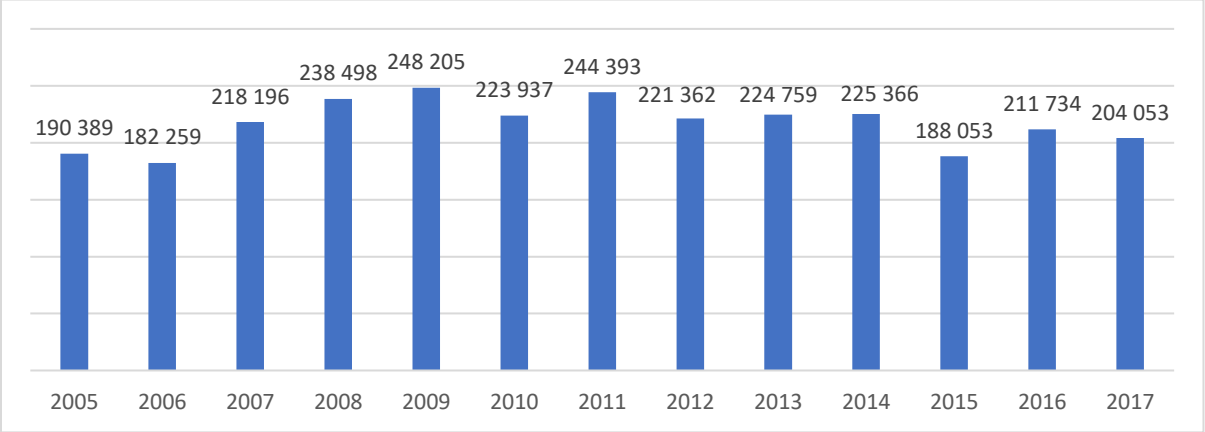

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Pod względem liczby widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności województwo podkarpackie znajduje się na ostatnim miejscu w kraju.

Tabela 17. Liczba widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 mieszkańców

rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	252	252	258	304	301	299	284	277	298	319	313	380	345
Woj. podkarpackie	91	87	104	114	118	105	115	104	106	106	88	100	96

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Według rejestru prowadzonego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa (NID), na podstawie decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków o uznaniu obiektu za oficjalny zabytek, na terenie województwa podkarpackiego wg stanu na dzień 31 grudnia 2017 r., zarejestrowanych było 5816 zabytków nieruchomych. W przeliczeniu na 100 km2 w województwie podkarpackim było 33 zabytki, co daje 5. miejsce w skali kraju.[29]
Ostatnim analizowanym wskaźnikiem w tym obszarze jest miernik dotyczący przeciętnych miesięcznych wydatków na kulturę i rekreację na 1 osobę w gospodarstwie domowym. By lepiej pokazać zróżnicowania międzyregionalne, zdecydowano się w tym przypadku

[29] Przegląd regionalny. Województwo podkarpackie 2017, Rzeszów 2018.

przedstawić dane dla wszystkich województw. Województwo podkarpackie zajmowało w 2017 roku 14 pozycję w kraju (56,27 zł), wyprzedzając jedynie świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie. Co ciekawe, największe średniomiesięczne wydatki zarówno w kraju, jak i w regionie zanotowano w roku 2012.

Tabela 18. Przeciętne miesięczne wydatki na kulturę i rekreację na 1 osobę w gospodarstwie domowym [zł]

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
POLSKA	47,25	53,2	61,54	71,86	76,35	79,8	81,81	85,55	69,22	70,13	73,48	78,06	81,71
Mazowieckie	66,96	77,88	87,99	108,15	112,49	123,8	123,24	128,16	105,7	103,27	115,19	113,17	121,16
Śląskie	47,24	55,2	60,36	71,05	80,45	83,9	86,75	90,97	72,41	77,77	80,18	93,47	100,28
Łódzkie	51,29	57,01	66,57	71,02	82,19	82,62	79,22	90,08	76,91	74,93	86,43	86,65	89,91
Opolskie	50,05	52,11	64,42	84,06	83,37	86,16	87,23	93,49	75,16	74,2	80,41	82,87	86,36
Dolnośląskie	53,14	56,27	67,9	78,23	87,01	85,63	85,35	94,04	72,46	73,77	82,02	79,98	86,25
Zachodniopomorskie	45,73	52,31	58,63	68,34	73,01	75,56	73,63	86,2	58,97	63,33	58,89	66,94	81,87
Pomorskie	50,35	62,48	75,89	76,55	79,38	91,64	95,62	91,01	66,86	73,56	65,78	78,85	75,57
Lubuskie	46,49	54,84	60,71	70,06	68,98	82,45	78,06	81,41	57,82	71,72	77,83	73,39	75,43
Kujawsko-pomorskie	40,29	46,79	56,67	62,98	68,53	72,42	75,86	72,75	64,99	57,48	59,63	66,05	70,57
Lubelskie	37,1	40,73	47,56	55,46	57,03	58,04	63,52	68,71	61,45	62,95	60,13	65,77	69,32
Małopolskie	43,14	45,74	60,35	69,62	68,55	68,92	75,21	74,58	64,51	64,32	60,95	69,79	66,98
Wielkopolskie	43,14	48,22	51,12	63,31	63,96	64,78	67,54	68,99	55,7	51,43	56,14	60,08	62,38
Podlaskie	38,82	42,6	46,95	55,71	60,13	54,22	64,2	68,49	48,53	47,2	55,57	60,67	59,54
Podkarpackie	34,44	36,81	41,21	48,55	50,77	54,87	56,4	59,34	49,81	53,71	48,55	47,66	56,27
Świętokrzyskie	30,07	30,37	33,76	45,67	48,2	46,68	48,08	49,01	47,26	49,42	48,58	62,12	55,85
Warmińsko-mazurskie	38,03	39	49,86	57,2	66,04	62,14	62,84	64,48	48,56	50,13	51,94	57,11	53,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Podsumowując, w latach 2014-2017 miały miejsce następujące zmiany w obszarze PI 6c w regionie podkarpackim:

- Spadek wydatków JST na kulturę – w ujęciu ogółem oraz w przeliczeniu na 1 mieszkańca;
- Nieznaczny spadek liczby bibliotek i ich filii w regionie oraz liczby czytelników bibliotek publicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;
- Wzrost liczby widzów w kinach na 1000 mieszkańców;
- Wzrost liczby domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic;
- Spadek liczby uczestników imprez organizowanych przez domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice na 1000 mieszkańców;
- Wzrost liczby muzeów, przy jednoczesnym niewielkim spadku liczby odwiedzających te obiekty;
- Spadek liczby widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych ogółem oraz w przeliczeniu na 1000 mieszkańców;

- Nieznaczny wzrost przeciętnych miesięcznych wydatków na kulturę i rekreację na 1 osobę w gospodarstwie domowym.

W przypadku większości z powyższych zjawisk, pozycja regionu podkarpackiego plasuje się poniżej średniej dla kraju, a co za tym idzie - region znajduje się najczęściej w grupie najsłabszych województw.
Region zajmuje relatywnie wysokie pozycje na tle innych, przede wszystkim pod względem: nasycenia placówkami bibliotecznymi; liczby domów i ośrodków kultury oraz klubów i świetlic; liczby uczestników imprez organizowanych przez domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice na 1000 mieszkańców; liczby osób zwiedzających muzea i oddziały muzealne na 10 tys. mieszkańców.
Dane te wskazują na aktualność potrzeb wskazanych w Programie (w większości przypadków region plasuje się znacznie poniżej średniej dla kraju). Wniosek ten potwierdziły także wyniki dotyczące potencjału aplikacyjnego podmiotów uprawnionych do ubiegania się o wsparcie. Wydaje się również, że istotnym obszarem wymagającym poprawy powinny być działania zachęcające mieszkańców do korzystania z zasobów kulturowych regionu – co będzie miało z pewnością przełożenie zarówno na wydatki gospodarstw domowych jak i władz samorządowych, które w efekcie pozwolą na dalszy rozwój oraz ochronę dziedzictwa naturalnego i kulturowego.
W przypadku inwestycji odnoszących się do zakresu wsparcia w ramach **PI 6d** wskazać należy, że **c**echą charakterystyczną województwa podkarpackiego są rozległe kompleksy leśne i znaczna powierzchnia obszarów przyrodniczych prawnie chronionych. W 2017 r. lasy zajmowały powierzchnię 682,6 tys. ha. Wskaźnik lesistości był wyższy od krajowego i wyniósł w województwie podkarpackim 38,3%, podczas gdy w kraju 29,6%. Lasy własności Skarbu Państwa stanowiły, 78,0% powierzchni, natomiast lasy prywatne zajmowały 17,9%. Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronione zajmowały 801,2 tys. ha, co stanowiło 44,9% powierzchni województwa. Wskaźnik ten był wyższy od krajowego, który kształtował się na poziomie 32,5%. Na 1 mieszkańca przypadało 3763 m2 powierzchni (w kraju – 2648 m2), co uplasowało województwo na 5. miejscu w kraju. Obszary prawnie chronione to m.in.: Bieszczadzki Park Narodowy (o powierzchni 29,2 tys. ha), Magurski Park Narodowy (o powierzchni w granicach województwa 17,5 tys. ha), 7 parków krajobrazowych, 13 obszarów chronionego krajobrazu. W 1992 r. utworzono Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie", do którego w polskiej części (108391 ha) wchodzi Bieszczadzki Park Narodowy, Park Krajobrazowy Doliny Sanu i Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy. Na terenie województwa występuje także 99 rezerwatów przyrody. W związku z powyższym udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni województwa ogółem jest bardzo duży (znacznie większy niż średnia obserwowana dla kraju).

Tabela 19. Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Polska	32,31	32,31	32,31	32,43	32,45	32,45	32,5	32,5	32,5	32,5	32,5
Podkarpackie	44,50	44,51	44,53	44,70	44,70	44,70	44,9	44,9	44,9	44,9	44,9

Źródło: GUS BDL.

W celu zapewnienia prowadzenia odpowiedniej ochrony, określenia zasad gospodarowania i zarządzania obszarami chronionymi takimi jak: parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerwaty przyrody, obszary Natura 2000 sporządzane są tzw. plany ochrony (dla obszarów Natura 2000 sporządzane są też plany zadań ochronnych). Z analizy dostępnych danych, wynika, iż aktualnie żaden z rezerwatów na terenie województwa podkarpackiego nie ma planu ochrony (dla 4 rezerwatów planowane jest opracowanie planu ochrony dzięki wsparciu z RPO WP 2014-2020). Wyłącznie dla 2 z 99 rezerwatów opracowano zadania ochronne. Plany ochrony opracowano dla połowy tj. 5 parków krajobrazowych zlokalizowanych na terenie województwa podkarpackiego. Z 64 obszarów Natura 2000 wyłącznie dla 8 opracowano plany ochrony, zaś dla 7 zadania ochronne.

Jak widać z poniższych danych liczba turystów w województwie z roku na rok systematycznie się zwiększa. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywają atrakcyjne przyrodniczo regiony powiatu bieszczadzkiego, który w 2017 „przyjął" 22% ruchu turystycznego całego regionu.

Tabela 20. Liczba turystów w województwie podkarpackim w latach 2007-2017

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
592 621	619 372	654 908	697 000	718 911	730 177	782 127	873 470	957 687	1 110 605	1 226 038

Źródło: GUS BDL.

Zagrożenie dla regionalnej różnorodności biologicznej wynika m.in. oprócz presji urbanistycznej, fragmentacji przestrzeni przyrodniczych, ekspansji gatunków inwazyjnych z nadmiernego i nieukierunkowanego ruchu potoków turystów. Z tego względu tak istotne jest realizacja projektów mających na celu ograniczanie negatywnego oddziaływania turystyki na obszary cenne przyrodniczo (powyższe odbywa się zarówno poprzez dostosowanie infrastruktury jak również prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych).

Oś Priorytetowa 5. Infrastruktura komunikacyjna

Transport drogowy

Na etapie programowania zidentyfikowano potrzebę wzmocnienia integracji wojewódzkiego systemu transportu drogowego z europejską siecią TEN-T oraz planowaną siecią autostrad i dróg ekspresowych w Polsce. Zdiagnozowano niewystarczającą dostępność zewnętrzną regionu, jego stolicy – Rzeszowa oraz ośrodków subregionalnych (Krosna, Mielca, Przemyśla, Stalowej Woli i Tarnobrzega). Deficyt ten miał zostać uzupełniony poprzez poprawę dostępności dróg regionalnych i lokalnych do węzłów autostrady A4 i dróg ekspresowych S19 i S74 oraz budowę i rozbudowę dróg krajowych (w tym DK77, DK28, DK73, DK84, DK9). W okresie programowania zidentyfikowano także niewystarczające połączenie węzłów autostrady A4 z drogą krajową Nr 4 (E 40) oraz niewystarczającą dostępność centrów logistycznych i przejść granicznych. Drogowy system komunikacyjny w województwie podkarpackim w niewystarczającym stopniu umożliwiał połączenia pomiędzy regionalnymi biegunami wzrostu ze szczególnym uwzględnieniem układów drogowych: Tarnobrzeg-Sandomierz-Stalowa Wola, Krosno-Jasło, Rzeszów-Łańcut, Dębica-Ropczyce, Dębica-Ropczyce-Mielec, Jarosław-Przeworsk, Sanok-Lesko-Ustrzyki Dolne. Konieczność modernizacji systemu transportu drogowego w 2013 roku wynikała również z niekorzystnej gęstości dróg wyższego rzędu: autostrad, dróg ekspresowych i dróg krajowych (odpowiednio: 5,7 km na 1000 km^2 oraz 4,7 km na 1000 km^2).
W roku 2016 jednak, również wskutek zmiany kategorii dróg, gęstość dróg ekspresowych, autostrad i dróg krajowych w województwie podkarpackim uległa znacznej poprawie.

Wykres 15. Gęstość dróg ekspresowych, autostrad i dróg krajowych w województwie podkarpackim w roku 2013 i w roku 2016

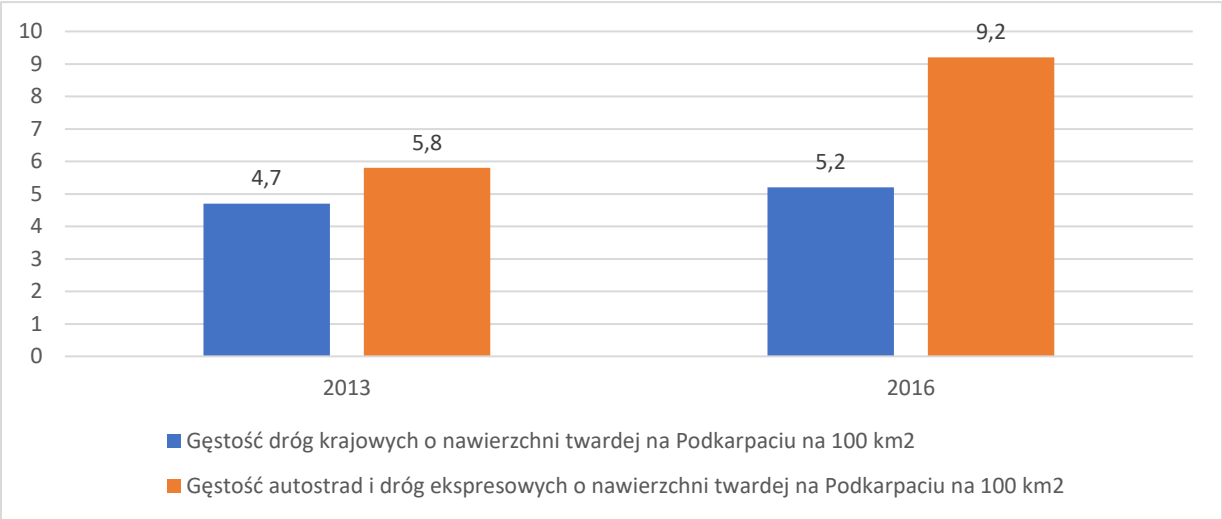

Źródło: Przegląd regionalny województwa podkarpackiego, 2018

W bieżącym okresie programowania w latach 2015-2018 w ramach RPO WP 2014-2020 zakończone interwencje odpowiadają na zidentyfikowane deficyty i problemy w zakresie poprawienia dostępności drogowej obszarów przygranicznych (budowa DW 858, DW 992)

poprawienia dostępności drogowej miast poprzez wyprowadzenie ruchu tranzytowego (np. budowa obwodnicy Kolbuszowej, Radomyśl Wielki, Dynów, Sokołowa Małopolskiego), zwiększenia integracji systemu drogowego z drogami wyższego rzędu (S19, A4, DK4, DK94, DK19, DK28) oraz z systemem transportu kolejowego (projekt realizowany w Stalowej Woli). Realizowane projekty w znacznym stopniu wzmacniają układy drogowe: Dębica-Ropczyce, Dębica-Ropczyce-Mielec, Jarosław-Przeworsk, Sanok-Lesko-Ustrzyki Dolne.
W realizacji znajdują się projekty wspierające poprawę dostępności przygranicznej Żurawicy (również zlokalizowanego tam terminala przeładunkowego), DK 73, Tarnobrzega (budowa obwodnicy). Łącznie ze zidentyfikowanymi projektami pozakonkursowymi planowanymi do realizacji w kolejnych latach wdrażania Programu będą one wspierać układ drogowy Rzeszów-Łańcut, Tarnobrzeg-Stalowa Wola, Sanok-Lesko-Ustrzyki Dolne i Krosno-Jasło.
W ramach POIiŚ 2014-2020 zakończono kolejny odcinek S19 Lublin-Rzeszów, zwiększający dostępność zewnętrzną stolicy regionu. Rozpoczęto także budowę obwodnicy Sanoka. W ramach PO PW 2014-2020 zwiększono dostępność drogową lotniska Rzeszów Jasionka poprzez rozbudowę DW 869, zmodernizowano także układ drogowy stolicy regionu.
Wskazane wyżej inwestycje wskazują, iż na koniec bieżącego okresu programowania należy spodziewać się zaspokojenia w znacznym stopniu poprawienia drogowej dostępności przejść granicznych, zwiększenia dostępności regionalnych biegunów wzrostu. Zakończenie budowy A4 na terenie regionu oraz kolejnego odcinka S19 niesie za sobą jednak – jak wynika z wywiadu pogłębionego z przedstawicielami IZ RPO WP 2014-2020 – konieczność budowy nowych łączników drogowych, zjazdów, zwiększenia skali inwestycji integrujących system drogowy.
Jak wynika z prognoz IGIPZ PAN na koniec roku 2023 w regionie podkarpackim można spodziewać się znacznego wzrostu obszaru znajdującego się w izochronie 60 min do Rzeszowa.

Rysunek 3. Zasięg izochrony 60-minutowej wyznaczonej od Rzeszowa w latach 2013, 2015 i 2023

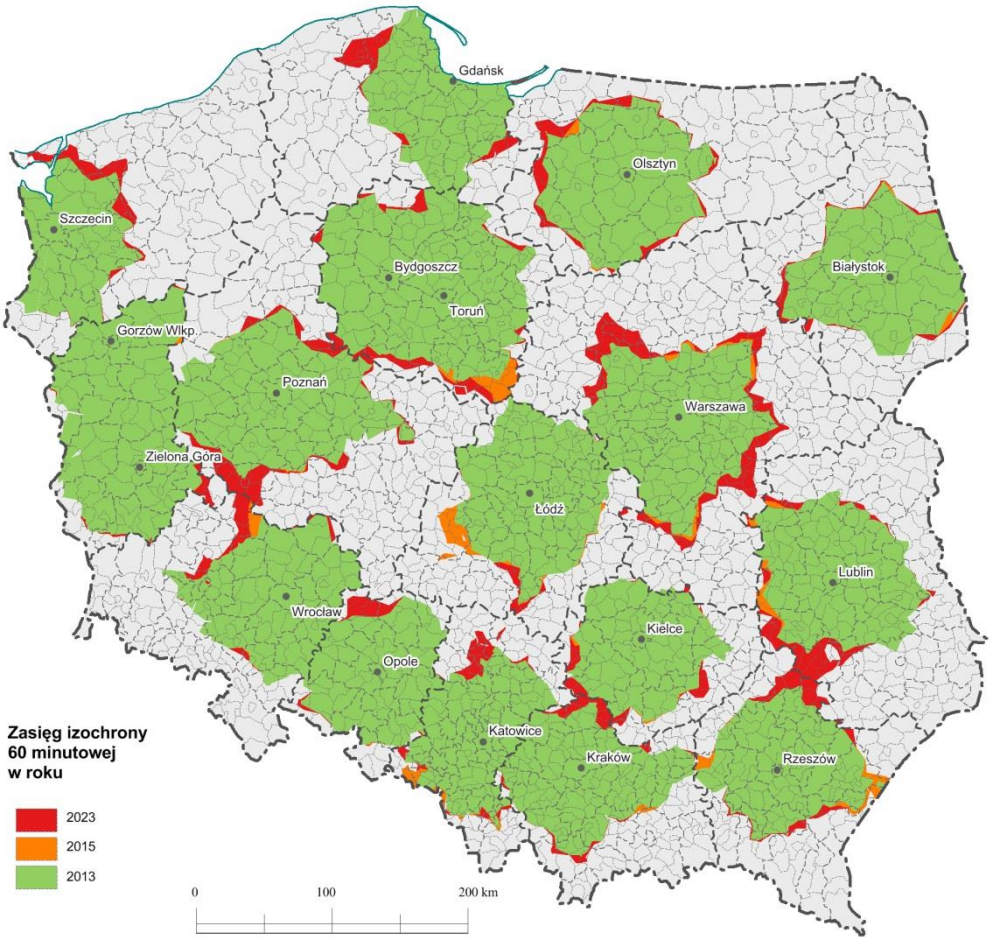

Źródło: Oszacowanie wartości wskaźnika dostępności czasowej na potrzeby dokumentów strategicznych, których postępy są monitorowane w ramach bazy STRATEG (izochrona drogowa 60 i 90 minut), IGiPZ PAN 2015

Odnotowano jednak spodziewaną niską dostępność ośrodka wojewódzkiego do gmin położonych na obrzeżu Karpat. Układ ten stanowi silną przesłankę, bądź to do dalszej rozbudowy infrastruktury transportowej w kierunku Rzeszowa, bądź też do wzmacniania wybranych ośrodków subregionalnych położonych na tych obszarach. Ten kierunek interwencji stanowi więc pożądany typ wsparcia w kolejnym okresie programowania. Inwestycje drogowe bieżącego okresu programowania przełożą się także na zwiększenie liczby ludności mieszkającej w izochronie 90 minut od Rzeszowa. Wzrost ten w województwie podkarpackim należeć będzie do najwyższych w kraju.

Tabela 21. Ludność w zasięgu izochrony 90-minutowej według miast wojewódzkich w 2013, 2015 i 2023 r. (w tys. mieszk.)

	Diagnoza			Zmiany		
	2013	**2015**	**2023**	**2013-2015**	**2015-2023**	**2013-2023**
Białystok	1 213	1 208	1 346	-5	138	133
Bydgoszcz	2 546	2 562	3 708	16	1 146	1 162
Gdańsk	2 673	2 681	2 977	8	296	304
Gorzów Wielkopolski	1 976	2 553	2 623	577	70	647
Katowice	7 812	7 805	7 921	-7	116	109
Kielce	2 154	2 165	3 576	11	1 411	1 422
Kraków	6 959	7 321	7 812	362	491	853
Lublin	2 086	2 133	2 716	47	583	630
Łódź	5 137	5 459	6 229	322	770	1 092
Olsztyn	1 367	1 365	1 626	-2	261	259
Opole	5 794	5 892	5 937	98	45	143
Poznań	3 307	3 447	4 109	140	662	802
Rzeszów	2 532	3 107	3 374	575	267	842
Szczecin	1 332	1 350	1 463	18	113	131
Toruń	3 248	3 598	3 832	350	234	584
Warszawa	5 895	6 287	6 885	392	598	990
Wrocław	3 984	4 127	4 420	143	293	436
Zielona Góra	2 180	2 268	2 649	88	381	469

Źródło: Oszacowanie wartości wskaźnika dostępności czasowej na potrzeby dokumentów strategicznych, których postępy są monitorowane w ramach bazy STRATEG (izochrona drogowa 60 i 90 minut), IGiPZ PAN 2015

Nadal jednak obszar Karpat pozostaje poza izochroną 90-minutową co wskazuje na konieczność priorytetyzowania układu drogowego Sanok-Lesko-Ustrzyki Dolne w inwestycjach zaktualizowanego Programu Strategicznego Rozwoju Transportu w województwie podkarpackim do roku 2023.

Transport kolejowy

W obszarze transportu kolejowego zidentyfikowano problem niewystarczającego udziału tej gałęzi transportu pasażerskiego w przewozie osób, wynikający zarówno z jednej strony z najniższych gęstości dróg kolejowych w kraju: 5,0 km na 100 km^2 (12. miejsce w rankingu województw) jak i z niewystarczającej jakości technicznej linii kolejowych oraz zdekapitalizowanego taboru i infrastruktury dworcowej. Zidentyfikowano potrzebę lepszego wykorzystania Linii Hutniczej Szerokotorowej, modernizacji magistrali E30 do granic państwa oraz poprawy połączeń między Rzeszowem a innymi miastami województwa podkarpackiego. Położono akcent na konieczność modernizacji linii kolejowych L71 i L25 oraz uruchomienie bezpośredniego połączenia na trasie Rzeszów-Warszawa, wzrost zewnętrznej dostępności województwa poprzez modernizację linii kolejowej L 68 oraz poprzez modernizację i rewitalizację linii kolejowych prowadzących do przejść granicznych: L108, L107, L101 oraz L74 i L78 dla wzmocnienia układu Tarnobrzeg-Sandomierz-Stalowa Wola, a

także poprawę powiązań kolejowych wewnątrz województwa przez modernizację i rewitalizację linii kolejowych, m.in.: L25. Podkreślono konieczność integracji Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka z systemem transportu kolejowego poprzez budowę odgałęzienia linii kolejowej L 71. Zidentyfikowano także brak połączeń kolejowych ze Słowacją (linia nr 107).
W ramach PO PW 2014-2020 zaplanowano opracowanie dokumentacji wykonawczej dla modernizacji linii: 25, 74, 78 – Tarnobrzeg-Sandomierz-Stalowa Wola oraz linii 68 Stalowa Wola–Przeworsk. Biorąc pod uwagę harmonogram zakończenia prac przedprojektowych i długość cyklu inwestycyjnego modernizacji linii kolejowych, interwencje te nie przyniosą efektów na koniec bieżącego okresu programowania. Wsparcie POIiŚ przyczyni się do integracji Portu Lotniczego Rzeszów-Jasionka z transportem kolejowym poprzez budowę linii kolejowej L71 (wraz z infrastrukturą przystankową i zakupem taboru). Przeprowadzana jest także modernizacja dworca kolejowego Rzeszów-Główny.
W ramach RPO WP 2014-2020 realizowane są interwencje modernizujące L25 i L106, wzmacniające dostępność zewnętrzną ośrodków subregionalnych, a także takie, które zwiększają ilość i jakość taboru planowanego do uruchomienia na modernizowanych liniach kolejowych.
Analiza zmian sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego wskazuje na pełną aktualność zidentyfikowanych w dokumencie programowym potrzeb rozwoju infrastruktury kolejowej. Jak wynika z raportu Urzędu Transportu Kolejowego z 2017 roku[30], województwo podkarpackie posiada wskaźnik wykorzystania w wysokości 1,6 przejazdu rocznie na statystycznego mieszkańca, co plasuje region na jednym z ostatnich miejsc w kraju. Ponadto wartość tego wskaźnika spadła na przestrzeni lat 2012-2016 o 19,1%.

Wykres 16. Liczba pasażerów regionalnych przewozów kolejowych w województwie podkarpackim w latach 2012-2016 (mln. osób)

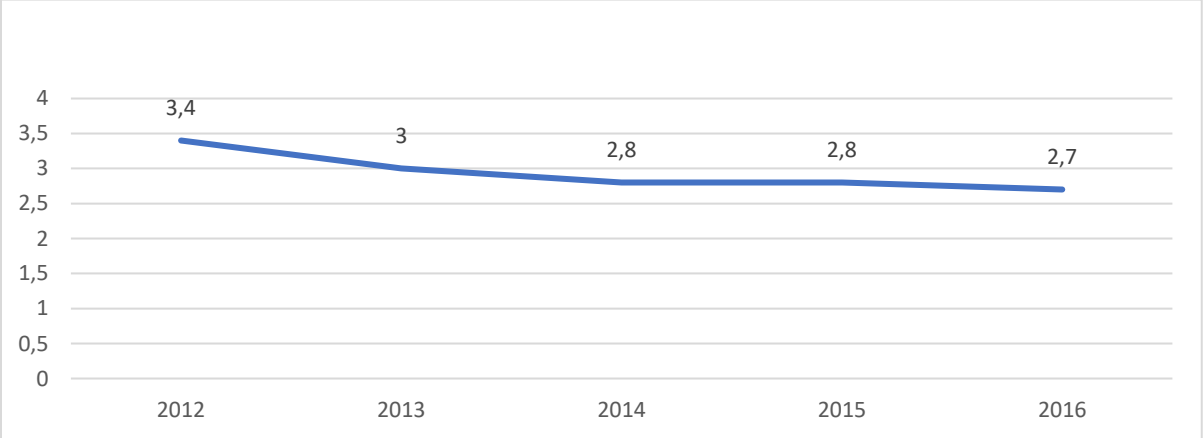

Źródło: Koleje pasażerskie w województwach – dynamika zmian, UTK 2017

Planowane w RPO WP 2014-2020 efekty inwestycji liniowych są więc niezbędne dla zwiększenia udziału transportu kolejowego w przewozie pasażerów, poprzez zwiększenia jakości i komfortu podróżowania.

[30] Koleje pasażerskie w województwach – dynamika zmian, UTK 2017

Na koniec bieżącego okresu programowania należy spodziewać się efektów w poprawie kolejowej dostępności transportowej, dotyczących głównie Rzeszowa oraz lotniska Rzeszów-Jasionka. Niemniej jednak koncentracja interwencji na infrastrukturze kolejowej Rzeszowa w połączeniu z zakończonym w 2015 roku projektem modernizacji E30 na odcinku Kraków-Rzeszów, realizowanym na poziomie krajowym przyczyni się – zdaniem ekspertów IGiPZ PAN[31] – do jednego z najwyższych w kraju przyrostu dostępności kolejowej regionu podkarpackiego (111%).

Pozostałe interwencje określone jako priorytetowe w Programie Strategicznym Rozwoju Transportu w województwie podkarpackim nie zostaną zrealizowane w bieżącej perspektywie finansowej. Oznacza to, iż w aktualizacji Planu należy położyć nacisk na modernizację linii podnoszących dostępność kolejową Rzeszowa dla pozostałych miast subregionalnych ze szczególnym uwzględnieniem planowanej inwestycji „Budowa łącznicy kolejowej Jedlicze Szebnie", rewitalizację linii 618 skracającej czas podróży z Krosna i Sanoka do Rzeszowa oraz inwestycje zwiększające dostępność obszarów przygranicznych (planowana „Rewitalizacja linii kolejowej nr 108 na odcinku Jasło – granica województwa" oraz uwzględniona w dokumencie strategicznym „Rewitalizacja linii kolejowej L-107 Zagórz – Łupków" umożliwiająca regionalne połączenie kolejowe ze Słowacją). Wnioski te potwierdza również analiza zmian sytuacji społeczno-gospodarczej, koncentracja ludności w głównych miastach regionu[32]. Istotna jest także rola Rzeszowa jako głównego rynku pracy – również dla mieszkańców innych miast regionu.

Transport intermodalny

W Programie Strategicznym Rozwoju Transportu w województwie podkarpackim do roku 2023 zidentyfikowano także potrzebę modernizacji, rozbudowy bądź budowy nowych terminali przeładunkowych wykorzystujących potencjał położenia przygranicznego regionu. W roku 2016 łącznie zlokalizowano 52 punkty przeładunkowe. Najwięcej terminali zlokalizowanych było na linii kolejowej nr 91 (E30) – 18 obiektów i nr 108 – 12 obiektów. Najważniejszym elementem sieci przeładunkowej zaś - należące do PKP Cargo Centrum Logistyczne Medyka-Żurawica Sp. z o.o. oferujące obsługę przeładunkową w transporcie kolejowym (normalno- i szerokotorowym) oraz samochodowym.
Jako kluczowy impuls rozwoju logistyki w regionie zidentyfikowano potrzebę rozbudowy i modernizacji stacji przeładunkowych linii szerokotorowych w Woli Baranowskiej i Werchracie. Zgodnie z założeniami RPO WP 2014-2020 w ramach Programu możliwe było wsparcie jedynie terminali przeładunkowych w Woli Baranowskiej. Terminal przeładunkowy LHS w Woli Baranowskiej jest istotnym elementem systemu intermodalnego dzięki możliwości przeładunków towarów sypkich, drobnicowych, drewna oraz kontenerów.
W ramach RPO WP 2014-2020 wybrano do dofinansowania projekt „Budowa Terminala Przeładunkowego firmy PKP LHS sp. z o.o. na stacji Wola Baranowska LHS wraz z niezbędną

[31] Oszacowanie oczekiwanych rezultatów interwencji za pomocą miar dostępności transportowej dostosowanych do potrzeb dokumentów strategicznych i operacyjnych dot. perspektywy finansowej 2014-2020 (aktualizacja) IGiPZ PAN 2017.

[32] Przegląd regionalny – województwo podkarpackie 2017

do realizacji projektu infrastrukturą” oraz projekt „Budowa terminalu przeładunkowego na Stacji PKP LHS w Woli Baranowskiej w miejscowości Knapy”. Oba projekty przyczynią do realizacji celu strategicznego, jakim jest potrzeba rozbudowy i modernizacji stacji przeładunkowych linii w Woli Baranowskiej i w Knapach. Jak wynika z założeń projektowych, oba wspierane terminale przeładunkowe mają na celu połączenie systemu szerokotorowych linii kolejowych Ukrainy i Dalekiego Wschodu z siecią kolejową normalnotorową w Polsce i z europejskim systemem transportowym.

W roku 2017 w województwie podkarpackim funkcjonuje nowootwarty PCC Depot Przeładunkowy Kolbuszowa. W tym samym roku otworzono też Terminal cargo w porcie lotniczym Rzeszów Jasionka. Sytuacja infrastruktury przeładunkowej w regionie uległa więc w latach 2013-2017 znacznej poprawie. Pełna realizacja planów beneficjentów planujących inwestycje w LHS Wola Baranowska pozwoli na wykorzystanie potencjału logistycznego województwa podkarpackiego, wynikającego z położenia przygranicznego w zakresie transportu towarów pozakontenerowych.

Komunikacja miejska

Dane BDL GUS z lat 2013-2017 wskazują, że po spadkach wartości wskaźnika oraz osiągnięciu minimalnego poziomu 59,93 przewozów pasażerskich komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszarów miejskich województwa podkarpackiego w roku 2015, jego wartość od tego czasu rośnie systematycznie i w roku 2017 osiągnęła poziom 68,02 przewozów pasażerskich w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszarów miejskich. Jest to powyżej założonego w Programie na rok 2023 celu wynoszącego 67,29 przewozów. Pod względem liczby przewozów pasażerskich komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszarów miejskich województwo podkarpackie plasuje się na 14. miejscu w kraju po takich województwach jak: małopolskie, mazowieckie, pomorskie, wielkopolskie, zachodniopomorskie, łódzkie, podlaskie, lubelskie, dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, śląskie, świętokrzyskie, i warmińsko-mazurskie. Jednocześnie, województwo podkarpackie plasuje się na przedostatniej pozycji w kraju (przed województwem opolskim) pod względem liczby przewozów pasażerskich przypadających na jednego mieszkańca województwa. W roku 2017 przewieziono w województwie podkarpackim 59,6 mln osób w porównaniu z 54,7 mln w roku 2013 i 7% więcej niż w roku 2016.

Wykres 17. Liczba przewozów pasażerskich komunikacją miejską

Źródło: kalkulacja własna na podstawie GUS BDL

Należy także zauważyć, że po postępującym od 2013 roku spadku liczby autobusów w województwie (491 autobusów) i osiągnięciu minimalnego poziomu w roku 2016 wynoszącego 432 autobusy, w roku 2017 ich liczba wzrosła do 439 pojazdów. Podobnie liczba miejsc w autobusach wzrosła z poziomu 36,7 tys. szt. w roku 2016 do poziomu 37.3 tys. szt. w roku 2017.

Wykres 18. Liczba rejestrowanych samochodów osobowych

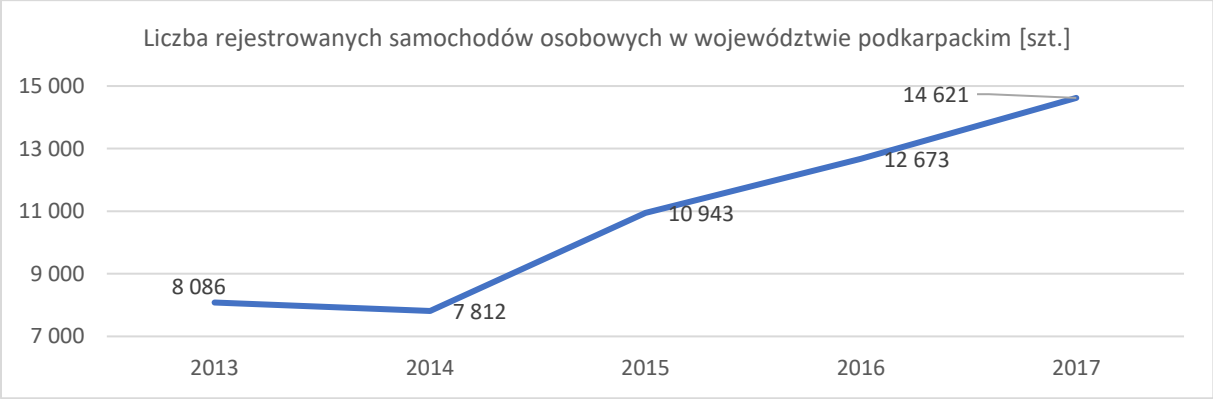

Źródło: GUS BDL

Długość buspasów w województwie wzrosła w roku 2015 ponad trzykrotnie i osiągnęła wartość 11,4 km w porównaniu z 3,3 km w roku 2013. Liczba parkingów Park & Ride w województwie w roku 2017 znacznie wzrosła – do poziomu 7 szt, w porównaniu z 2 szt. w roku 2016, co skutkowało zmniejszeniem ruchu samochodów osobowych w województwie. Powyższe zmiany przyczyniły się do zwiększenia płynności transportu miejskiego, a to z kolei do zwiększenia liczby przewozów pasażerskich komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszarów miejskich województwa podkarpackiego. Poprawa płynności transportu miejskiego wpłynęła także pozytywnie na ograniczenie emisji gazów cieplarnianych.

Niestety nie udało się w okresie 2013-2017 zatrzymać rosnącego trendu rejestracji nowych pojazdów w województwie. Po niewielkim spadku w roku 2014 do wartości 7 812 szt. nowo rejestrowanych pojazdów osobowych, liczba rejestrowanych pojazdów w skali roku zwiększała się i wynosiła 10 943, 12 673 i 14 621 pojazdów odpowiednio w latach 2015, 2016 i 2017. Pozytywnym w tym jest fakt, że dynamika wzrostu w latach 2016 i 2017 zmalała i wynosiła odpowiednio 16% i 15% w stosunku do roku poprzedniego. W tym samym czasie dynamika wzrostu liczby nowo rejestrowanych samochodów osobowych w Polsce wynosiła 17%. Tak więc województwo podkarpackie wypada pod tym względem poniżej średniej krajowej.
W 2012 roku Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne [MPK] w Rzeszowie wzbogaciło się o 80 nowoczesnych, klimatyzowanych i ekologicznych pojazdów. Pierwsze z nich to 30 sztuk Mercedes-Benz O530 Citaro, kolejne 30 to Mercedes-Benz O530 Citaro zasilane gazem ziemnym, a ostatnie 20 sztuk to Autosan Sancity M10LF. Wprowadzono również system biletów elektronicznych i nowoczesny system informacji pasażerskiej. 22 kwietnia 2014 r. Sejmik Województwa Podkarpackiego przyjął Plan zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego dla Województwa Podkarpackiego, jako podstawę poprawy jakości systemu transportowego województwa i jego zrównoważonego rozwoju. Realizując Plan samorząd Rzeszowa kupił w 2018 roku 50 nowych autobusów, w tym dziesięć pojazdów elektrycznych – pierwszych w rzeszowskim MPK[33.]. Zakup pojazdów to efekt większego projektu o wartości niemal 200 mln zł., realizowanego w ramach programu Polska Wschodnia. Oprócz zakupu nowych pojazdów przebudowano ponad 130 zatok autobusowych i przystanków, powstało też Rzeszowskie Centrum Komunikacyjne zarządzające ruchem komunikacji miejskiej. Od 1 stycznia 2016 r. na drogach publicznych miasta Rzeszowa została wprowadzona strefa płatnego parkowania. W 2017 roku podpisano też umowę na dostawę nowych autobusów, budowę przystanków, pętli autobusowej oraz innych podobnych inwestycje w Mielcu[34].

Są to przykłady działań, które powinny mieć pozytywny wpływ na zwiększenie wartości wskaźnika *Liczba przewozów pasażerskich komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszarów miejskich województwa podkarpackiego*.

Pomimo osiągnięcia założonego celu – przekroczenia zakładanej na 67,29 przewozów liczby przewozów pasażerskich komunikacją miejską w przeliczeniu na 1 mieszkańca obszarów miejskich województwa podkarpackiego – dalsze działania związane z poprawą funkcjonowania komunikacji publicznej i ograniczeniem ruch samochodów osobowych w miastach uważamy za wskazane, w celu obniżenia emisji gazów cieplarnianych pochodzących z transportu.
Brak danych dotyczących poziomu emisji gazów cieplarnianych na poziomie regionalnym uniemożliwia ocenę wpływu powyższych zmian na ograniczenie poziomu emisji gazów, w tym CO_2 zarówno w efekcie przedsięwzięć realizowanych w ramach osi III jak i V. Będzie to

[33] http://m.transinfo.pl/podkarpackie-inwestycje-w-transport-publiczny-rzeszow-_more_99650.html

[34] https://podkarpackie.pl/index.php/107-aktualnosci/5309-mielec-unowoczesni-transport-publiczny

możliwe jedynie poprzez pomiar ‘u źródła’, czyli pozyskanie danych na temat redukcji emisji z urządzeń ciepłowniczych jak i mniejszej emisyjności zakupionych nowych środków transportu.

Oś Priorytetowa 6. Spójność przestrzenna i społeczna

Wsparcie przedsiębiorstw uzdrowiskowych

W ramach OP6 Spójność przestrzenna i społeczna realizowane jest Działanie 6.1 Rozwój potencjału endogenicznego regionu, które jest istotne z punktu widzenia wspierania zmian na lokalnym rynku pracy, gdyż w jego ramach założone jest wsparcie dla przedsiębiorstw uzdrowiskowych mające wpłynąć na wzrost zatrudnienia we wspieranych przedsiębiorstwach O/K/M (ogółem/kobiet/mężczyzn) [EPC czyli ekwiwalent pełnego czasu pracy] (Priorytet inwestycyjny 8b Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcenie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój). Punktem wyjścia dla wsparcia przedsiębiorstw uzdrowiskowych w zakresie zwiększenia zatrudnienia był zdiagnozowanych na etapie programowania RPO WP 2014-2020 problem nierówności w dostępie do usług publicznych. Od 2012 roku liczba łóżek w szpitalach uzdrowiskowych i sanatoriach uzdrowiskowych utrzymuje się na zbliżonym poziomie, spadła natomiast liczba osób leczonych stacjonarnie w szpitalach uzdrowiskowych i sanatoriach uzdrowiskowych, na podobnym poziomie w ostatnich latach utrzymuje się liczba kuracjuszy pełnopłatnych (z wyjątkiem roku 2015, kiedy ich liczba była wyraźnie niższa niż w pozostałych latach). Czas oczekiwania na miejsce w sanatorium dofinansowane z Narodowego Funduszu Zdrowia to od 1,5 roku do dwóch lat[35]. Problemy te wskazują na potrzebę dalszego wspierania rozwoju przedsiębiorstw uzdrowiskowych.

Ochrona zdrowia

W okresie programowania odnotowywano wysoki w kraju okres oczekiwania na świadczenia medyczne, wysoką skalę zachorowań na choroby cywilizacyjne. Jak wynika z „Przeglądu Regionalnego Województwa Podkarpackiego w 2017 r." na terenie regionu działało 41 szpitali ogólnych (łącznie z placówkami MON i MSW), w których znajdowało się 359 oddziałów, a do dyspozycji chorych pozostawało 10,3 tys. łóżek. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych w przeliczeniu na 10 tys. ludności wynosiła 48,0 (9. lokata w kraju), a w Polsce było ich 48,2. W latach 2014-2017 wartość wskaźnika zmalała o 0,69. W latach 2013-2017 choroby nowotworowe i choroby układu krążenia stanowią najczęstszą przyczynę zgonów w regionie (75%). Odnotować należy także wzrost zachorowań z tytułu chorób układu ruchowego i chorób psychicznych.

Jak wynika z danych BDL, w latach 2013-2017 w województwie podkarpackim, mimo spadku liczby osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności (ze 104 tys. do 89 tys.) wzrasta długość przeciętnego zwolnienia lekarskiego (z 12,29 dnia do 12,87 dnia). Wskaźnik ten stawia województwo podkarpackie na 5. miejscu w kraju pod względem długości zwolnień lekarskich.

[35] Portal Sanatoria i Uzdrowiska w Polsce https://sanatoria.medme.pl

W okresie tym spada dostępność opieki zdrowotnej. Liczba osób oczekujących na świadczenie medyczne na 1000 osób wzrasta z 68,93 do 100,55.

Wykres 19. Liczba osób oczekujących na świadczenie medyczne na 1000 osób w województwie podkarpackim w latach 2013-2017

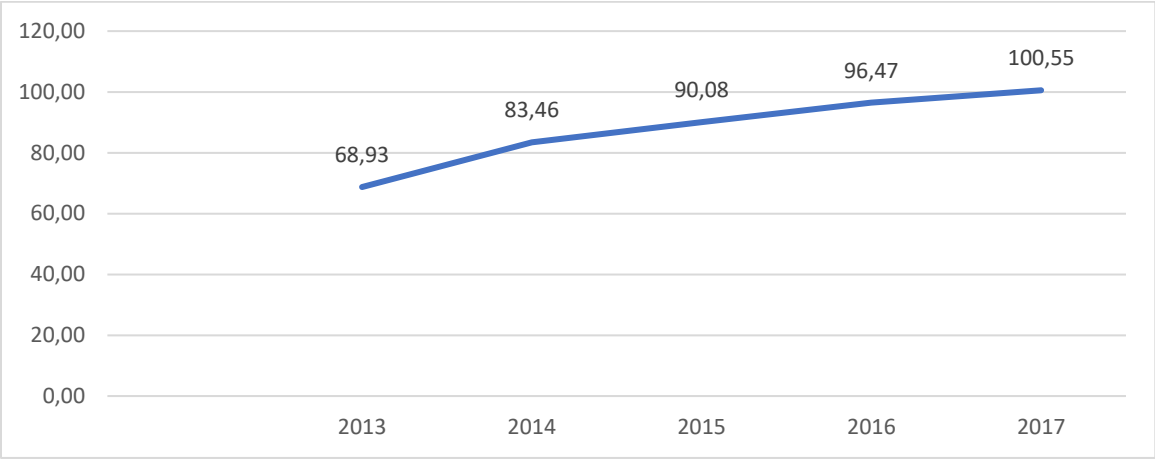

Źródło: Dane CSIOZ

Wskazane tendencje najprawdopodobniej będą utrzymywać się w kolejnych latach. Odpowiadać za to będą tendencje demograficzne, wzrastający odsetek osób powyżej 65 roku życia oraz nierozwiązany problem migracji lekarzy i niewystarczających kontraktów NFZ (mimo stworzenia sieci szpitali). Wciąż nierozwiązanym problemem pozostaje rozwój opieki koordynowanej. Szpitale czeka restrukturyzacja z uwagi na szereg czynników, tj.: demografia, przesuwanie procedur do leczenia ambulatoryjnego czy wymagane nakłady inwestycyjne (dostosowanie do nowych wymogów)[36]. Potrzeby uzupełnienia sprzętu medycznego w leczeniu specjalistycznym w województwie podkarpackim są znaczne, ich pełne zaspokojenie w ramach PI 9a RPO WP 2014-2020 nie jest możliwe[37]. **Prognozy te wskazują na pełną aktualność wyzwań i potrzeb uzupełniania infrastruktury ochrony zdrowia w regionie podkarpackim.**

Pomoc społeczna

W obszarze usług społecznych można odnotować korzystne tendencje, niemniej jednak nadal występują potrzeby rozszerzenie i doposażenia infrastruktury społecznej. Jak wynika z danych BDL w latach 2013-2016 wzrasta liczba podmiotów aktywizacji społeczno-zawodowej.

[36] Trendy w polskiej ochronie zdrowia, PWC, 2017

[37] *Priorytety dla Regionalnej Polityki Zdrowotnej dla lecznictwa szpitalnego w województwie podkarpackim na lata 2018-2021, Urząd Wojewódzki w Rzeszowie 2017*

Wykres 20. Liczba CIZ, ZAZ i WTZ w województwie podkarpackim w roku 2013 i w roku 2016

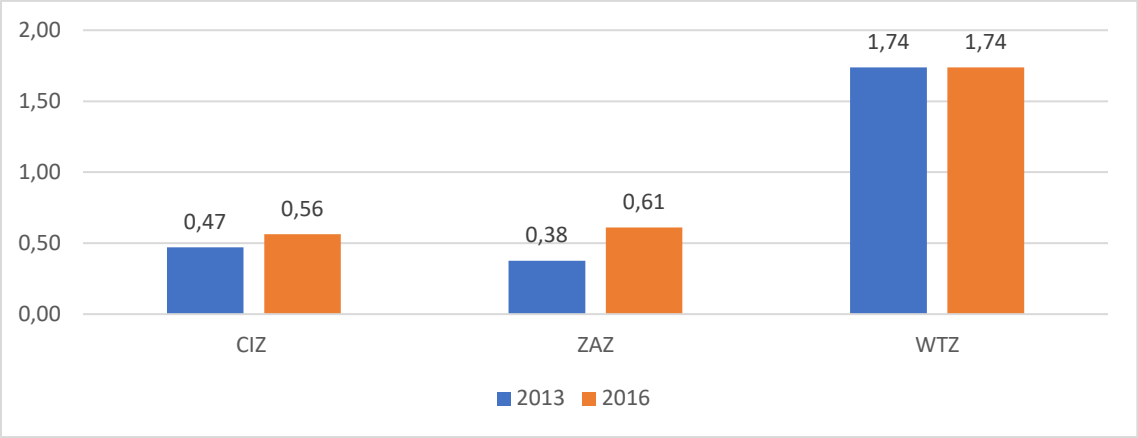

Źródło: dane BDL

W okresie tym wzrasta liczba miejsc na 10000 osób w placówkach wsparcia dziennego (wzrost z 17,71 do 18,74). Jednocześnie zwiększa się liczba osób bezdomnych na 10 tys. Ludności (z 5,0 do 5,2) mimo większej dostępności mieszkań chronionych mierzonej liczbą osób z nich korzystających (wzrost z 2 osób do 16). Tendencje demograficzne regionu pociągają za sobą stały wzrost liczby osób objętych usługami opiekuńczymi na 10 tys. Osób (wzrost z 12,69 do 15,67). Wzrasta też liczba osób oczekujących na miejsce w DPS na 10 tys. Ludności (wzrost z 0,26 do 0,35), mimo gwałtownego 30% zwiększenia liczby osób korzystających z form opieki stacjonarnej. W raporcie „Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podkarpackim w 2017 roku" oszacowano potrzeby w zakresie ośrodków wsparcia na 22 nowe placówki ogółem, w tym: potrzeby środowiskowej pomocy społecznej na 2 nowe placówki oraz potrzeby domów dziennej pomocy na 12 nowych placówek. Stwierdzono także potrzeby w zakresie tworzenia mieszkań chronionych liczące 6 dodatkowych sztuk takich mieszkań oraz potrzebę utworzenia 15 dodatkowych placówek wsparcia dziennego.
Wciąż niewystarczające są także zasoby wsparcia opieki nad dzieckiem do lat 3. Mimo pozytywnych tendencji spadkowych z 16 na 11 oczekujących na miejsce w żłobku w latach 2013-2018, nadal popyt na wsparcie przekracza znacznie podaż miejsc. **Wskazane tendencje jednoznacznie świadczą o pełnej aktualności kierunków interwencji przewidzianych w RPO WP 2014-2020.**

Obszary zdegradowane

Wsparcie obszarów zdegradowanych w ramach rewitalizacji odnosi się do terenów, na których skumulowały się negatywne tendencje społeczno-gospodarcze. Prowadzone działania koncentrują się na poprawie spójności społecznej i terytorialnej, na obszarach społecznie zdegradowanych i realizowane są w oparciu o kompleksowe i zintegrowane programy rewitalizacji, uwzględniające wymiar społeczny, gospodarczy i infrastrukturalny. Wspomniane procesy mają charakter lokalny, odnoszą się do określonych dzielnic, osiedli,

kwartałów ulic. Diagnoza potrzeb określona została w Lokalnych Programach Rewitalizacji. Ich analiza wskazuje na wysoką, wieloaspektową potrzebę wsparcia infrastrukturalnego służącego nadawaniu nowych funkcji społecznych i gospodarczych rewitalizowanym obszarom, co wskazuje na pełną aktualność założeń RPO WP 2014-2020.
Na dzień 31.11.2018 roku WOJ. RPO WP 2014-2020 pozytywnie zweryfikowała 84 LPR. W Lokalnych Programach Rewitalizacji dominują projekty, w których uwzględnione jest tworzenie otwartych miejsc budowania wspólnoty lokalnej, adaptacja obiektów o znaczeniu historycznym na cele społeczne, rozbudowa i budowa instytucji środowiskowych, sporadycznie jedynie deklarowana jest potrzeba budowania nowych obiektów czy też adaptowania istniejącej struktury na cele gospodarcze. Świadczy to o dominacji potrzeb związanych z aktywizacją społeczną i zawodową mieszkańców obszarów zdegradowanych oraz potrzeb odnoszących się do zmniejszenia patologii społecznych na tych terenach.

Infrastruktura systemu edukacji

Infrastrukturalne wsparcie edukacji odpowiada na zidentyfikowane w okresie programowania problemy związane z nierównomiernym w skali regionu upowszechnieniem wychowania przedszkolnego, relatywnie słabymi wynikami (na tle ogólnopolskim) egzaminów maturalnych, wysokim w kraju udziale osób w wieku 15-24 lata, które nie pracują ani nie uczestniczą w dalszym kształceniu i szkoleniu, nieadekwatnymi kierunkami kształcenia pod kątem kwalifikacji zawodowych, odpowiadających na aktualne zapotrzebowanie pojawiające się na rynku pracy, a także niską skalą kształcenia ustawicznego.
W latach 2013-2017 sytuacja w obszarze upowszechniania wychowania przedszkolnego uległa zdecydowanej poprawie. Jak wynika z danych BDL, odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych edukacją przedszkolną wzrósł z 68,2 do 81,5. Wzrost ten był silniejszy na terenach wiejskich (51%) niż w miastach (18%), niemniej jednak nadal występują znaczne dysproporcje wewnątrzregionalne. W miastach upowszechnienie edukacji przedszkolnej dotyczy w 2017 roku 96,9% dzieci, zaś na obszarach wiejskich – 53,7%. Należy przyjąć, iż w kolejnych latach wdrażania Programu tendencje te będą się utrzymywać. Świadczą one o aktualności wyzwań związanych z wyrównywaniem dostępu do edukacji przedszkolnej.
Wyniki egzaminów maturalnych w roku 2017 pozostają poniżej średniej dla kraju, również w zakresie przedmiotów ścisłych[38]. Wsparcie kompetencji kluczowych uczniów szkół ponadgimnazjalnych pozostaje więc nadal potrzebne.
W latach 2013-2017 odnotowano znaczną poprawę wartości wskaźnika NEET. W województwie podkarpackim odsetek osób w wieku 15-24 lata, które nie pracują ani nie uczą się spadł z 23 do 17,9. W skali kraju pozostaje on jednak wysoki (w roku 2017 odpowiednio 14,3 w skali kraju i 17,9 w województwie podkarpackim), wyższe wartości odnotowano jedynie w województwach: lubelskim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim.
W latach 2013-2020 zmieniła się sytuacja absolwentów szkół kształcenia zawodowego na podkarpackim rynku, co związane jest z ożywieniem gospodarczym i pozytywnymi

[38] Przegląd regionalny Województwo Podkarpackie 2017.

tendencjami na rynku pracy. Nadal jednak w roku 2017 odsetek bezrobotnych absolwentów 6 miesięcy od zakończenia nauki pozostaje na jednym z wyższych miejsc w kraju[39]. Wskazuje to ciągłą potrzebę większego dostosowania kierunków kształcenia praktycznego do wymagań rynku pracy i trafność celów Programu.

[39] Sytuacja osób młodych na rynku pracy, MPiPS 2017.

Oś Priorytetowa 7. Regionalny rynek pracy

Zasadność wdrażania interwencji w obszarze rynku pracy w regionie podkarpackim znajduje potwierdzenie w sytuacji społeczno-gospodarczej regionu szczególnie w zakresie bezrobocia, aktywności zawodowej ludności oraz sytuacji wybranych grup na rynku pracy, aczkolwiek trzeba podkreślić znaczącą zmianę, która nastąpiła w ostatnich latach w charakterystyce rynku pracy w Polsce, w tym również w województwie podkarpackim.
Dla Działań 7.1 i 7.2 skierowanych na poprawę sytuacji osób bezrobotnych istotne są informacje o stanie rynku pracy. Ważne jest zwrócenie uwagi na fakt, że w okresie programowania RPO WP 2014-2020 region cechował się wysokim poziomem bezrobocia. Natomiast w ostatnich latach zanotowano spadek poziomu bezrobocia w całym kraju, w tym również w województwie podkarpackim. Mimo to obserwuje się dysproporcje w zakresie rejestrowanego bezrobocia w porównaniu z tendencjami krajowymi: na koniec 2012 roku stopa bezrobocia w województwie podkarpackim była na poziomie 16,4%, natomiast w 2018 roku wynosiła 8,4% - wskaźniki te pozostają nadal proporcjonalnie wyraźnie wyższe od średniej w kraju. Można przypuszczać, że tendencja spodkowa będzie się utrzymywać, aczkolwiek, jak wynika z wywiadów z przedstawicielami zaangażowanymi we wdrażanie interwencji – obecnie konieczne jest adresowanie wsparcia do osób trudniejszych w aktywizacji zawodowej – bez kwalifikacji, doświadczenia zawodowego, pozostających długotrwale poza rynkiem pracy.

Wykres 21. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Polsce i woj. Podkarpackim

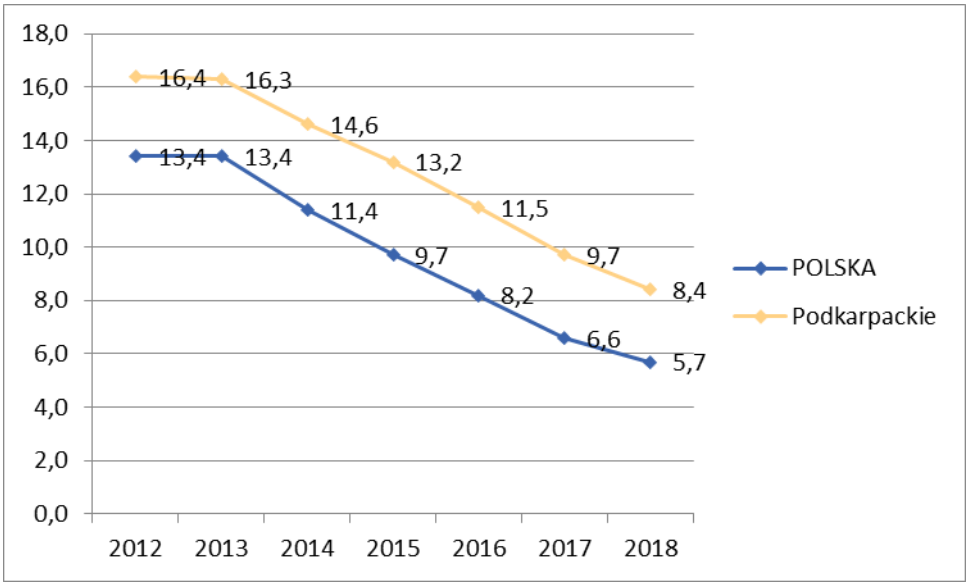

Źródło: dane GUS

O ile liczba i odsetek bezrobotnych wyraźnie się obniżył, to jednak nadal aktualna, identyfikowana na etapie programowania RPO WP 2014-2020, jest kwestia wysokiego odsetka osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych (23,9% w 2018 roku), należy jednak zaznaczyć że w przypadku tej grupy również obserwujemy spadek

bezwzględnej liczby osób bezrobotnych, co oznacza malejącą zbiorowość odbiorców wsparcia.

Tabela 22. Liczba bezrobotnych, w tym 50+ w województwie podkarpackim

Podkarpackie	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Zarejestrowani bezrobotni ogółem	153 807	154 216	137 932	123 514	107 567	90 972	79 258
Bezrobotni 50+	26 903	29 493	28 442	27 449	25 194	21 733	18 971
Odsetek bezrobotnych pow. 50 r.ż.	17,5%	19,1%	20,6%	22,2%	23,4%	23,9%	23,9%

Źródło: GUS i WUP

Aktywizacja osób pozostających poza rynkiem pracy jest o tyle trudna, że są one często słabo przygotowane do wejścia i utrzymania się na rynku pracy. W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zwrócono uwagę na następujące problemy: duży udział osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych zarejestrowanych, brak doświadczenia zawodowego lub też posiadanie krótkiego stażu pracy przez osoby bezrobotne, znaczny odsetek osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia pozostających bez pracy ponad 12 miesięcy. Diagnoza ta pozostaje aktualna. Dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy na koniec grudnia 2018 roku pokazują, że w grupie zarejestrowanych bezrobotnych wysoki odsetek stanowią osoby długotrwale bezrobotne, młode oraz bez doświadczenia i kwalifikacji. Potrzeba wsparcia aktywizacyjnego skierowana szczególnie do tych grup zachowuje nadal swoją aktualność. W tym kontekście warto przytoczyć wniosek z badania pn. Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, podkreślający, że w ostatnich latach znacząco zwiększyła się liczba osób bezrobotnych z III profilem pomocy, czyli osób o najniższej gotowości do podjęcia pracy bądź nawet braku tej gotowości - takich, dla których celem jest wyłącznie utrzymanie statusu bezrobotnego i wobec których w powrocie na rynek pracy zasadnym byłoby zastosowanie długofalowego szczególnego wsparcia o charakterze motywacyjnym[40].

[40] Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, Rzeszów, grudzień 2018 r. s. 20.

Tabela 23. Informacja na temat charakterystyki osób bezrobotnych w województwie podkarpackim

	Zarejestrowani bezrobotni ogółem	w tym							
		kobiety	do 30 r. ż.	do 25 r. ż.	pow. 50 r. ż.	długotrwale	bez kwalifikacji	bez doświadcz.	niepełno-sprawni
Podkarpackie	82 933	45024	24119	11412	19822	47197	22182	19319	3890
% w liczbie zarej. bezrobotnych		54,3%	29,1%	13,8%	23,9%	56,9%	26,7%	23,3%	4,7%

Źródło: WUP, dane na koniec grudnia 2018 roku

W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zauważono trudną sytuację na rynku pracy osób z niepełnosprawnościami – obecnie odsetek osób z niepełnosprawnością w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych to 4,7 %, jednak niepełnosprawność jest nadal istotnym powodem bierności zawodowej. Co prawda liczba osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności od roku 2012 spadła, jednak nadal jest to liczba znacząca (w 2017 roku wynosiła 89 tys. Osób w województwie podkarpackim).

Tabela 24. Bierni zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności [tys. Osób]

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Podkarpackie (tys. Osób)	105	104	105	99	88	89

Źródło: GUS

Problemem w województwie podkarpackim był niski wskaźnik zatrudnienia – w 2012 roku stanowił 56,9 % wśród osób w wieku produkcyjnym (15-64 lata), począwszy od 2015 znacząco się poprawił, aczkolwiek nadal odbiega niekorzystnie od średniej w kraju.

Wykres 22. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata

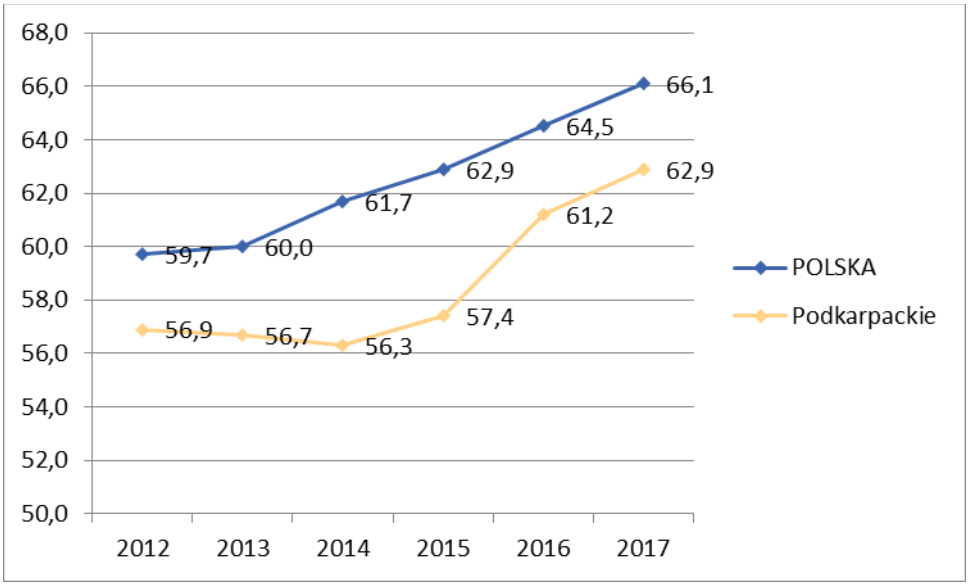

Źródło: dane GUS

Znaczną grupę osób bezrobotnych stanowią osoby zamieszkałe na wsi (63,1%), dodatkowo zauważany jest na wsi problem ukrytego bezrobocia[41] - na kwestie te, w szczególności właśnie na zjawisko ukrytego bezrobocia na wsi zwracają uwagę autorzy raportu z badania ewaluacyjnego pn. Diagnoza potrzeb rozwojowych regionu w kontekście realizacji komponentu regionalnego PO KL w województwie podkarpackim[42]. W 2017 r. województwo podkarpackie było regionem o największym w Polsce odsetku osób zamieszkujących na wsi (58,8% ogółu populacji Podkarpacia)[43], dlatego też potrzeba wsparcia skierowanego w szczególności do osób z obszarów wiejskich nie straciła na aktualności. Specyfika ukrytego bezrobocia powoduje, że brak jest na jego temat danych statystycznych, można jednak przypuszczać, że zjawisko to istnieje biorąc pod uwagę dane dot. charakterystyki zamieszkania osób bezrobotnych.

Dla Działań 7.3 i 7.7 skierowanych na wsparcie rozwoju przedsiębiorczości oraz Działania 7.5 Rozwój kompetencji pracowników sektora MŚP w regionie ważne jest zdiagnozowanie problemów, z jakimi borykają się przedsiębiorcy i jakiego doświadcza ten sektor. W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zauważono brak dostępu lub też ograniczony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania, gdy działalność gospodarcza jest dopiero podejmowana lub też znajduje się w bardzo wczesnym stadium rozwojowym, zwrócono również uwagę na niski poziom przedsiębiorczości w regionie[44]. Problemy te pozostają nadal aktualne. Jak zauważają eksperci, dysponowanie przez przedsiębiorstwo odpowiednimi – co do wielkości i struktury – źródłami finansowania nie tylko umożliwia prowadzenie działalności operacyjnej i

[41] Ukryte bezrobocie rozumiane jako bezrobocie wśród zatrudnionych. Dotyczy ludzi nie ujętych w statystykach bezrobocia, ponieważ nie rejestrują się w urzędach pracy. Osoby te posiadają dochód, ale nie mają zawartego stosunku ubezpieczeniowego, Źródło: Portal o Bezrobociu http://www.mojebezrobocie.pl/o-bezrobociu

[42] Raport końcowy, Badanie ewaluacyjne pn. Diagnoza potrzeb rozwojowych regionu w kontekście realizacji komponentu regionalnego PO KL w województwie podkarpackim, ASM, Kutno, dnia 06.11.2013.

[43] Przegląd regionalny. Województwo podkarpackie 2017, Rzeszów 2018, s.42.

[44] Źródło: Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 485/10249/18 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 23 października 2018 r., s. 35 i 38

inwestycyjnej, ale także zapewnia bezpieczeństwo finansowe, tj. utrzymanie płynności w krótkim i długim okresie; dostęp do instrumentów finansowania zaspokajających potrzeby przedsiębiorstwa w tym zakresie może stanowić również źródło przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa. Ważnym kryterium wyboru strategii finansowania przedsiębiorstwa są koszty pozyskania kapitału finansującego aktywa przedsiębiorstwa. Koszty te mają istotny wpływ na ostateczne wyniki jego działalności[45]. Z kolei w raporcie „Mali szukają pieniędzy - kapitał dla MSP" (Libner A., raport 2011), autorka, opierając się na danych o stanie przedsiębiorstw z 2010 i 2011 roku, podkreśla, że dostęp do źródeł finansowania jest jednym z kluczowych elementów funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw działających w systemach nowoczesnych gospodarek rynkowych. Jednakże w Polsce kapitał własny ma bardzo duże znaczenie w finansowaniu działalności przedsiębiorstw, co nie sprzyja dynamicznemu rozwojowi przedsiębiorstw, a brak dostępności kapitału zewnętrznego często hamuje realne możliwości ich rozwoju[46]. Zatem wsparcie, które przedsiębiorcy mogą uzyskać dzięki Działaniom do nich adresowanym może znacząco wypełnić lukę w dostępie do kapitału i wesprzeć wewnętrzne procesy rozwojowe.

Jednym z problemów w woj. podkarpackim jest niski poziom przedsiębiorczości w regionie. Nasycenie podmiotami gospodarczymi w 2012 r. wynosiło 728 podmiotów na 10 tys. mieszkańców, co było jednym z najniższych wskaźników w Polsce. W 2017 roku ten wskaźnik był nieco wyższy, aczkolwiek nadal niski w porównaniu ze średnią kraju i z poszczególnymi województwami.

Wykres 23. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności; Polska i województwo podkarpackie

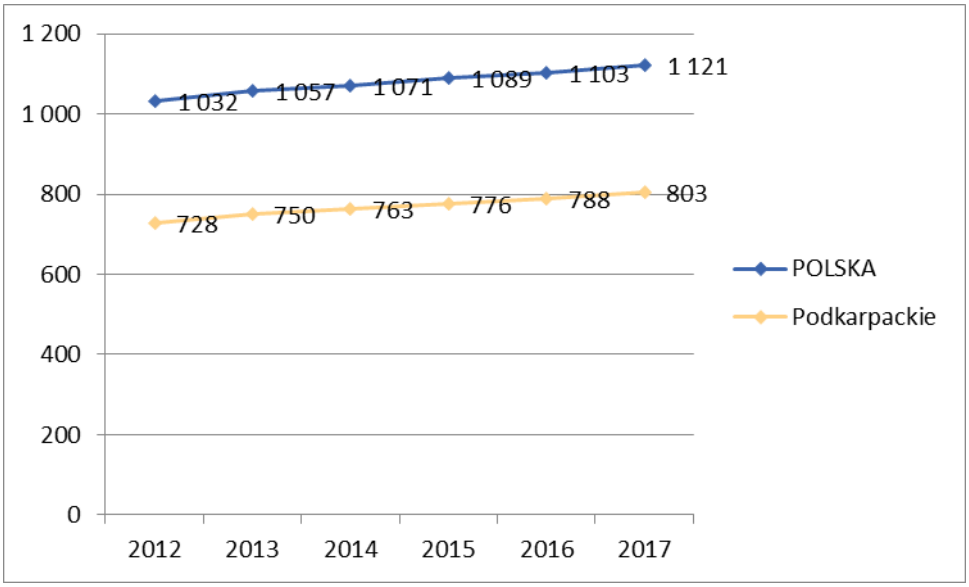

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

[45] A. Duliniec „Finansowanie przedsiębiorstwa: strategie i instrument" (PWE, Warszawa 2011)

[46] Źródło: A. Libner Raport „Mali szukają pieniędzy - kapitał dla MSP" (Beskidzkie Biuro Consultingowe, 2011) http://www.newconnector.pl/pliki/Raport_Mali_Szukaja_Pieniedzy_kapital_dla_MSP.pdf

Wykres 24. Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności; Polska województwo podkarpackie

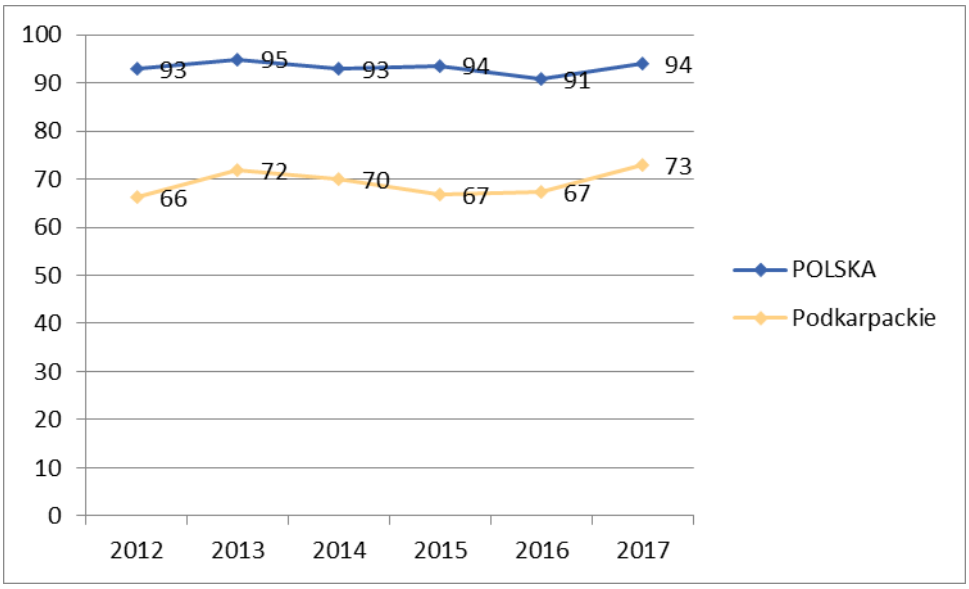

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W odniesieniu do przedsiębiorców zauważono w województwie podkarpackim niską aktywność pracodawców w zakresie podnoszenia kwalifikacji pracowników, wysokie koszty szkoleń oraz niski poziom świadomości w zakresie budowania konkurencyjności przedsiębiorstwa w oparciu o kompetencje swoich pracowników[47]. Jednocześnie pracownicy przedsiębiorstw mają niejednokrotnie dezaktualizujące się i niskie kompetencje. Warto jednak wskazać, że w województwie podkarpackim odsetek osób w wieku 18-69 lata kształcących się lub doszkalających był w 2016 roku wyższy niż średnia w kraju i wynosił 51,4% przy 45,9% średniej dla kraju.

Wyniki badań „Rynek pracy w województwie podkarpackim w świetle danych z badań Bilans Kapitału Ludzkiego" w latach 2013, 2014 pokazały, że w województwie podkarpackim 56% pracodawców oceniła kompetencje swoich pracowników jako zadowalające, ale wymagające udziału w dodatkowych szkoleniach (o 10% więcej niż w skali kraju). Jednakże, aż 41% badanych przedsiębiorców wyraziło pełne zadowolenie z kompetencji podwładnych (o 10% mniej niż w skali kraju). Tylko 3% podkarpackich przedsiębiorców przyznało, że umiejętności pracowników są niezadowalające i wymagają doszkolenia[48]. Jednocześnie badania wśród przedsiębiorców z 2017 pokazują, że uczestnictwo w formach kształcenia ustawicznego nie jest często stosowaną praktyką wśród firm województwa podkarpackiego oraz występuje ograniczone przekonanie pracodawców co do potrzeby prowadzenia kształcenia ustawicznego pracowników[49]. Badanie przeprowadzone w 2017 roku wśród mieszkańców

[47] Źródło: Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Załącznik nr 1 do Uchwały Nr 485/10249/18 Zarządu Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 23 października 2018 r., s. 36

[48] Źródło: Raport Bilans Kapitału Ludzkiego w Polsce, PARP, 2013 oraz Rynek pracy w województwie podkarpackim w świetle danych z badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2013, Krzysztof Kasparek, Mateusz Magierowski, Diana Turek, Rzeszów 2014 . s. 50

[49] Źródło: Raport dla WUP w Rzeszowie „Kształcenie ustawiczne na Podkarpaciu" (dane z ankietowania przedsiębiorców i firm szkoleniowych, 2017, http://wuprzeszow.praca.gov.pl/documents/60111/5960002/Raport_31.10.2017.pdf/74280293-c221-41ae-a419-98acd5fd20e6?t=1513172311383)

województwa pokazuje, że kształcenie ustawiczne[50], nie jest zjawiskiem powszechnym wśród mieszkańców Podkarpacia – na pytanie o udział w jakiejkolwiek formie podnoszenia kwalifikacji w ostatnim roku twierdząco odpowiedziało tylko 17% mieszkańców województwa. Średnio co dziesiąta osoba bezrobotna uczestniczyła w ciągu ostatniego roku w jakiejś formie podnoszenia kwalifikacji, natomiast wśród osób posiadających zatrudnienie oraz osób biernych zawodowo wskaźnik ten jest wyższy, oscyluje wokół 20%[51].
W kontekście wdrażania działania 7.4 Rozwój opieki żłobkowej w regionie ważny jest problem niskiego odsetka gmin z instytucjami opieki nad dziećmi do lat 3 (w 2012 r. wynosił 10%, przy wartości w Polsce wynoszącej 13% gmin) oraz mały odsetek dzieci do 3 roku życia objętych opieką instytucjonalną. Brak wystarczającej opieki nad małymi dziećmi wpływa na obniżenie aktywności zawodowej rodziców w tym zwłaszcza kobiet ze względu na feminizację opieki małymi dziećmi oraz zwiększa zagrożenie ubóstwem rodzin wielodzietnych – aczkolwiek na redukcję tego zjawiska może mieć wpływ uruchomienie w 2017 roku powszechnego programu Rodzina 500+. Upowszechnienie opieki żłobkowej pozostaje jednak nadal jednym z głównych wyzwań, przed którym stoi region.
Niska dostępność opieki nad dziećmi jest w województwie podkarpackim nadal widoczna. Co prawda należy zauważyć, że sytuacja opieki nad dziećmi w ostatnich latach znacząco poprawiła się, a Podkarpacie zbliżyło się pod względem tego wskaźnika do średniej w kraju.

Wykres 25. Liczba dzieci na miejsce w żłobku, klubie dziecięcym i u dziennego opiekuna; Polska i województwo podkarpackie

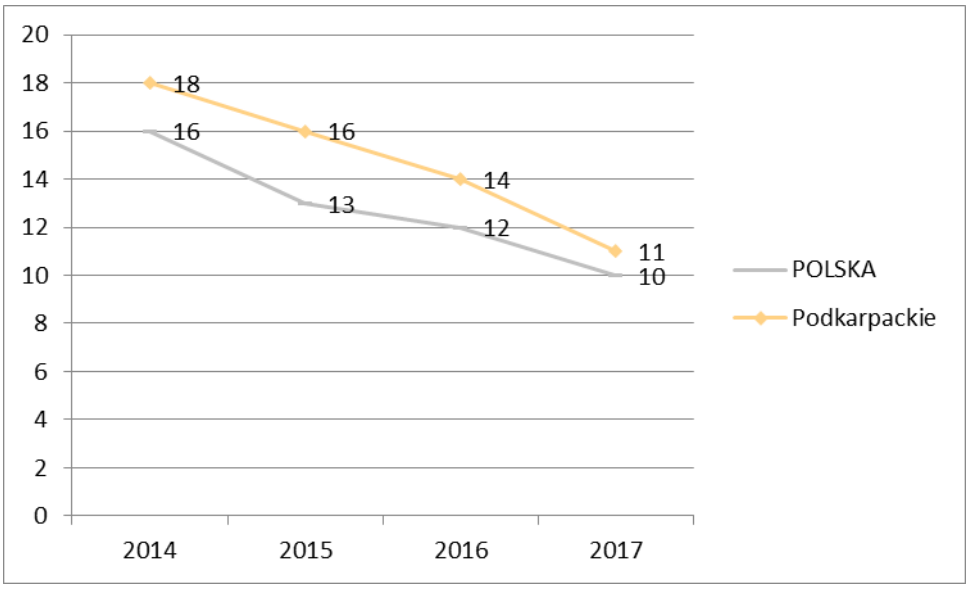

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

[50] rozumiane jako proces stałego odnawiania, rozwijania i doskonalenia kwalifikacji osobistych zarówno zawodowych, jak i ogólnych

[51] Źródło: Raport dla WUP w Rzeszowie „Potencjał kadrowy podkarpackiego rynku pracy", 2017, http://wuprzeszow.praca.gov.pl/documents/60111/5960100/Potencja%C5%82_kadrowy_RAPORT_ostateczny_z%20ok%C5%82.pdf/7dbc35e6-6a9a-4446-b6c1-910836d2197d?t=1513173394209

Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką w żłobkach na przestrzeni ostatnich lat stale rośnie, aczkolwiek w porównaniu z innymi województwami i średnią w kraju, można powiedzieć, że nadal jest niekorzystny.

Tabela 25. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką w żłobkach; Polska i województwo podkarpackie

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
POLSKA	3,8	4,8	5,9	6,8	7,8	8,6
Dolnośląskie	6,6	8,1	10,0	11,3	12,5	13,9
Kujawsko-pomorskie	3,0	3,5	4,3	4,9	5,6	6,5
Lubelskie	2,6	3,3	3,8	4,5	5,3	6,1
Lubuskie	5,1	6,3	7,7	7,9	9,3	10,1
Łódzkie	4,8	5,2	5,8	6,4	7,7	8,3
Małopolskie	3,2	4,3	5,2	6,3	7,6	8,9
Mazowieckie	4,2	5,4	6,9	7,7	8,7	9,5
Opolskie	7,2	8,7	9,7	11,2	12,3	12,5
Podkarpackie	**3,3**	**4,0**	**4,8**	**5,7**	**6,6**	**7,6**
Podlaskie	4,0	4,8	6,2	7,0	7,8	8,2
Pomorskie	2,3	3,9	5,4	6,0	6,3	7,0
Śląskie	3,4	4,2	5,1	6,1	7,2	8,1
Świętokrzyskie	2,6	3,4	3,9	4,3	5,3	5,8
Warmińsko-mazurskie	2,6	3,1	3,8	4,2	5,3	5,7
Wielkopolskie	3,1	4,0	5,4	6,1	7,5	8,4
Zachodniopomorskie	4,6	6,0	7,3	8,6	9,3	10,0

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Jeszcze mniej korzystnie wygląda sytuacja objęcia dzieci w wieku do lat 3 opieką w żłobkach na wsi.

Wykres 26. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką w żłobkach na wsi; Polska i województwo podkarpackie

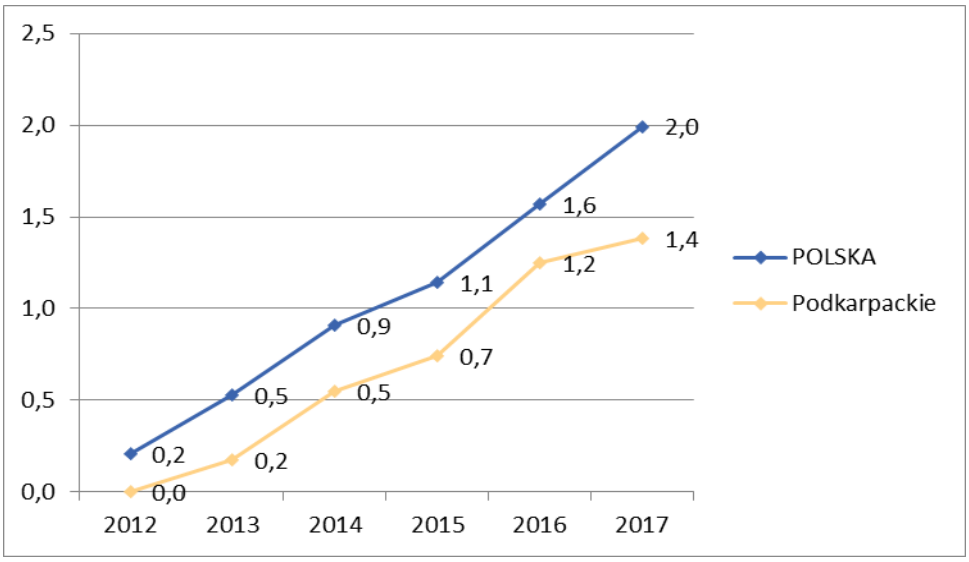

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zidentyfikowano wzrost pojawiania się chorób tzw. para-zawodowych: schorzenia kręgosłupa, sercowo-naczyniowe, psychiczne oraz duże braki zwłaszcza w tzw. profilaktyce wtórnej chorób układu naczyniowo-sercowego / krążenia. Problem stanowił brak programów zdrowotnych i profilaktycznych dotyczących najczęściej występujących schorzeń, dodatkowo rehabilitacja osób nie-niepełnosprawnych wymagała wyraźnej koordynacji i wsparcia. W odpowiedzi na te potrzeby realizowane jest Działanie 7.6 Programy profilaktyczne i zdrowotne w regionie. Co prawda liczba zachorowań na choroby układu krążenia na 100 tys. ludności oraz liczba zgonów z powodu chorób układu krążenia na 100 tys. mieszkańców jest niższa od porównawczych wskaźników na poziomie kraju, jednak nadal jest wysoka, a potrzeba realizacji programów profilaktycznych i zdrowotnych pozostaje nadal aktualna.

Tabela 26. Choroby układu krążenia w 2014 r.; Polska i województwo podkarpackie

Zachorowalność na 100 tys. ludności	Nadciśnienie tętnicze	Miażdżyca tętnic	Zakrzepica i/lub zatorowość płucna	Żylaki kończyn
POLSKA	7284,30	2035,10	1664,80	3995,60
Podkarpackie	6371,30	1549,70	1558,80	3414,80

Źródło: GUS

Wykres 27. Liczba zgonów z powodu chorób układu krążenia (w przeliczeniu na 100 tys. ludności)

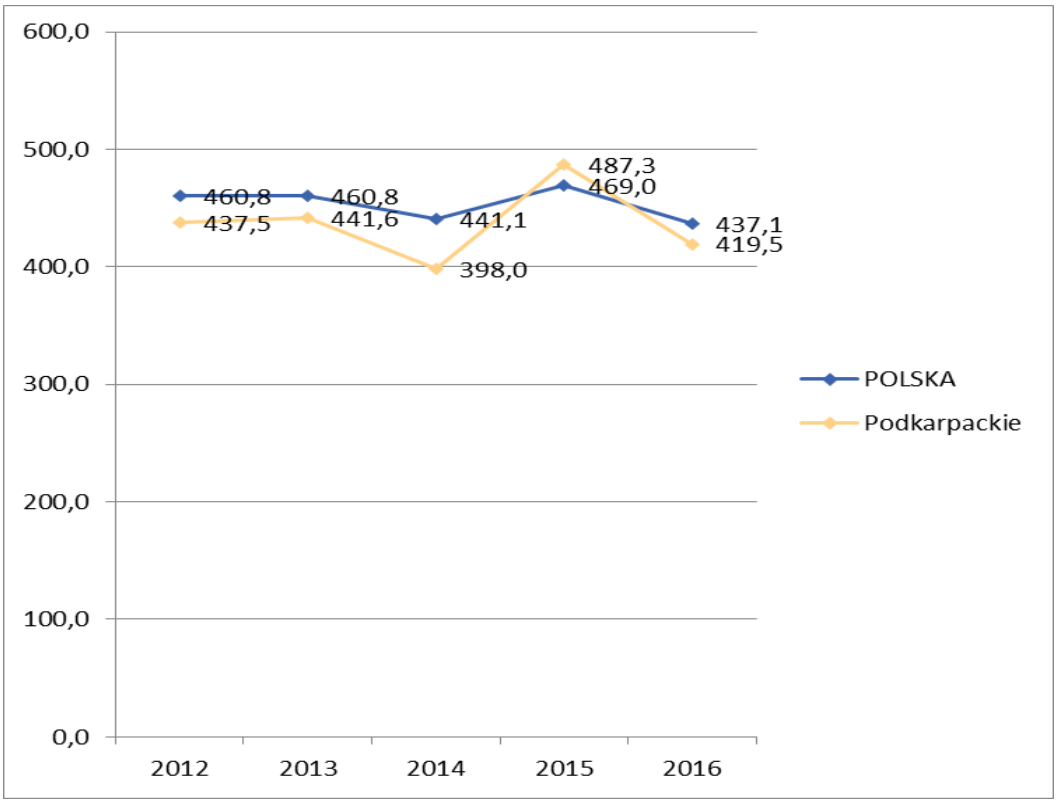

Źródło: GUS

W ramach wsparcia przewidzianego w RPO WP 2014-2020 zaplanowano: wdrażanie programów profilaktyki nowotworowej w kierunku wykrywania raka piersi, szyjki macicy i jelita grubego, wdrażanie programów zdrowotnych dot. chorób będących istotnym problemem zdrowotnym regionu tj. nowotworu płuc oraz współfinansowanie rehabilitacji leczniczej/medycznej ułatwiającej osobom w wieku aktywności zawodowej powrót do pracy lub utrzymanie aktywności zawodowej. Potrzeby wsparcia w tym zakresie te nie straciły na aktualności.

Poniższa tabela prezentuje dane za 2015 rok zachorowań na nowotwory złośliwe (dane porównawcze dla Polski dot. lat 2014 i 2015 pokazują wzrost ogólnej liczby zachorowań na nowotwory).

Tabela 27. Liczba zachorowań na nowotwory złośliwe

		Ogółem	w tym:			
			narządy trawienne	narządy oddechowe i klatki piersiowej	sutek	narządy płciowe
POLSKA	**2014**	156141	32024	24865	17506	27089
POLSKA	**2015**	160097	32505	25089	18245	29184
Podkarpackie (2015)		8786	1804	1045	800	1702

Źródło: GUS

Warto jednak zauważyć, że w porównaniu z danymi dotyczącymi kraju liczba zgonów kobiet z powodu nowotworu złośliwego sutka i z powodu nowotworu szyjki macicy na 100 tys. kobiet jest niższa w województwie podkarpackim.

Tabela 28. Zgony kobiet z powodu nowotworu złośliwego sutka i z powodu nowotworu szyjki macicy na 100 tys. kobiet

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Zgony kobiet z powodu nowotworu złośliwego sutka na 100 tys. kobiet						
POLSKA	28,0	29,3	30,1	31,8	32,7	33,6
Podkarpackie	22,5	23,1	22,7	24,2	26,6	23,2
Zgony kobiet z powodu nowotworu szyjki macicy na 100 tys. kobiet						
POLSKA	8,4	8,4	8,2	8,0	7,9	8,1
Podkarpackie	6,4	7,6	6,1	5,3	6,4	6,8

Źródło: GUS

Istotnym wskaźnikiem pokazującym potrzebę wsparcia w zakresie ułatwiania osobom w wieku aktywności zawodowej powrót do pracy lub utrzymanie aktywności zawodowej poprzez usługi rehabilitacji leczniczej/medycznej jest spojrzenie na odsetek osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności. Dane z ostatnich lat pokazują, że wskaźnik ten w województwie podkarpackim jest zbliżony do średniej w kraju i ma tendencję spadkową.

Tabela 29. Odsetek osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
POLSKA	14,23	13,92	13,84	13,70	13,55	12,90
Podkarpackie	14,50	14,27	13,93	13,03	12,15	12,50

Źródło: GUS

Badania ogólnopolskie przeprowadzone w 2016 roku pokazują niską dostępność usług zdrowotnych i długi czas oczekiwania na usługi medyczne[52].

[52] Raport Ochrona zdrowia w gospodarstwach domowych w 2016 r., GUS

Oś Priorytetowa 8. Integracja społeczna

Zasadność wdrażania interwencji w obszarze integracji społecznej w regionie podkarpackim znajduje potwierdzenie w sytuacji społeczno-gospodarczej regionu szczególnie w zakresie korzystania z opieki społecznej, bezrobocia i aktywności zawodowej ludności, aczkolwiek trzeba podkreślić znaczącą zmianę, która nastąpiła w ostatnich latach w charakterystyce korzystania z opieki społecznej spowodowanej zmianami na rynku pracy w Polsce (w tym również w województwie podkarpackim) oraz rozpoczęciem realizacji programu Rodzina 500+.

Dla działań 8.1, 8.2 i 8.7 skierowanych na aktywną integrację osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (CT9, PI 9i), istotne są informacje o barierach ograniczających aktywność społeczną i zawodową osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego ma ścisły związek z sytuacją materialną gospodarstw domowych. Wskaźnikiem sytuacji ekonomicznej mieszkańców województwa podkarpackiego jest wysokość miesięcznego dochodu rozporządzalnego w gospodarstwach domowych na 1 osobę. Poziom tego wskaźnika jest niższy od przeciętnego w kraju (1598,13 zł) i wynosił w 2017 roku 1254,30 zł. Na tle innych województw podkarpackie wypada niekorzystnie, ponieważ cechuje się najniższą wartością dochodu rozporządzalnego na 1 osobę. Niemniej jednak zauważyć należy, że wysokość dochodu w województwie podkarpackim od 2012 r. rośnie, wprost proporcjonalnie do wartości wskaźnika dla kraju.

Wykres 28. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę [zł]

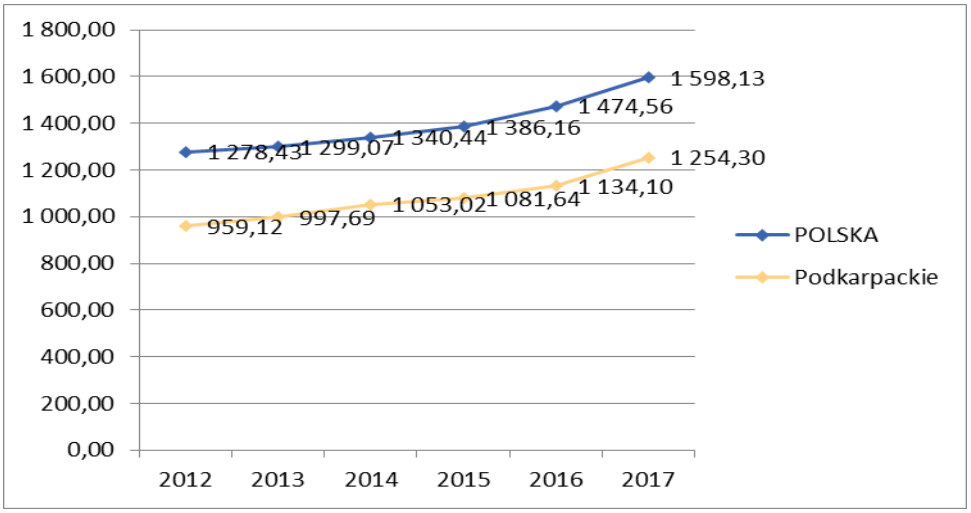

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W 2017 roku wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym – mierzony jako odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej relatywnej granicy ubóstwa – w województwie podkarpackim osiągnął wartość 21,7%, co plasuje ten region na drugim miejscu w kraju, za województwem podlaskim (22,4%). W Polsce ten odsetek wyniósł 13,4.

Rysunek 4. Poziom zagrożenia ubóstwem relatywnym w podziale na województwa w 2017 roku

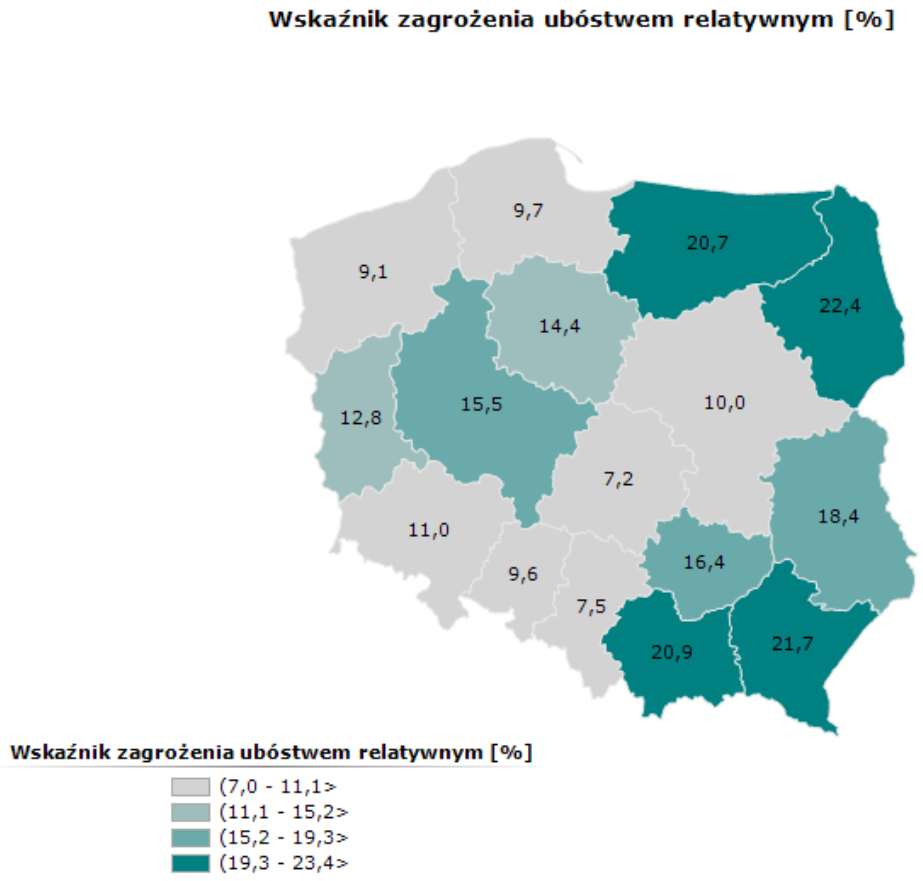

Źródło: opracowanie własne na podstawie SWAID GUS

Należy jednak zauważyć, że sytuacja województwa podkarpackiego w stosunku do wskaźnika krajowego jest zdecydowanie niekorzystna. Od 2012 roku wartość wskaźnika dla Polski zaczęła sukcesywnie spadać. W latach 2012-2014 spadek ten był nieznaczny, jednak ostatecznie w roku 2017 wyniósł niemal 3 p.p. względem ww. roku bazowego. Z kolei w tym samym okresie wartość wskaźnika w województwie podkarpackim wzrosła o 1 p.p. co wskazuje na pogłębianie się różnicy w poziomie zagrożenia ubóstwem relatywnym, względem pozostałej części kraju (różnica ta w 2012 r. wyniosła nieco ponad 4 p.p., zaś w 2017 r. była już dwukrotnie wyższa).

Wykres 29. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w latach 2012-2017 (wartości w %)

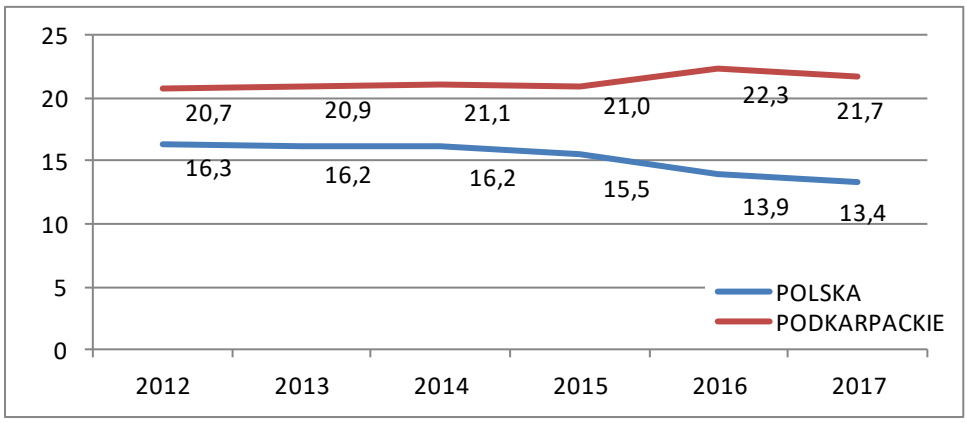

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Polska sukcesywnie zmniejsza liczbę osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa. Zgodnie z założeniami unijnej Strategii na rzecz inteligentnego, zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz osiągnięcia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej, cel krajowy ustalony dla Polski w obszarze redukcji liczby osób pozostających w ubóstwie do poziomu 1,5 mln osób został osiągnięty w 2012 r. Należy jednak kontynuować działania mające na celu dalsze ograniczanie skali ubóstwa oraz utrwalenie osiągniętego dotychczas efektu w tym zakresie– zwłaszcza w regionach takich jak województwo podkarpackie, mając na uwadze wyżej opisany kierunek zmian[53].

Ostatnie lata, począwszy od roku 2015 przyniosły spadek wskaźnika zagrożenia ubóstwem według minimum egzystencji – wartość wskaźnika dla kraju spadła z 7,4% w roku 2014 do 4,3% w roku 2017. W przypadku województwa podkarpackiego począwszy od roku 2012, skończywszy na 2016 – wskaźnik przemiennie rósł i spadał. Dopiero w ostatnim z analizowanych lat można mówić o spadku o 2,2 p.p. w porównaniu do roku 2015. Niemniej, w całym okresie objętym analizą wartość wskaźnik a dla ww. województwa była wyższa od wartości wskaźnika dla kraju.

[53] Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, s.243

Wykres 30. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem wg minimum egzystencji

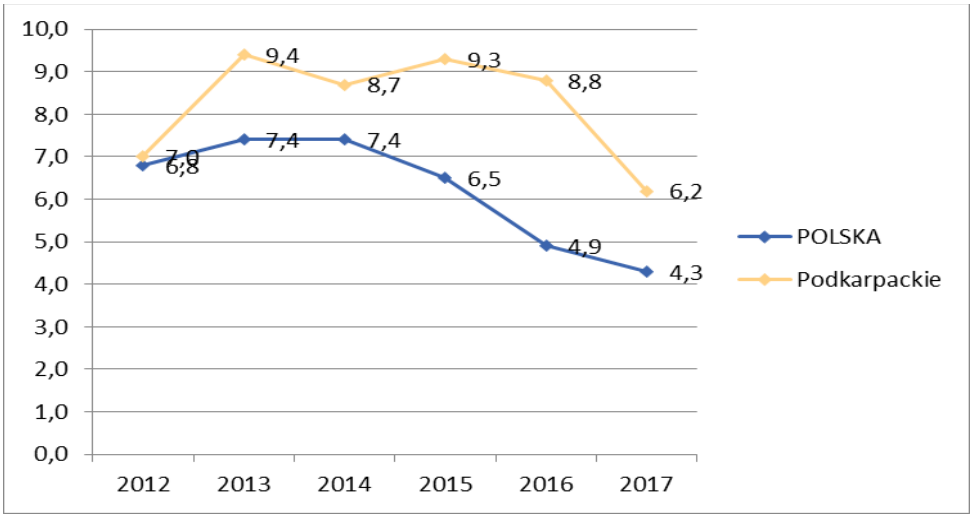

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W przypadku wskaźnika zagrożenia ubóstwem wg ustawowej granicy ubóstwa również należy zauważyć, że różnice pomiędzy województwem podkarpackim a krajem w ujęciu ogólnym pogłębiły się w ciągu ostatnich kilku lat. W latach 2012-2013 zaobserwowano wysoki wzrost zagrożenia ubóstwem, w kolejnym roku wartość wskaźnika nieznacznie spadła. O ile poziom dla kraju do 2016 roku utrzymywał się na równym poziomie, w województwie podkarpackim wzrósł o 5,5 p.p. W ostatnim roku pomiaru wartości dla obu obszarów spadły, jednak podobnie jak w trakcie całego badanego okresu – województwo podkarpackie okazało się bardziej wrażliwe na zmiany społeczne co oznacza, że różnica pomiędzy nim a krajem zaczęła się zwiększać.

Wykres 31. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem wg ustawowej granicy ubóstwa

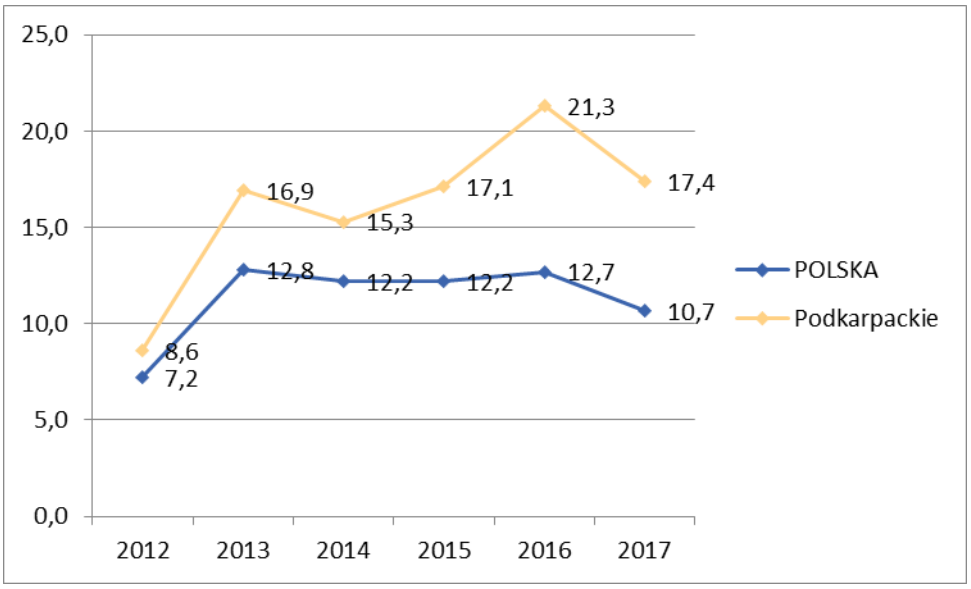

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Od 2013 spada liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności. Jest to tendencja ogólnokrajowa, jednak należy podkreślić, że w województwie

podkarpackim liczba tych osób jest wyższa niż średnia w kraju, Podkarpacie zajmuje 6 miejsce wśród innych województw w liczbie osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności.

Wykres 32. Osoby, którym przyznano świadczenia pomocy społecznej na 10 tys. ludności

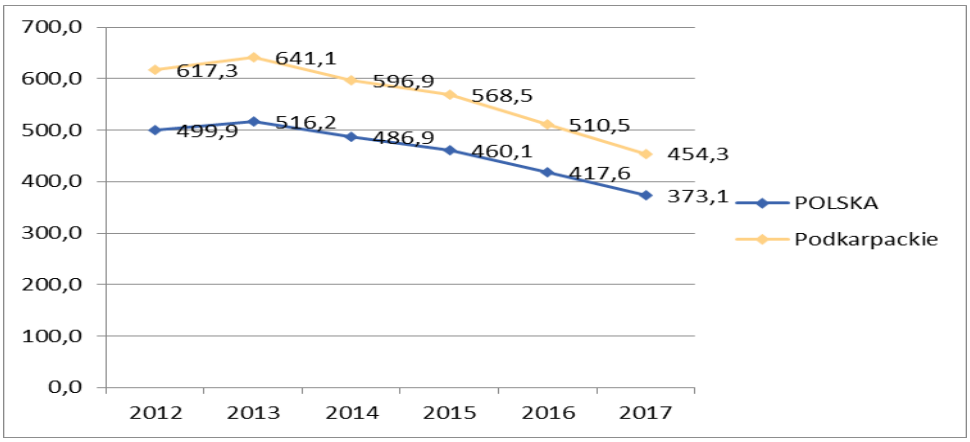

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Spadek wartości wskaźnika korzystania z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności w 2017 r. w porównaniu z poprzednim rokiem odnotowano we wszystkich województwach, jednak relatywnie wysoki – powyżej 1 p.p. – odnotowano w województwach lubelskim, podkarpackim, świętokrzyskim oraz warmińsko-mazurskim. Mimo znacznego spadku wartość omawianego wskaźnika w województwie podkarpackim nadal była znacznie wyższa od średniej krajowej.

Rysunek 5. Zasięg korzystania z pomocy społecznej w ogólnej liczbie ludności w 2017 r.

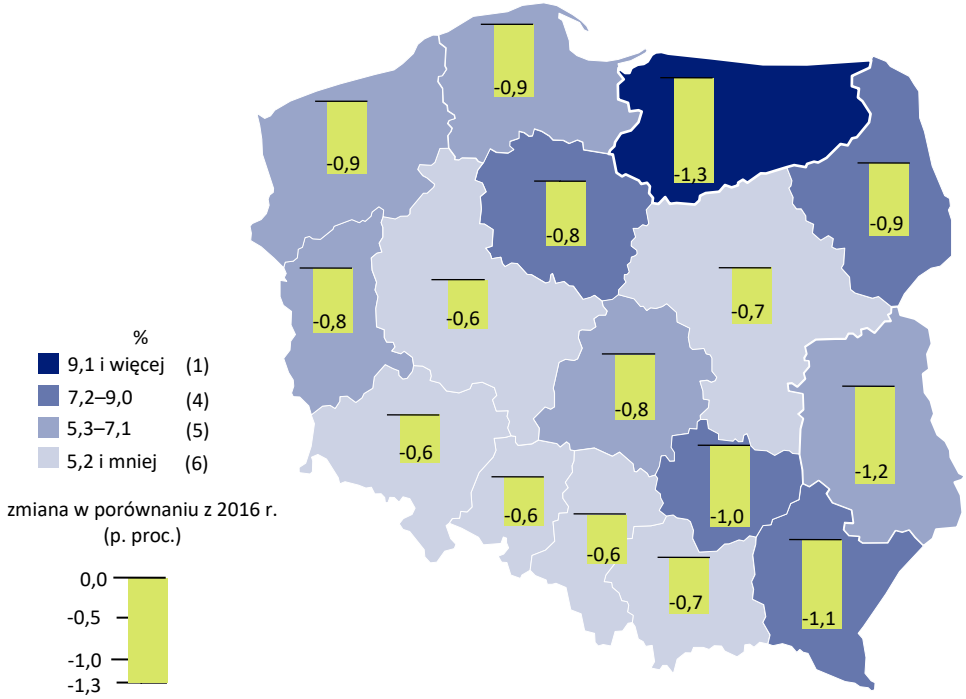

Źródło: Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2017 r., GUS, 2018 r.

Głównym powodem korzystania ze świadczeń pomocy społecznej jest najczęściej ubóstwo (34 339 decyzji w 2016 roku), bezrobocie (29 876 decyzji w 2016 roku), a następnie długotrwała lub ciężka choroba (25 216 decyzji w 2016 roku).
Ważne jest zwrócenie uwagi na fakt, że w okresie programowania RPO WP 2014-2020 region cechował się wysokim poziomem bezrobocia. Natomiast w ostatnich latach zanotowano spadek poziomu bezrobocia w całym kraju, w tym również w województwie podkarpackim. Mimo to obserwuje się różnice w zakresie rejestrowanego bezrobocia w porównaniu z tendencjami krajowymi: na koniec 2012 roku stopa bezrobocia w województwie podkarpackim była na poziomie 16,4%, natomiast w 2018 roku stanowiła 8,4% - wskaźniki te pozostają nadal wyraźnie wyższe od średniej w kraju (przy czym należy zauważyć, że wartości dla lat 2016-2017 są już o połowę wyższe, niż dla kraju, przy czym w 2012 r. województwo podkarpackie cechowało się jedynie o 1/5 wyższą stopą bezrobocia niż Polska). Można przypuszczać, że tendencja spadkowa będzie się utrzymywać, aczkolwiek, jak wynika z wywiadów z przedstawicielami zaangażowanymi we wdrażanie wsparcia – obecnie konieczne jest adresowanie wsparcia do osób trudniejszych w aktywizacji – bez kwalifikacji, doświadczenia zawodowego, pozostających długotrwale poza rynkiem pracy i w wielu przypadkach wprost deklarujących postawę bierności zawodowej.

Wykres 33. Stopa bezrobocia rejestrowanego; Polska i województwo podkarpackie

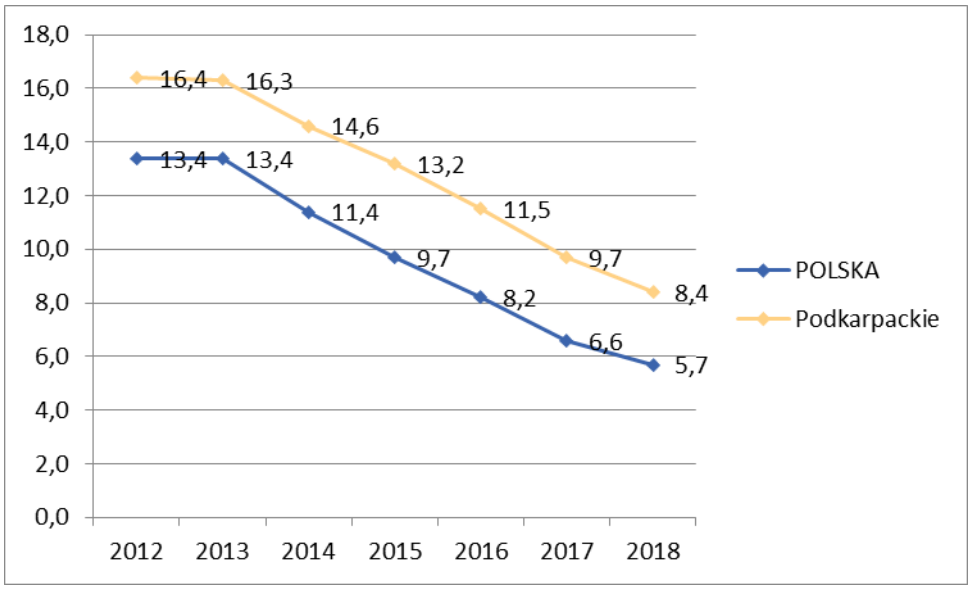

Źródło: dane GUS

O ile odsetek bezrobotnych wyraźnie się obniżył, to jednak nadal aktualna, wskazana już w okresie programowania RPO WP 2014-2020, jest kwestia wysokiego odsetka osób długotrwale bezrobotnych. Długotrwałe bezrobocie traktowane jest jako zjawisko negatywnie wpływające na możliwość podejmowania aktywności zawodowej i społecznej. Diagnoza ta pozostaje aktualna. Dane WUP w województwie podkarpackim na koniec października 2018 roku pokazują, że w grupie obecnie zarejestrowanych bezrobotnych ponad połowę stanowią osoby długotrwale bezrobotne. Zatem również potrzeba wsparcia aktywizacyjnego skierowana szczególnie do tej grupy zachowuje nadal swoją aktualność.

Warto również w tym kontekście przytoczyć wniosek z badania pn. Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, podkreślający, że w ostatnich latach znacząco zwiększyła się liczba osób bezrobotnych z III profilem pomocy, czyli osób o najniższej gotowości do podjęcia pracy bądź nawet braku tej gotowości - takich, dla których celem jest wyłącznie utrzymanie statusu bezrobotnego i wobec których w powrocie na rynek pracy zasadnym byłoby zastosowanie długofalowego szczególnego wsparcia o charakterze motywacyjnym[54].

Tabela 30. Informacja na temat charakterystyki osób bezrobotnych w województwie podkarpackim (2017 rok)

	Zarejestrowani bezrobotni ogółem	w tym	
		długotrwale	niepełnosprawni
Podkarpackie	79 258	**46 644**	**3 765**
% w liczbie zarej. bezrobotnych		**58,6%**	**4,6%**

Źródło: WUP

Kolejnym zjawiskiem, na które zwrócono uwagę w okresie programowania RPO WP 2014-2020 jest bezdomność, która również negatywnie wpływa na możliwość podejmowania aktywności zawodowej i społecznej. Zjawisko to wyraźnie uległo redukcji w 2013 roku i od tego czasu pozostaje na zbliżonym poziomie. Warto zauważyć, że liczba osób bezdomnych na 10 tysięcy ludności w województwie podkarpackim jest niższa od średniej w kraju, ale przede wszystkim obniża się w szybszym tempie, niż ma to miejsce w ujęciu ogólnym w Polsce.

Wykres 34. Liczba osób bezdomnych na 10 tysięcy ludności

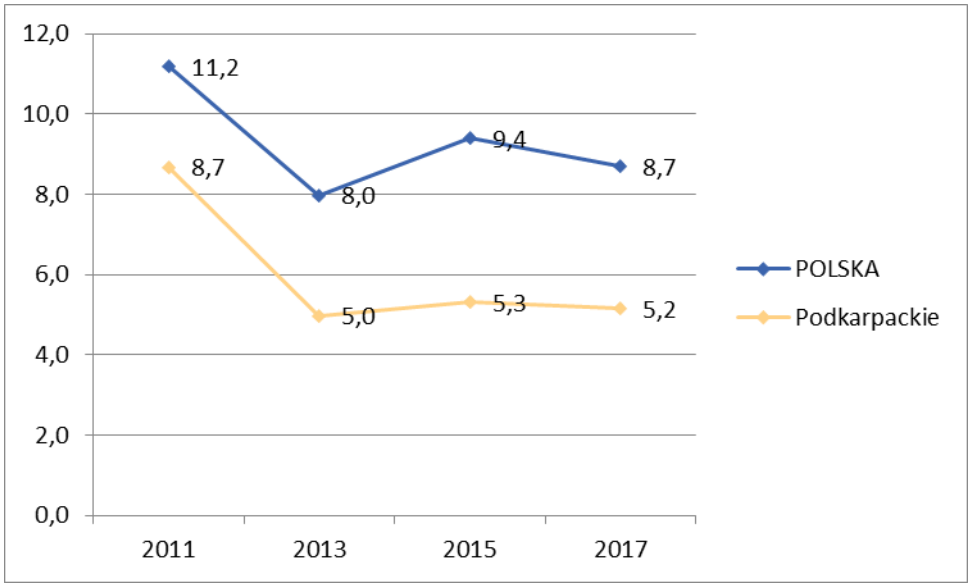

Źródło: dane GUS

[54] Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, Rzeszów, grudzień 2018 r. s. 20

W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zauważono niewystarczające możliwości integracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ubóstwem. Miernikiem tej dostępności jest liczba funkcjonujących instytucji takich jak KIS (Klub Integracji Społecznej), CIS (Centrum Integracji Społecznej), WTZ (Warsztaty Terapii Zajęciowej), ZAZ (Zakład Aktywności Zawodowej) na 100 tys. mieszkańców. Analiza danych za ostatnie lata pokazuje, że sytuacja na Podkarpaciu zmienia się pod tym względem. W przypadku Centrów Integracji Społecznej w województwie podkarpackim widoczny jest bezwzględny przyrost ich liczby. Także pod względem liczby CIS, które przypadają na 100 tys. mieszkańców w województwie nastąpiła znaczna poprawa w ostatnich latach. Pod tym względem w 2016 roku sytuacja w województwie podkarpackim kształtowała się korzystniej niż średnio na obszarze całego kraju: na 100 tys. mieszkańców województwie podkarpackim przypadało 0,56 ośrodków, podczas gdy w całym kraju współczynnik ten wynosił 0,41. Co więcej w 2018 roku współczynnik ten w województwie podkarpackim jeszcze wzrósł, ponieważ w regionie rozpoczęło działalność 5 nowych Centrów Integracji Społecznej[55].
Odmiennie przedstawia się sytuacja Klubów Integracji Społecznej w województwie podkarpackim. Ich średnia liczba na 100 tys. mieszkańców w 2016 roku była niższa niż średnia dla całego kraju (0,38 wobec 0,56). Liczba funkcjonujących w regionie KIS pomiędzy 2014 a 2016 roku pozostawała na tym samym poziomie. Dopiero od 2017 roku obserwowana jest pozytywna zmiana, wyrażająca się w otwarciu 3 nowych KIS.
Pomimo obserwowanych pozytywnych zmian w obszarze działalności instytucji integracji społecznej w regionie wciąż niezaspokojone są potrzeby w tym zakresie. Obserwowana jest m.in. nierównomierna dystrybucja geograficzna KIS i CIS. Żadna z tych instytucji nie funkcjonuje na obszarze powiatów bieszczadzkiego oraz leskiego. Ponadto, jak pokazano to powyżej, sytuacja materialna mieszkańców województwa podkarpackiego, jest gorsza niż w innych regionach Polski. W związku z tym w regionie istnieje wyższe zapotrzebowanie na działalność instytucji przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu.
Analizując dostępność Warsztatów Terapii Zajęciowej oraz Zakładów Aktywności Zawodowej w województwie podkarpackim należy przede wszystkim zauważyć, że region ten ma najwyższy w kraju (obok województwa warmińsko-mazurskiego) współczynnik liczby ZAZ na u na 100 tys. mieszkańców, wynoszący ,61 (przy średniej dla kraju 0,27)[56]. Dynamiczny rozwój WTZ w podkarpackim zauważalny jest od 2014 roku. W przypadku Warsztatów Terapii Zajęciowej to w latach 2012-2016 ich liczba w regionie się nie zmieniała i pozostawała na poziomie zbliżonym do średniej krajowej.

[55] Rejestr Centrów Integracji Społecznej, Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie: https://rzeszow.uw.gov.pl/dla-klienta/pomoc-spoleczna/wykaz-jednostek-udzielajacych-wsparcia-potrzebujacym/rejestr-centrow-integracji-spolecznej/

[56] Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej, GUS 2018.

Tabela 31. Liczba funkcjonujących KIS/CIS/WTZ/ZAZ na 100 tys. Mieszkańców

	Liczba instytucji			
2012				
	CIS	**ZAZ**	**WTZ**	**KIS**
POLSKA	0,24	0,18	1,74	/
Podkarpackie	0,14	0,38	1,74	/
2013				
	CIS	**ZAZ**	**WTZ**	**KIS**
POLSKA	0,33	0,19	1,77	/
Podkarpackie	0,47	0,38	1,74	/
2014				
	CIS	**ZAZ**	**WTZ**	**KIS**
POLSKA	0,32	0,23	1,80	/
Podkarpackie	0,47	0,52	1,78	/
2015				
	CIS	**ZAZ**	**WTZ**	**KIS**
POLSKA	0,36	0,25	1,82	0,66
Podkarpackie	0,47	0,56	1,74	0,38
2016				
	CIS	**ZAZ**	**WTZ**	**KIS**
POLSKA	0,41	0,27	1,84	0,56
Podkarpackie	0,56	0,61	1,74	0,38

Źródło: dane GUS

Działania 8.3 Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych i 8.8 Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych - Zintegrowane Inwestycje Terytorialne ukierunkowane są na podniesienie dostępności usług społecznych, w szczególności usług środowiskowych, opiekuńczych oraz usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym. Z analizy wynika, że od 2013 do 2017 roku liczba gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej (wg kryterium dochodowego) uległa zmniejszeniu z 1 211 290 do 956 149 w Polsce oraz z 75 629 do 60 507 w województwie podkarpackim. Jednak pomimo odnotowanego spadku (zgodnego z tendencją krajową), udział gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej w województwie podkarpackim w ogóle gospodarstw korzystających z pomocy w kraju pozostaje nadal na tym samym poziomie, stanowiącym 6%.[57] Ponadto warto zauważyć, że analiza porównawcza województw w kontekście realizacji celów PO KL 2007-2013 wykazała, iż województwo podkarpackie charakteryzuje jedną z najwyższych w kraju wartości wskaźnika obciążenia instytucji pomocy społecznej, tj. liczby klientów przypadających na jednego pracownika socjalnego (213 wobec średniej dla kraju 181). W

[57] W oparciu o dane GUS

konsekwencji we wskazanym okresie mieliśmy do czynienia z ograniczoną dostępnością pracowników socjalnych, co mogło doprowadzić do obniżenia skuteczności i efektywności pracy z osobami i rodzinami wykluczonymi bądź zagrożonymi wykluczeniem społecznym.[58]
W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zdiagnozowano, iż jedną z grup najbardziej zagrożonych ubóstwem są rodziny wielodzietne. Z dokumentu wynika, że przy liczbie dzieci powyżej 2 aż 36,4% małżeństw jest zagrożone skrajną granicą ubóstwa – dysponując możliwością poniesienia wydatków poniżej minimum egzystencji. Gospodarstwa te znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji materialnej – w 2012 roku stanowiły bardzo liczną grupę beneficjentów pomocy społecznej (ponad 45,5 tys. rodzin)[59]. Do pozostałych czynników sprzyjających zagrożeniu ubóstwem należą: brak pracy, długotrwałe problemy zdrowotne, niepełnosprawność, życiowa bezradność, brak wsparcia w sprawach opiekuńczo-wychowawczych czy zjawisko dziedziczenia biedy (polegające na uzależnianiu się całych rodzin od pomocy finansowej, co prowadzi m.in. do niepodejmowania żadnej aktywności społecznej i zawodowej). W zapisach RPO WP 2014-2020 zwrócono również uwagę na ostatni z wyszczególnionych wyżej elementów. Opieką powinny być objęte zarówno osoby dorosłe, jak i dzieci, które obserwują postawy swoich rodziców. To właśnie dzieci i młodzież są bardziej zagrożone ubóstwem i wykluczeniem społecznym, aniżeli pozostałe grupy wiekowe. Przejawia się to złym odżywianiem, brakiem odpowiedniego ubioru w stosunku do pory roku, a w konsekwencji słabszym zdrowiem w porównaniu z lepiej sytuowanymi rówieśnikami. Dlatego wśród działań zaplanowanych w RPO WP na lata 2014-2020 znalazły się Priorytety Inwestycyjne 9i Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie oraz 9iv Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym, które zostały szerzej omówione w kolejnych podrozdziałach.[60]
O utrudnionej dostępności do usług zdrowotnych świadczyć może liczba osób oczekujących na świadczenia medyczne w przeliczeniu na 1000 ludności. Lata 2015-2017 przyniosły znaczącą poprawę dostępności usług zdrowotnych w kraju – odnotowano wówczas spadek liczby osób oczekujących na świadczenia medyczne ze 137 do 101 przeliczając na tysiąc mieszkańców. Przeciwnie sytuacja kształtuje się w województwie podkarpackim, gdzie od 2013 do 2017 roku liczba osób oczekujących na świadczenia medyczne wzrosła z 69 do 101 w odniesieniu do 1000 ludności. Jeżeli chodzi o liczbę oczekujących na świadczenia medyczne – podkarpackie jest w porównaniu z innymi województwami w połowie rankingu. Dane te potwierdzają aktualność potrzeb związanych z wsparciem dla dostępności usług zdrowotnych.

[58] Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, s.40

[59] Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, s.39

[60] Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, s.309

Wykres 35. Liczba osób oczekujących na świadczenia medyczne na 1000 ludności

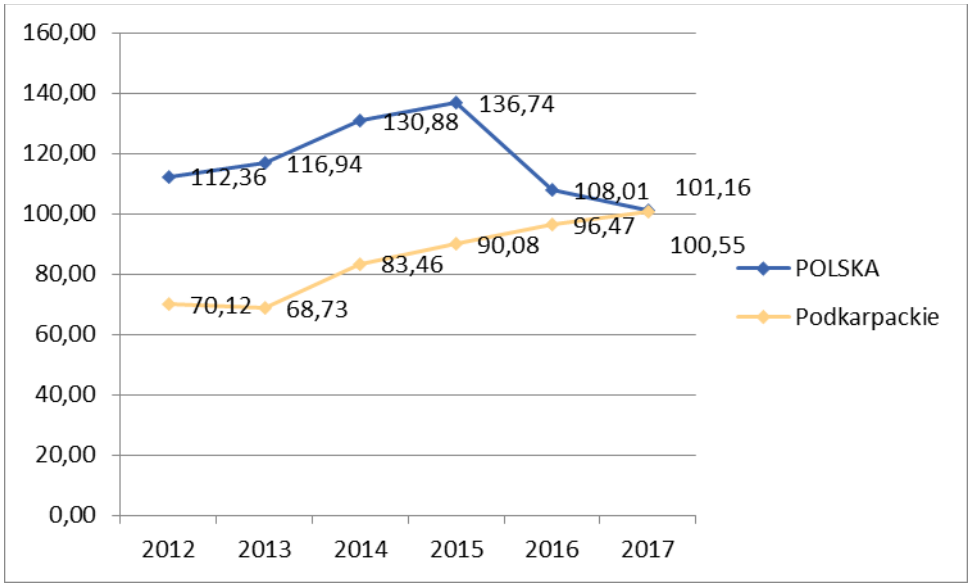

Źródło: GUS

Tabela 32. Liczba osób oczekujących na świadczenia medyczne

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
POLSKA	4329775	4501661	5036111	5255717	4151067	3897726
Dolnośląskie	543998	548933	566368	507478	350207	336453
Kujawsko-pomorskie	308580	330637	362988	357968	293476	286040
Lubelskie	184253	212750	193338	198299	152408	153494
Lubuskie	108849	131955	101392	104078	94166	94606
Łódzkie	182108	201832	238822	294754	249670	245758
Małopolskie	341209	373117	439386	480007	359103	355263
Mazowieckie	506359	536315	622284	747797	617929	609245
Opolskie	103964	120396	133732	140541	108377	105435
Podkarpackie	149352	146354	177704	191666	205247	213961
Podlaskie	122995	149540	145287	144703	121485	124908
Pomorskie	287773	314077	379474	391838	273824	282492
Śląskie	597746	419560	700875	734459	543734	561904
Świętokrzyskie	93101	99618	115670	120734	87677	90071
Warmińsko-mazurskie	200319	223688	211401	200160	166324	156627
Wielkopolskie	395799	469986	431091	433441	361470	122401
Zachodniopomorskie	203370	222903	216299	207794	165970	159068

Źródło: GUS

Analiza piramidy wiekowej mieszkańców kraju wskazuje na obecność zjawiska starzenia się społeczeństwa – przejawiającego się wzrostem liczby osób w wieku poprodukcyjnym i zmniejszającą się liczbą ludności w wieku przedprodukcyjnym (w konsekwencji również wyższym poziomem obciążenia demograficznego). Podobnie, jak całego kraju, dotyczy to również województwa podkarpackiego, w którym liczba osób w wieku 65+ wzrosła z 290 315

osób w roku 2012 do 338 262 w roku 2017 (przy czym ogólna liczba ludności regionu pozostała na tym samym poziomie). Z pewnością ma to przełożenie na wzrost zapotrzebowania na korzystanie z usług opieki medycznej oraz usług opiekuńczych, przy czym liczba osób objętych taką pomocą w przeliczeniu na 10 tys. ludności jest stale o ok. 1/4 niższa w województwie podkarpackim niż w kraju.

Tabela 33. Liczba osób w wieku 65 lat i więcej

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Podkarpackie	290 315	298 600	307 966	316 791	327 271	338 262

Źródło: GUS

Wykres 36. Liczba osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych na 10 tys. ludności

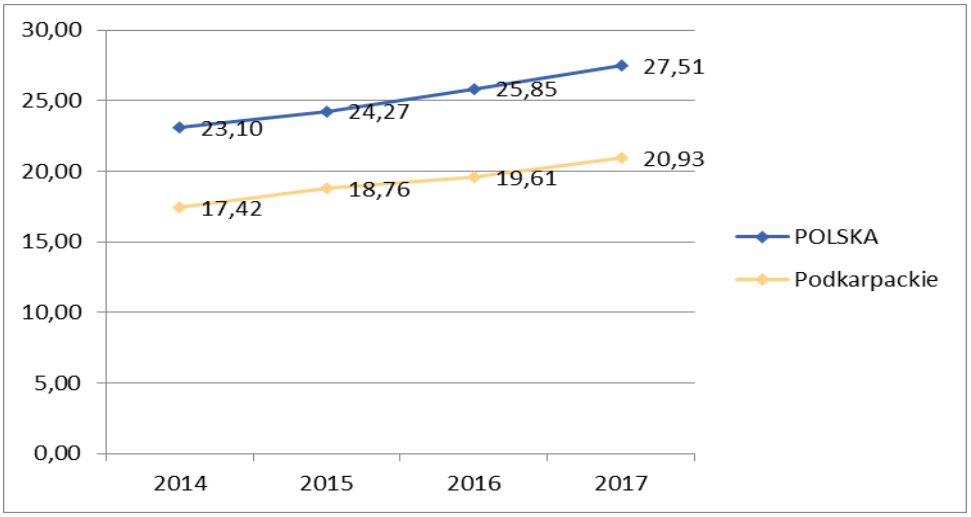

Źródło: GUS

Tabela 34. Liczba osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych

	2014	2015	2016	2017
Podkarpackie	3 710	3 992	4 173	4456

Źródło: GUS

W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zidentyfikowano niedostateczną dostępność usług opiekuńczych dla osób niepełnosprawnych, a niepełnosprawność jest zjawiskiem negatywnie wpływającym na możliwość podejmowania aktywności zawodowej i społecznej. Ostanie lata przyniosły jednak wzrost wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej. Jednak z uwagi na wzrost odsetka osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie osób bezrobotnych, swoją aktualność zachowuje potrzeba wsparcia tej grupy docelowej.

Wykres 37. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej

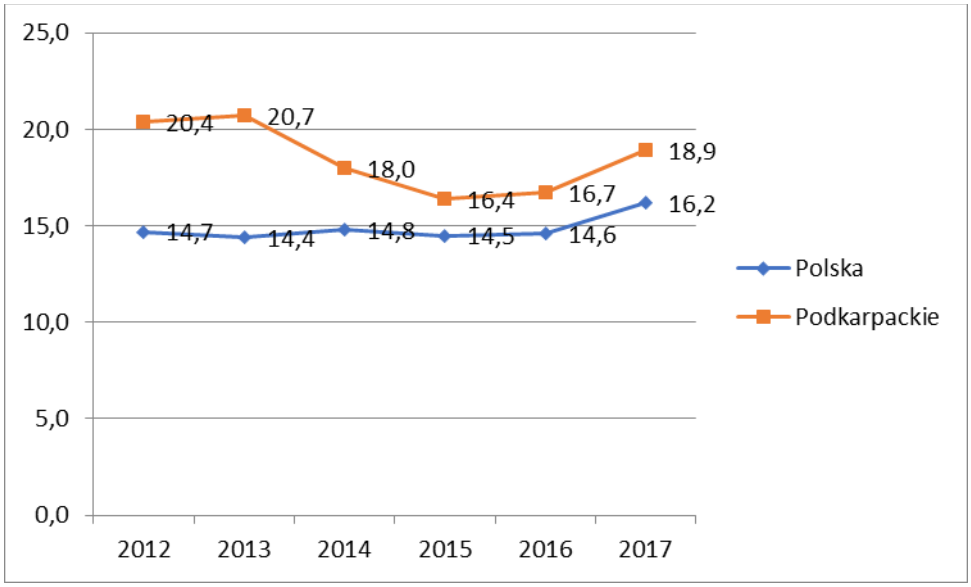

Źródło: dane GUS

W okresie programowania RPO WP 2014-2020 zwrócono uwagę na niepełnosprawność jako zjawisko negatywnie wpływające na możliwość podejmowania aktywności zawodowej i społecznej – obecnie odsetek osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych to 4,6 %, jednak niepełnosprawność jest nadal istotnym powodem bierności zawodowej. Co prawda liczba osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności od roku 2012 spadła, jednak nadal jest to liczba znacząca (w 2017 roku stanowiła 89 tys. osób w województwie podkarpackim). Wskazuje to na aktualność potrzeby rozwijania Warsztatów Terapii Zajęciowej oraz Zakładów Aktywności Zawodowej w województwie.

Tabela 35. Bierni zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności [tys. osób]

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Podkarpackie	105	104	105	99	88	89

Źródło: GUS

Warto zauważyć, że zarówno w kraju, jak i prawie każdym z województw udział osób biernych zawodowo z powodu niepełnosprawności w ogóle osób biernych zawodowo pozostaje od kilku lat na podobnym poziomie. Czternaście województw odnotowało w okresie 2012-2017 jedno-, dwu- lub trzyprocentowy spadek. Jedynie w województwie lubelskim udział spadł o 4%. Jedynym województwem, w którym udział osób niepełnosprawnych, biernych zawodowo wśród osób bezrobotnych wzrósł, jest województwo podlaskie. Sytuacja najgorzej przedstawia się w województwie lubuskim (16%), najlepiej – w opolskim (9%). Podkarpackie plasuje się na 10 miejscu z wynikiem 13%. Niniejsze wyniki uwidaczniają, jak trudnym zadaniem jest zapobieganie wykluczeniu i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych. Istotny jest również fakt, iż nie tylko osoby niepełnosprawne zagrożone są wykluczeniem społecznym, ale również ich rodziny(m.in. z

uwagi na kosztowność leczenia, rehabilitacji i terapii oraz często występującą konieczność całodobowej opieki, co uniemożliwia podjęcie pracy w pełnym wymiarze). Diagnoza przeprowadzona na potrzeby RPO WP na lata 2014-2020 ujawniła niewystarczający dostęp do usług w zakresie wczesnego wykrywania wad rozwojowych i rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych. Problem ten wydaje się być nadal aktualny – nie tylko w województwie podkarpackim, ale w całym kraju.

Jak wynika z badania dotyczącego wsparcia oferowanego na rzecz osób niepełnosprawnych[61], do największych trudności z wejściem i utrzymaniem się takich osób na rynku pracy należą ograniczenia wynikające z charakteru niepełnosprawności oraz niedostosowanie miejsc pracy. Aby stać się osobami aktywnymi zawodowo potrzebują oni przede wszystkim wsparcia w zakresie szkoleń / kursów zawodowych oraz wsparcia rehabilitacyjnego. W badaniu zidentyfikowano, że jednym z głównych problemów ograniczających skuteczność procesu aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych jest ograniczona wiedza pracodawców na temat uwarunkowań ich zatrudniania oraz wynikające z tego stereotypy i negatywne oczekiwania wobec potencjału osób niepełnosprawnych. Z drugiej strony, również osoby niepełnosprawne posiadają wewnętrzne obawy dotyczące poszukiwania pracy. Wspomniane wyżej kwestię są uniwersalne – dotyczą osób niepełnosprawnych w całym kraju, w tym województwie podkarpackim.

Tabela 36. Udział osób biernych zawodowo z powodu niepełnosprawności w ogóle osób biernych zawodowo

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
POLSKA	14%	14%	14%	14%	14%	13%
Lubuskie	19%	18%	18%	18%	17%	16%
Warmińsko-mazurskie	17%	16%	16%	15%	15%	15%
Wielkopolskie	16%	16%	15%	16%	15%	14%
Lubelskie	18%	17%	18%	15%	15%	14%
Zachodniopomorskie	15%	15%	16%	17%	15%	14%
Dolnośląskie	16%	15%	13%	13%	14%	14%
Pomorskie	15%	17%	15%	15%	14%	14%
Małopolskie	15%	15%	15%	15%	14%	14%
Kujawsko-pomorskie	16%	14%	14%	15%	15%	13%
Podkarpackie	14%	14%	14%	13%	12%	13%
Łódzkie	12%	12%	12%	13%	13%	12%
Świętokrzyskie	13%	13%	13%	13%	12%	12%
Podlaskie	11%	10%	11%	11%	11%	12%
Mazowieckie	12%	11%	12%	12%	12%	11%
Śląskie	13%	13%	13%	13%	13%	11%
Opolskie	9%	8%	9%	8%	9%	9%

Źródło: dane GUS

[61] Pracownia Badań i Doradztwa Re-source, „Ocena wsparcia oferowanego w ramach komponentu regionalnego PO KL na rzecz osób niepełnosprawnych", Poznań 2013

Działania 8.4 Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej i 8.9 Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne ukierunkowane są na zwiększenie dostępności usług społecznych w szczególności usług środowiskowych, opiekuńczych oraz usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
W ramach omawianych Działań w PI 9iv, pomoc beneficjentom ostatecznym zapewniana jest poprzez:

- zwiększenie liczby asystentów rodziny,
- zapewnienie możliwości konsultacji i poradnictwa specjalistycznego, terapii i mediacji,
- zapewnienie specjalistycznego wsparcia (np. profilaktyki uzależnień, profilaktyki),
- usługi opiekuńcze,
- pomoc prawną (m.in. w zakresie reprezentowania dziecka, dochodzenia praw do świadczeń – zwłaszcza świadczeń alimentacyjnych),
- grupy wsparcia i samopomocy,
- podnoszenie kompetencji rodziców, w tym rodziców adopcyjnych i zastępczych,
- możliwość korzystania z placówek wsparcia dziennego (koła zainteresowań, świetlice) i zajęć socjoterapeutycznych,
- poradnictwo i terapię dla osób sprawujących rodzinną pieczę zastępczą i ich dzieci oraz dzieci w niej umieszczonych,
- terapię rodziców naturalnych, np. w zakresie terapii dla sprawców przemocy w rodzinie,
- kształcenie kandydatów na rodziny zastępcze i adopcyjne,
- restrukturyzacji placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Omówione działania wpisują się w Priorytety Inwestycyjne 9i Aktywne włączenie, w tym z myślą o promowaniu równych szans oraz aktywnego uczestnictwa i zwiększaniu szans na zatrudnienie oraz 9iv Ułatwianie dostępu do przystępnych cenowo, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym, które zostały szerzej omówione w kolejnych podrozdziałach.
Ponadto również współfinansowany z EFRR Priorytet Inwestycyjny 9a Inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia, promowanie włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych, oraz przejścia z usług instytucjonalnych na usługi na poziomie społeczności lokalnych wspiera przedsięwzięcia, których celem jest poprawa bazy lokalowej oraz wyposażenia jednostek systemu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w tym, w szczególności podmiotów realizujących wsparcie dla rodzin z dziećmi (m.in. placówki wsparcia dziennego).
Z diagnozy przeprowadzonej na potrzeby RPO WP na lata 2014-2020 wynika, że wsparcie w postaci asystentów rodzin, rodzin wspierających oraz koordynatorów pieczy zastępczej jest

na poziomie niewystarczającym. Analiza przeprowadzona na potrzeby niniejszego raportu pokazuje, że sytuacja ta uległa zmianie. Wzrosła liczba placówek wsparcia dziennego - z 67 w roku 2012 do 121 w roku 2017. Wzrosła również liczba domów dziecka (z 2 do 5), liczba placówek socjalizacyjnych (z 26 do 28) oraz placówek łączących zadania (z 1 do 4).
Liczba asystentów rodziny w 2014 roku wyniosła 154 osoby, a liczba rodzin objętych pracą asystenta rodziny 1376. Oznacza to, że na jednego asystenta przypadało niecałe 9 rodzin. Między 2013 a 2015 rokiem liczba asystentów wzrosła, ale jeszcze bardziej wzrosła liczba wspieranych przez nich rodzin, co spowodowało, że na 1 asystenta zaczęło przypadać ponad 10 rodzin. Sytuacja jeszcze się pogorszyła do 2017 roku, gdyż asystentów w województwie jest coraz mniej. Co prawda nastąpił również spadek rodzin objętych pracą asystenta rodziny, ale i tak osiągany jest najgorszy od 2013 roku wynik 10,5 rodziny na 1 asystenta. Należy zatem podkreślić wagę wsparcia z RPO WP 2014-2020 w tym zakresie.
Negatywnie należy ocenić także inne zmiany - zmniejszeniu uległa bowiem liczba rodzin zastępczych (z 1391 w roku 2012 do 1272 w roku 2017), placówek rodzinnych (z 8 do 6) oraz placówek interwencyjnych (z 2 do 1). Oznacza to obniżenie dostępności tych form wspierania rodziny. Można zakładać, iż spadek liczby rodzin zastępczych pociągnął za sobą spadek dzieci w tych rodzinach. Brak rodzin zastępczych lub ich nieodpowiednia liczba niesie za sobą inne problemy w organizacji systemu pieczy zastępczej.
Istotny jest problem niewystarczającej liczby instytucji rodzinnej pieczy zastępczej, w tym w szczególności rodzin zastępczych zawodowych. Warto podkreślić, iż największa liczba rodzin zastępczych to rodziny spokrewnione z dzieckiem oraz rodziny zastępcze niezawodowe. Rodziny zastępcze zawodowe to jedynie 13% wszystkich. Można zatem zakładać, iż działania w zakresie podnoszenia kompetencji rodziców zastępczych oraz inne formy wspierania takich rodzin są szczególnie istotne.
Spadła również liczba rodzin wspierających – z 12 w 2013 roku do 5 w 2017 roku. Te instytucje, choć istotne z punktu widzenia efektywności systemu rodzinnej pieczy zastępczej występują w znikomej liczbie i nie są w stanie odpowiedzieć na zapotrzebowanie rodzin biologicznych i rodzin zastępczych.

Tabela 37. Liczba jednostek świadczących usługi wsparcia rodziny i pieczy zastępczej

2012	2013	2014	2015	2016	2017
Placówki interwencyjne					
2	2	3	2	2	1
Placówki łączące zadania					
1	1	0	2	2	4
Placówki rodzinne					
8	7	6	6	6	6
Placówki socjalizacyjne					
26	26	29	28	29	28
Placówki wsparcia dziennego ogółem					
67	102	111	106	118	121
Rodzinne domy dziecka					
2	2	4	4	6	5

2012	2013	2014	2015	2016	2017
Rodziny zastępcze					
1 391	1 388	1 372	1 342	1 312	1 272

Źródło: Sprawozdania z Oceny Zasobów Pomocy Społecznej, ROPS w Rzeszowie

Do pozytywnych zmian należy zwiększenie liczby koordynatorów pieczy zastępczej, z 40 w 2013 roku, do 77 w 2017 roku. Osiągnięto tym samym cel, jaki stawia ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, gdzie wskazuje się, iż koordynator rodzinnej pieczy zastępczej nie może mieć pod opieką łącznie więcej niż 30 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka. W roku 2013 było to 37 rodzin, a w roku 2017 – jedynie 17.
Z danych GUS wynika, iż liczba dzieci do 18 roku życia przekazanych do adopcji w województwie podkarpackim odzwierciedla tendencję krajową – w latach 2012-2015 liczba ta wzrastała (z 23 do 51 dzieci na Podkarpaciu), zaś od 2016 roku ulegała zmniejszeniu (32 dzieci przekazano do adopcji w roku 2017). Również w opracowaniu Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018[62] pojawia się informacja o niewielkim spadku liczby dzieci pozostających w pieczy zastępczej. Autorzy opracowania wskazują, że placówek o liczbie miejsc większej niż 14 jest niemal tyle samo, co tych o liczbie miejsc mniejszej niż 14 – odpowiednio 21 i 19, biorąc jednak pod uwagę brak ograniczenia liczebności miejsc w placówkach większych stwierdzają, że przebywa w nich więcej dzieci niż w placówkach do 14 miejsc. Zatem nadal pozostaje aktualna potrzeba deinstytucjonalizacji form sprawowania pieczy zastępczej.

Tabela 38. Liczba dzieci pozostających w pieczy zastępczej

Forma pieczy zastępczej		2015	2016	2017
w rodzinach zastępczych spokrewnionych		1047	1024	974
w rodzinach zastępczych niezawodowych		653	637	627
w rodzinach zastępczych zawodowych	ogółem	242	242	249
	w tym pełniących funkcję pogotowia rodzinnego	17	16	20
	w tym pełniących funkcję specjalistyczną	27	28	27
	w rodzinnych domach dziecka	22	28	24
w placówkach opiekuńczo-wychowawczych	ogółem	778	717	710
	typu socjalizacyjnego	688	641	642
	typu interwencyjnego	37	27	21

[62] Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, Rzeszów, grudzień 2018 r. s. 32

Forma pieczy zastępczej		2015	2016	2017
	typu specjalistyczno-terapeutycznego	13	11	15
	typu rodzinnego	40	38	32
ogółem do 24 r.ż.		2742	2648	2584

Źródło: dane zamieszczone w opracowaniu Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, Rzeszów, grudzień 2018 r. za sprawozdanie MRPiPS-03

Z analizy przeprowadzonej przez NIK[63] wynika, że od momentu wprowadzenia ostatnich zmian w przepisach adopcyjnych (2012 rok) działanie systemu nie zostało wystarczająco przebadane. Zauważono również, że system adopcyjny w Polsce nie jest spójny – istniejące ramy prawne nie określają wymogów ani kryteriów adopcji, co przekłada się na ustalanie własnych zasad przez poszczególne ośrodki (dotyczących np. dokumentów wymaganych od kandydatów czy zasad kojarzenia dzieci z potencjalnymi rodzicami), prowadząc w konsekwencji do rozbieżnych praktyk. Do głównych barier wskazywanych przez osoby starające się o adopcję dziecka należą:

- mała liczba dzieci o uregulowanej sytuacji prawnej – zdaniem NIK nie leży po stronie sądów, ale w zbyt długim okresie przebywania dzieci z nieuregulowaną sytuacją prawną w domach dziecka i rodzinach zastępczych, co wynika z niewystarczających działań powiatów na rzecz wychodzenia dzieci z pieczy zastępczej;
- długotrwała procedura przygotowawcza – z analizy NIK wynika, że przeciętny czas trwania procesu adopcyjnego, od momentu zarejestrowania kandydata na rodzica do orzeczenia przez sąd adopcji dziecka, wynosi dwa lata;
- złożone przepisy prawne – kandydaci na rodziców dostrzegli potrzebę ujednolicenia szkoleń oraz wzajemnego uznawania świadectw z ukończonych szkoleń przez różne ośrodki adopcyjne. Problem stanowi także brak przejrzystości w działaniu ośrodków, np. brak dostępu do informacji o liczbie osób oczekujących na adopcję w danym ośrodku czy aktualnej liczby zgłoszonych do ośrodka dzieci,

W nawiązaniu do powyższego należy stwierdzić, że problem dotyczący systemu adopcyjnego dotyczy całego kraju, a więc również województwa podkarpackiego. Główna rekomendacja w tym obszarze, tj. ujednolicenie systemu adopcyjnego w Polsce powinna trafić do Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Biorąc pod uwagę różnorodność działań w RPO WP na lata 2014-2020 polegających zarówno na dbaniu o dostępność kadry świadczącej usługi na rzecz beneficjentów ostatecznych, na zapewnieniu wsparcia szkoleniowego, terapeutycznego oraz infrastrukturalnego wydaje się, że województwo może podjąć jeszcze działania związane z kontrolą ośrodków adopcyjnych oraz instytucji wspierających rodziny i piecze zastępcze. Celem tych działań byłoby zweryfikowanie czy pomoc udzielana grupom

[63] https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/adopcja-po-polsku.html [dostęp: 06.04.2019r.]

docelowym jest wystarczająca. W przypadku chęci pogłębienia niniejszego problemu rekomenduje się zrealizowanie odrębnego badania na grupie docelowej Działań 8.4 oraz 8.9. Rozpatrując inne zmienne obrazujące zmiany w poziomie zagrożenia ubóstwem i wykluczeniem społecznym warto wskazać, że liczba miejsc w placówkach wsparcia dziennego w kraju od 2014 roku zmalała z ponad 89,6 tys. do 83,6 tys. W przypadku województwa podkarpackiego widoczne są wahania liczebności, jednak w przeciwieństwie do sytuacji krajowej liczba miejsc wzrosła z 3 814 od 2014 roku do 3 990 w roku 2017 – co plasuje ten region na 9 pozycji wśród wszystkich województw. Najlepiej sytuacja kształtuje się w województwie wielkopolskim, gdzie na 10 tys. mieszkańców przypada 9 944 miejsc w placówkach, najgorzej – w podlaskim, gdzie liczba ta wynosi tylko 2 250. Odnosząc wartości dla woj. podkarpackiego do regionów o podobnym potencjale ludnościowym (kujawsko-pomorskie, pomorskie, łódzkie, lubelskie) należy zauważyć, że województwo podkarpackie znajduje się na trzecim miejscu w grupie województw zamieszkałych przez 2-2,5 mln osób, przy czym jedynie w ostatnim z wymienionych regionów zdecydowanie trudniej niż w podkarpackim uzyskać miejsce w placówce wsparcia dziennego.

Tabela 39. Liczba miejsc w placówkach wsparcia dziennego

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
POLSKA	91115	88109	89605	87478	85162	83640
Dolnośląskie	4841	5686	5507	5066	5351	5004
Kujawsko-pomorskie	7562	7445	7087	7081	6094	5362
Lubelskie	2917	2763	2757	2703	2660	2533
Lubuskie	1858	1821	2259	2325	2132	2301
Łódzkie	5523	5134	4814	4558	4148	3881
Małopolskie	8171	6833	7731	7744	6933	7283
Mazowieckie	10315	10216	9688	8839	9017	9079
Opolskie	2866	2447	2676	2593	2557	2522
Podkarpackie	3027	3770	3814	3684	4072	3990
Podlaskie	2452	2501	2635	2555	2334	2250
Pomorskie	8544	6516	6325	6742	6256	5571
Śląskie	9111	9262	10183	9716	9575	9868
Świętokrzyskie	2018	2494	2786	2846	3162	3750
Warmińsko-mazurskie	1870	2007	2035	2083	2390	2500
Wielkopolskie	10694	10474	10299	9958	9605	9944
Zachodniopomorskie	9346	8740	9009	8985	8876	7802

Źródło: dane GUS

Wykres 38. Liczba miejsc w placówkach wsparcia dziennego na 10 tys. mieszkańców

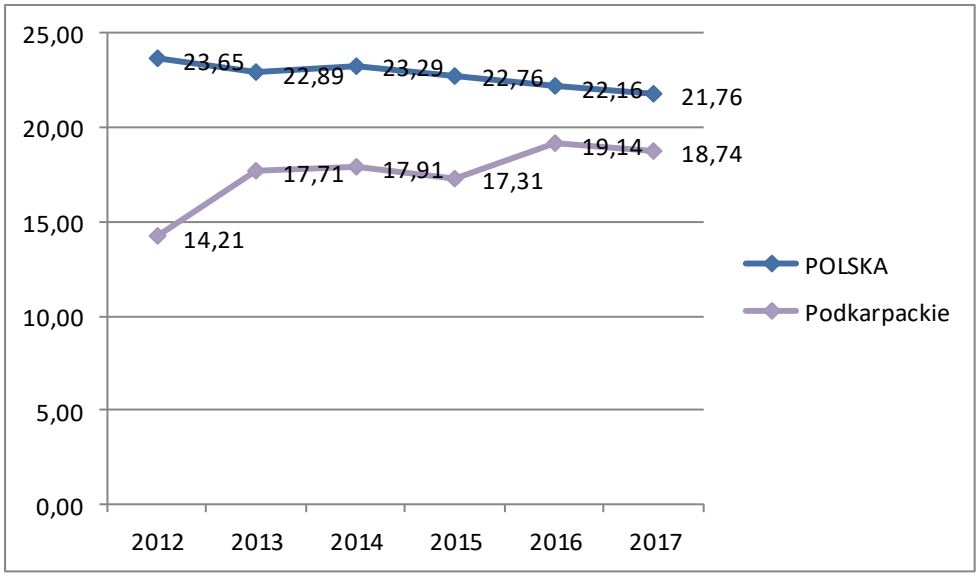

Źródło: dane GUS

Liczba domów pomocy społecznej w województwie podkarpackim w latach 2012-2017 oscylowała pomiędzy 45 a 47. W 2017 roku funkcjonowało 46 tego rodzaju placówek. Jeżeli chodzi o dostępność miejsc w domach pomocy społecznej, wskaźnik liczby osób oczekujących na miejsce w DPS na 10 tys. mieszkańców to zaledwie 0,36 przy 1,84 średniej dla kraju w 2017 roku. Aczkolwiek należy zauważyć, iż od 2015 roku – zarówno w kraju, jak i województwie podkarpackim liczba oczekujących na miejsce w DPS wzrasta. W 2012 roku na miejsce oczekiwały 52 osoby, zaś w roku 2017 – 76 osób. Mając na uwadze proces starzenia się społeczeństwa, należy spodziewać się, iż w przyszłości liczba osób potrzebujących tego rodzaju wsparcia wzrośnie. Będzie to wynikać zarówno z wydłużenia się życia ludzkości, ale również ze spadku liczby osób w wieku produkcyjnym, będącymi opiekunami osób starszych (co stanowić będzie konsekwencję spadku poziomu dzietności w społeczeństwie). Badanie jakościowe wskazało, że beneficjenci realizujący projekty na rzecz opieki osób starszych wykazują się chęcią współpracy i kreatywnością w podejmowanych przedsięwzięciach. Mając na uwadze powyższe, warto, aby województwo kontynuowało realizowane dotychczas działania.

Wykres 39. Liczba osób oczekujących na miejsce w DPS na 10 tys. mieszkańców

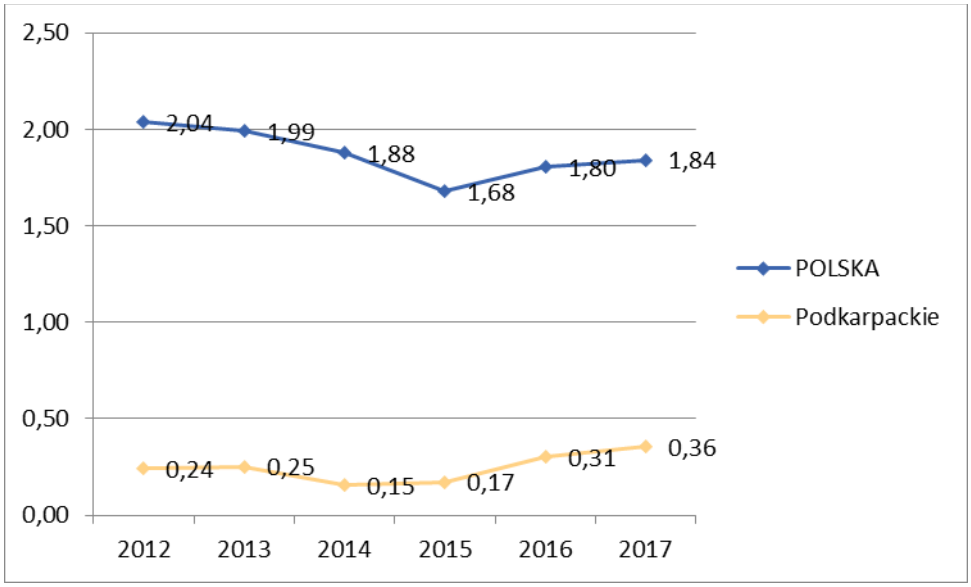

Źródło: dane GUS

Tabela 40. Liczba osób oczekujących na miejsce w DPS

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Podkarpackie	52	54	33	37	65	76

Źródło: dane GUS

Działania 8.5 Wspieranie rozwoju sektora ekonomii społecznej w regionie i 8.6 Koordynacja sektora ekonomii społecznej w regionie – projekt pozakonkursowy ROPS ukierunkowane są na wzmocnienie roli podmiotów ekonomii społecznej w aktywizacji osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji oraz w dostarczaniu usług użyteczności społecznej w regionie. Działania te wpisują się w Priorytet Inwestycyjny 9v Wspieranie przedsiębiorczości społecznej i integracji zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych oraz ekonomii społecznej i solidarnej w celu ułatwienia dostępu do zatrudnienia. W ramach omawianych działań pomoc beneficjentom ostatecznym zapewniana jest poprzez świadczenie usług animacyjnych, inkubacyjnych i biznesowych dla wsparcia rozwoju ekonomii społecznej. Należą do nich usługi umożliwiające uzyskanie/podniesienie wiedzy i rozwijanie umiejętności i kwalifikacji potrzebnych do założenia i/lub pracy w przedsiębiorstwach społecznych; wsparcie finansowe (dotacje) na tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym; udzielanie wsparcia pomostowego w formie finansowej oraz w formie zindywidualizowanych usług, usługi polegające na podnoszeniu kwalifikacji pracowników podmiotów ekonomii społecznej.
Sektor ekonomii i przedsiębiorczości społecznej odgrywa bardzo istotną rolę w procesie integracji społecznej – jest bowiem przestrzenią, w której prowadzone są działania aktywizacji zawodowej i społecznej. Jednakże diagnoza przeprowadzona na potrzeby RPO WP na lata 2014-2020 wykazała, że PES funkcjonujące w województwie borykają się z następującymi problemami: słaby potencjał kadrowy i finansowy, brak stałych

(komercyjnych) źródeł finansowania, brak odpowiedniego zaplecza sprzętowego i lokalowego, niewystarczające umiejętności biznesowe pracujących w tych podmiotach osób, czy też brak współpracy i kooperacji pomiędzy samymi podmiotami. W konsekwencji powyższego dostrzeżono potrzebę wzmocnienia potencjału niniejszych podmiotów, tak, aby mogły w pełni skutecznie realizować swoje zadania. Województwo podkarpackie przyjęło za cel wyposażenie PES w kapitał finansowy, wzmocnienie umiejętności i kompetencji ich pracowników, wzrost zatrudnienia w omawianym sektorze oraz zwiększenie jego rozpoznawalności wśród społeczności lokalnych. Badanie jakościowe wykazało, że pomimo początkowego opóźnienia realizacji założonych działań (wynikającego ze zmian prawnych), na chwilę cieszą się one dużym zainteresowaniem. W części OWES pojawiła się potrzeba dodatkowego finansowania, bowiem posiadają one listę osób oczekujących na skorzystanie ze wsparcia. Analiza danych zastanych ujawniła, że istnieje związek pomiędzy kompleksowym wsparciem udzielanym przez OWES (szkolenia, doradztwo, finansowanie PES) a liczbą utworzonych PES, zaś ekonomia społeczna jest skutecznym narzędziem do aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W 2017 roku w województwie podkarpackim było zarejestrowanych 98 spółdzielni socjalnych, co pokazuje, że sektor ekonomii społecznej nie jest jeszcze nasycony i istnieje pole do jego rozwoju. Liczba ta była stała na przestrzeni lat 2015-2017, jednak jak pokazuje Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego, w 2018 roku liczba spółdzielni socjalnych zmalała do 92[64]. Liderem w tym zakresie jest województwo wielkopolskie, w którym znajduje się 207 spółdzielni socjalnych. Sytuacja najmniej korzystnie wygląda w województwach opolskim, świętokrzyskim i podlaskim, gdzie funkcjonuje 45 spółdzielni. Należy jednak mieć na uwadze, że wpływ na dostępność tego rodzaju PES warunkowane jest również przez wielkość i zaludnienie danego województwa. Województwo podlaskie plasuje się na 7 miejscu spośród pozostałych regionów. Ponadto w województwie funkcjonuje kilkadziesiąt innych ośrodków zajmujących się aktywizacją społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (reintegracją społeczną): Klubów Integracji Społecznej, Centrów Integracji Społecznej, Zakładów Aktywizacji Zawodowej, Warsztatów Terapii Zajęciowej.

Tabela 41. Liczba wybranych podmiotów ekonomii społecznej i ośrodków reintegracji społecznej w województwie podkarpackim

Kategoria	2015	2016	2017
spółdzielnie socjalne	98	98	98
KIS	8	9	10
CIS	11	13	13
ZAZ	13	13	12
WTZ	37	37	37
Ogółem podmiotów ekonomii społecznej	**167**	**170**	**170**

[64] Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego 2018

Źródło: dane zamieszczone w opracowaniu Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, Rzeszów, grudzień 2018 r.

Jak podano w opracowaniu Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, porównując liczbę wskazanych ośrodków reintegracji społecznej i zawodowej z sytuacją w kraju – należy stwierdzić, że województwo podkarpackie znajduje się w dość dobrej sytuacji. Aczkolwiek liczba ośrodków w odniesieniu do liczby ludności jest nieco poniżej wartości średniej dla kraju, to liczba osób uczestniczących w zajęciach/zatrudnionych w tych ośrodkach w przeliczeniu na 10 tys. ludności jest wyższa niż przeciętnie w kraju (czwarte miejsce wśród regionów w 2015 r. i piąte w 2016 r.)[65]. Opierając się na informacjach udostępnianych np. przez Ośrodki Pomocy Społecznej oraz Warsztaty Terapii Zajęciowej, formy reintegracji społecznej wdrażane przez ww. instytucje zaliczane są do katalogu usług pomocy społecznej[66]. Na liczbę osób uzyskujących wsparcie z tytułu działalności ośrodków reintegracji społecznej i zawodowej składają się zatem nie tylko osoby uczestniczące wyłącznie w formach aktywizacji realizowanych przez te instytucje, ale w znacznej mierze także beneficjenci innych form pomocy społecznej. Obiektywny fakt relatywnie wyższej liczby osób uzyskujących wsparcie w województwie podkarpackim w odniesieniu do przeciętnej dla kraju jest zjawiskiem wysoce złożonym, na który wpływ wywiera wiele czynników, np. sytuacja materialna gospodarstw domowych (mierzona dochodem do dyspozycji na osobę), poziom bezrobocia oraz jego struktura (uwzględniając przy tym długość pozostawania bez pracy oraz przyczyny utrudnionej możliwości powrotu do pracy, które mogą znajdować się zarówno po stronie zależnej, jak i niezależnej od danej osoby uzyskującej wsparcie), czy nawet skuteczność i trwałość aktywizacji zawodowej oraz reintegracji osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, powiązana z rotacją osób uzyskujących pomoc społeczną. Aczkolwiek każdy z ww. czynników jest jak najbardziej kwantyfikowalny. Dogłębna analiza uwarunkowań częstotliwości korzystania z ośrodków reintegracji społecznej przez mieszkańców województwa podkarpackiego mogłaby z pewnością stanowić przedmiot odrębnego wyzwania badawczego. Opierając się na wiedzy eksperckiej Ewaluatora, należy w pierwszej kolejności stwierdzić konieczność kontynuowania procesu wspierania ośrodków reintegracji społecznej i zawodowej przez Samorząd Województwa Podkarpackiego (czynniki warunkujące: wysoki popyt, bez względu na poziom rotacji odbiorców – potwierdzony analizą wskaźnikową OP8 oraz stała liczba ośrodków co świadczy o ich stosunkowo ugruntowanej pozycji rynkowej). Po drugie, biorąc pod uwagę wyzwania zamieszczone w Raporcie EGO[67] w kontekście analizy podejmowanego zjawiska,

[65] Analiza sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podkarpackiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego – 2018, Rzeszów, grudzień 2018 r. s. 36

[66] Por. np. OPS Nisko http://www.nisko.naszops.pl/formy-i-zasady-udzielania-pomocy-spolecznej [dostęp: 1.04.2019 r.]; WTZ Krosno https://www.wtzkrosno.org.pl/ [dostęp: 1.04.2019 r.].

[67] Jednostki samorządu terytorialnego województwa podkarpackiego wobec wyzwań pomocy społecznej – Raport końcowy, Warszawa, listopad 2018 r., s. 185-190

jako problem do rozwiązania w przyszłości przejawia się przełożenie liczebności beneficjentów ośrodków reintegracji społecznej i zawodowej na świadczenie wyższej jakości usług szczególnie dla osób o najbardziej utrudnionym dostępie do rynku pracy, jak osoby starsze, niepełnosprawne, czy też wychodzące na wolność po opuszczeniu zakładu karnego – poprzez np. zapewnianie w ramach pracy/zajęć stałego wsparcia ze strony doradców, specjalistów i terapeutów. Powyższe stworzyłoby szansę obniżenia liczby osób uzyskujących pomoc permanentną, a tym samym zapewnienia miejsc dla kolejnych potencjalnych odbiorców oraz zwiększenia liczby osób, dla których wsparcie przyczyniło się do trwałej zmiany sytuacji społecznej i zawodowej.

Oś Priorytetowa 9. Jakość edukacji i kompetencji w regionie

Oś 9 jest odpowiedzią na kilka kluczowych problemów, które zostały zdiagnozowane na etapie programowania (2012-2014). Były to przede wszystkim:

1. Problemy związane z opieką przedszkolną. Po pierwsze chodziło o niski wskaźnik objęcia dzieci wychowaniem przedszkolnym oraz znaczne różnice w tym zakresie pomiędzy obszarami wiejskimi a miejskimi na terenie województwa podkarpackiego. W dalszej kolejności podkreślano konieczność poszerzenia oferty edukacyjnej już istniejących przedszkoli, w tym m.in. uwzględniając dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Prognozowane działania miały najpierw na celu zniwelowanie nierówności w zakresie szans edukacyjnych na etapie, który gwarantuje najwyższą skuteczność takich interwencji oraz po drugie umożliwienie podjęcia pracy zarobkowej rodzicom, przeważnie matkom, które do tej pory opiekowały się dziećmi w domach.

W zakresie opieki przedszkolnej w ciągu ostatnich lat zaszły spore zmiany – tak w całej Polsce jak i w woj. podkarpackim, które zaczynając z niższego niż dla reszty kraju odsetka dzieci objętych opieką przedszkolną, obecnie może pochwalić się wynikami powyżej średniej.

Wykres 40. Odsetek dzieci w wieku 3-4 lat objętych wychowaniem przedszkolnym – w miastach. Dane dla całej Polski oraz woj. podkarpackiego

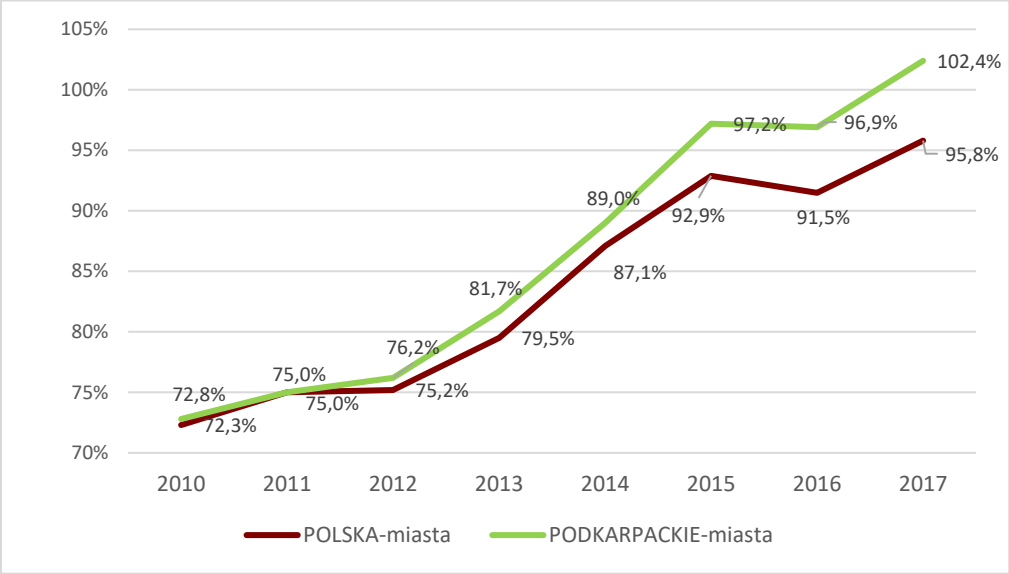

Źródło: GUS BDL

Wykres 41. Odsetek dzieci w wieku 3-4 lat objętych wychowaniem przedszkolnym – na wsi. Dane dla całej Polski oraz woj. podkarpackiego

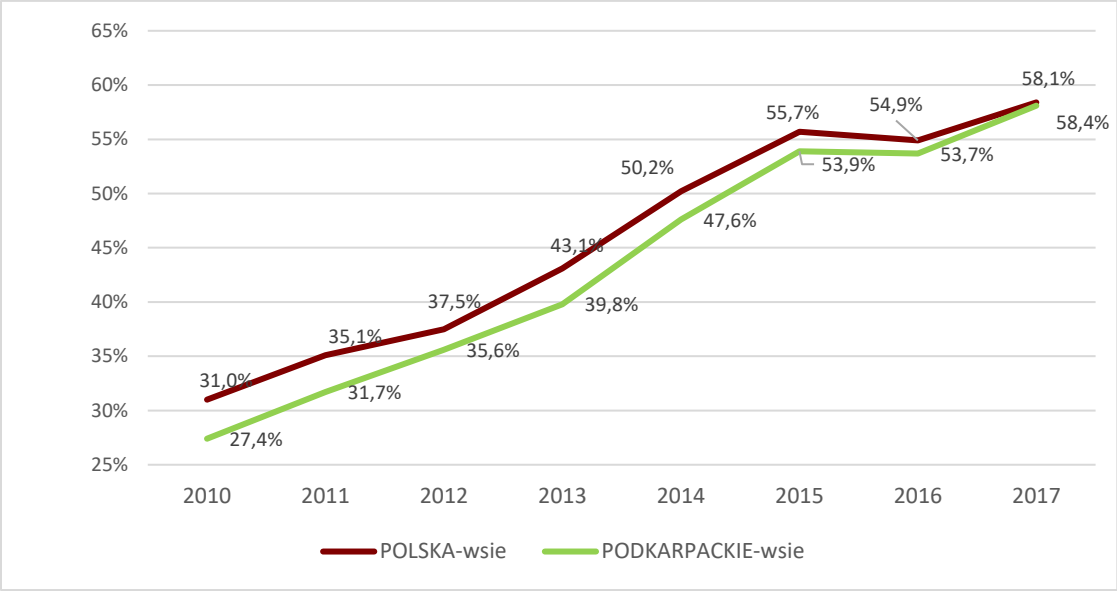

Źródło: GUS BDL

Powyższe wykresy pokazują dwie rzeczy: po pierwsze, odsetek objęcia opieką przedszkolną w miastach woj. podkarpackiego był kilka lat temu podobny jak w całej Polsce, a obecnie jest on o 7% większy niż przeciętna dla kraju. Po drugie widzimy tak samo duży wzrost w przypadku opieki przedszkolnej nad dziećmi na wsi. Jeszcze 2010 roku średnio dla Polski odsetek objęcia tam dzieci 3-4 letnich opieką przedszkolną był o prawie 4% wyższy niż dla Podkarpacia, a już w roku 2017 województwo osiągnęło w tym obszarze wyniki niewiele niższe niż przeciętna dla kraju.

Wykres 42. Odsetek dzieci w wieku 3-4 lat objętych wychowaniem przedszkolnym. Dane dla całej Polski oraz woj. Podkarpackiego

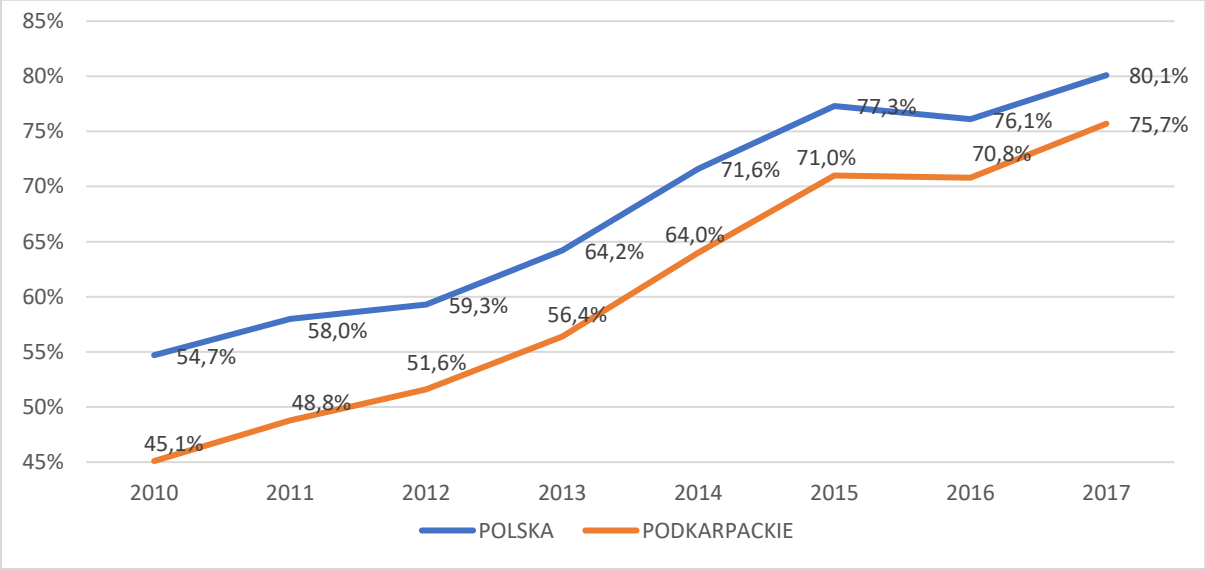

Źródło: GUS BDL

Na powyższym wykresie widzimy różnicę w objęciu edukacją przedszkolną dzieci 3-4 letnie pomiędzy województwem podkarpackim a resztą kraju. Różnica prawie 10% z roku 2010 została zmniejszona do niewiele ponad 4,4% w roku 2017 (późniejszych danych brak). Można zatem mówić o sporym sukcesie.
Widać również znaczne różnice między danymi dla miast a wsi. Tutaj warto również zauważyć, że pozytywny wynik Podkarpacia miał miejsce w sytuacji województwa, które ma relatywnie niski stopień urbanizacji. W kwestii danych dla obszarów wiejskich należy zauważyć, że mogą być one zaniżone w ten sposób, iż rodzice z tych terenów oddają dzieci do przedszkoli w miastach, gdzie jadą do pracy. Często też jest tak, że nieposłanie dziecka do przedszkola dezaktywizuje zawodowo babcię, a więc osobę w wieku 50+, a nie bezpośrednio matkę. Trzeba też pamiętać o tym, że na terenach słabo zurbanizowanych (630 wsi na terenie województwa podkarpackiego ma poniżej 500 mieszkańców – ponad 43% zamieszkałych miejscowości) ciężko jest zorganizować opiekę przedszkolną – dotacja ministerialna (1370 zł rocznie na 1 dziecko w roku 2018) nie wystarcza na pokrycie kosztów osobowych dla przedszkola liczącego, np.: 20 dzieci, a barierą uniemożliwiającą tworzenie większych przedszkoli są spore odległości między poszczególnymi wsiami. Tym samym różnice w dostępie do opieki przedszkolnej pomiędzy mieszkańcami miast i wsi pozostają nadal znaczące. Opisana wyżej poprawa jest też skutkiem wprowadzenia od 1 września 2017 obowiązku samorządu do zapewnienia opieki nad dziećmi od 3 roku życia (wspomniana zmiana wchodziła stopniowo i w 2016 dotyczyła 4-latków). Warto także zauważyć, że są obszary, w których dostępna baza miejsc przedszkolnych jest większa niż liczba dzieci w wieku przedszkolnym. Tym samym prócz zasadniczo kończącego się deficytu przedszkoli na obszarach miejskich mamy do czynienia z nierównomiernym – w stosunku do zapotrzebowania – ich rozłożeniem.
Można zatem spodziewać się, że odsetek dzieci w miastach objętych wychowaniem przedszkolnym nie ulegnie zmianie, zaś rosnąć będzie – aczkolwiek już nie tak szybko – odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na terenach wiejskich. Tempo tego wzrostu będzie zależało m.in. od tego, czy w ramach MEN zostanie wypracowana polityka wspierania małych OWP (ośrodków wychowania przedszkolnego), szczególnie w mniejszych i mniej zamożnych gminach.

Wykres 43. Odsetek dzieci w wieku 3-4 lat objętych wychowaniem przedszkolnym. Dane dla poszczególnych województw oraz średnia całej Polski – stan na rok 2017

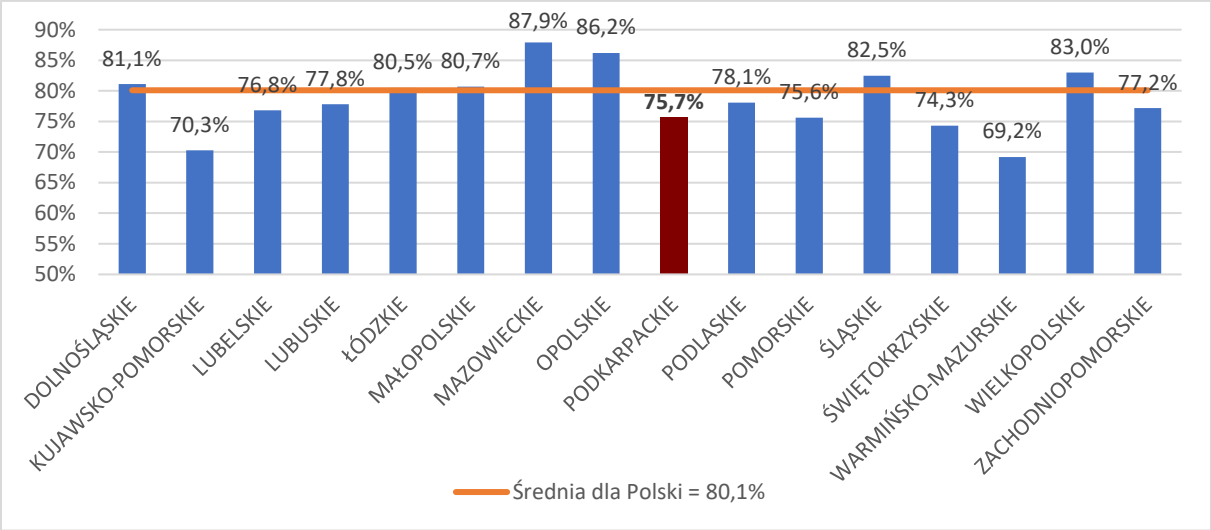

Źródło: GUS BDL

Zgodnie z danymi za rok 2017 odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym na Podkarpaciu był o ponad 4% niższy niż średnia dla całej Polski. W dużej mierze jest to efekt niskiego stopnia urbanizacji województwa podkarpackiego oraz dużych odległości pomiędzy poszczególnymi wsiami.

2. Drugim problemem, który został zarysowany w ramach OP jest konieczność dopasowania kompetencyjnego uczniów szkół ogólnokształcących, w tym tych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, do wymagań współczesnego rynku pracy. Wspomniane wymagania mają dotyczyć kompetencji uniwersalnych – tj.: matematyczno-przyrodniczych, językowych, korzystania z technologii komunikacyjno-informatycznych, kreatywności, innowacyjności, przedsiębiorczości, rozwiązywania problemów oraz umiejętności uczenia się. W celu rozwiązania tego problemu zaplanowano nie tylko działania nakierowane bezpośrednio na uczniów (nowe formy pracy z uczniem, rozwijanie dotychczasowej oferty edukacyjnej) lub infrastrukturę szkół (doposażenie w sprzęt komputerowy), lecz także na nauczycieli (szkolenia oraz inne formy rozwijania ich kompetencji, w tym szczególnie uwzględniając TIK).

3. Trzecim wyzwaniem podniesionym w ramach OP 9 jest kształcenie dorosłych. Tutaj akcentuje się działania nakierowane na osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy, pochodzące z grup defaworyzowanych, 50+, cechujące się największą luką kompetencyjną (czyli równocześnie posiadające największe potrzeby w dostępie do edukacji).

W obszarze tego problemu z jednej strony zaszła istotna poprawa sytuacji na rynku pracy. Przejawia się ona spadkiem stopy bezrobocia oraz wzrostem zatrudnienia. Ma to też pozytywny wpływ na dalej opisaną problematykę zatrudnialności absolwentów. Z drugiej strony w Polsce wciąż obserwuje się znacznie niższy niż w UE stopień uczestnictwa w kształceniu dorosłych. W statystyce europejskiej używany jest wskaźnik: „Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu" – definiowany jako udział „osób w wieku 25-64

lata uczących się lub dokształcających się (w okresie czterech tygodni przed badaniem) w ludności ogółem w tej samej grupie wieku" (definicja GUS z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, w Eurostacie – Labour Force Survey).

Tabela 42. Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu. Odsetek osób w wieku 25-64 lata deklarujący uczestnictwo w podnoszeniu kwalifikacji bądź kompetencji w ciągu ostatnich 4 tygodni przed badaniem

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
UE 27	9,4	9,1	9,3	10,7	10,9	10,8	10,8	11,0
Polska	5,2	4,4	4,5	4,3	4,0	3,5	3,7	4,0
Podkarpackie	3,3	3,0	3,0	2,6	2,0	1,9	2,0	2,1
Warszawski stołeczny	:	:	:	10,2	10,1	9,5	8,9	9,2
Mazowiecki regionalny	:	:	:	2,6	2,5	2,2	2,2	1,9

Źródło: Eurostat

Dane zaprezentowane w tabeli pokazują nam kilka istotnych i w sumie niepokojących zjawisk:

- Po pierwsze wskaźnik uczestnictwa w kształceniu dorosłych jest w Polsce ponad dwukrotnie niższy niż przeciętnie dla krajów unii Europejskiej i można nawet zauważyć, że ta różnica zwiększa się i być może (kierując się zasadą ekstrapolacji trendu) niebawem będzie trzykrotna.
- Po drugie wskaźnik ten wygląda jeszcze słabiej dla województwa podkarpackiego – tutaj różnica ze średnią unijną jest już ponad 5-cio krotna.
- Po trzecie wskaźnik ten jest najwyższy w Polsce dla Warszawy, dla której przybiera wartość niewiele niższą od przeciętnej unijnej (nie jest to cecha Mazowsza, które bez Warszawy wypada pod tym względem gorzej niż Podkarpacie). Zatem wydaje się, że można postawić hipotezę, iż kształcenie dorosłych jest związane w Polsce z rozwojem centrów gospodarczych i prawdopodobnie ogranicza się do wysoko wyspecjalizowanej kadry, a nie zaś do obszarów mniej rozwiniętych gospodarczo, gdzie poziom kapitału ludzkiego jest niższy. Innymi słowy, kształcenie ustawiczne jako narzędzie poprawy sytuacji zawodowej, w niewielkim zakresie jest stosowane wobec osób znajdujących się w nieuprzywilejowanej pozycji na rynku pracy, a w przeważającej mierze dotyczy ono innych grup zawodowych.
- Po czwarte widzimy w całej Polsce, a także na Podkarpaciu, delikatny spadek wartości wskaźnika uczestnictwa dorosłych w kształceniu. Jeśli zestawić to z radykalną poprawą na rynku pracy, to być może świadczy to o tym, co sygnalizują pracownicy urzędów pracy oraz ośrodków pomocy społecznej, że ludzie niechętnie angażują się w inne aktywności niż praca – tzn. jeśli już uzyskają zatrudnienie, nie widzą potrzeby uczestnictwa w szkoleniach.

Warto jednak dodać, że omawiany wskaźnik ma kilka wad[68], co czyni go umiarkowanie użytecznym w planowaniu polityk publicznych i raczej skłania do traktowania go bardziej poglądowo – to jest bardziej zarys pewnego zjawiska niż jego precyzyjny opis. Trzeba też pamiętać, że w bardzo wielu przypadkach – nie jesteśmy w stanie określić ich skali – to właśnie środowisko pracy jest miejscem, gdzie nabywamy nowe kompetencje a nierzadko i kwalifikacje. Zatem przy niskiej stopie bezrobocia, niski wskaźnik uczestnictwa w kształceniu dorosłych nie jest kluczowym problemem.

4. Czwarte zagadnienie, które zostało nakreślone w ramach OP 9 to podniesienie jakości kształcenia zawodowego, którego efektem ma być poprawa zatrudnialności absolwentów szkół zawodowych. Tutaj, podobnie jak w kształceniu ogólnym, ma się to dokonać poprzez działania nakierowane bezpośrednio na uczniów (nowe formy pracy, ale także zacieśnienie współpracy z sektorem przedsiębiorstw poprzez programy stażowe i praktyk zawodowych), na szkoły (wybór kierunków kształcenia zgodnie z potrzebami lokalnego rynku pracy, doposażenie w sprzęt niezbędny do realizacji zajęć zgodnych z wybranymi kierunkami) oraz na nauczycieli i instruktorów przedmiotów zawodowych (szkolenia w ramach korzystania z nowych technologii zawodowych i nowych form pracy z uczniem).

Wykres 44. Stopa bezrobocia absolwentów szkół różnego poziomu wśród grup wyróżnionych ze względu na najwyższy osiągnięty poziom wykształcenia

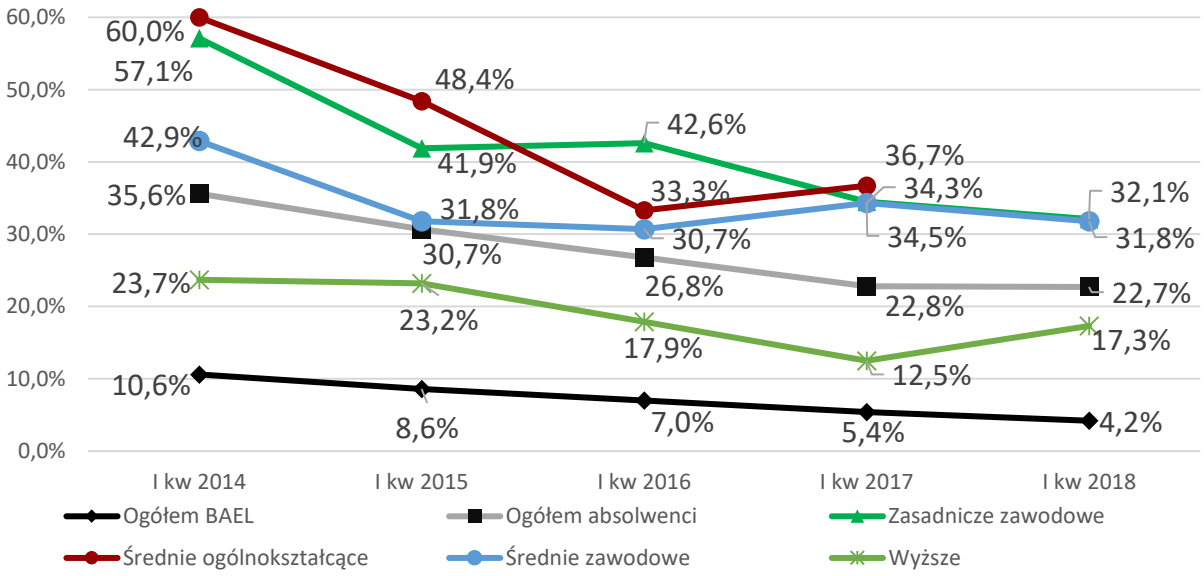

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BAEL

Poprawa na rynku pracy, rozumiana jako spadek bezrobocia, miała zasadniczy wpływ na szereg działań podejmowanych w ramach środków programów finansowanych z EFS. W ciągu ostatnich 5-ciu lat stopa bezrobocia spadła ponad dwukrotnie (w okresie I kw. 2014 – I

[68] Po pierwsze jego wysoka wartość w Warszawie może wynikać nie tylko z tego, że jest to centrum gospodarcze Polski ale także z tego powodu, że jest to również największy rynek różnych szkoleń i innych form podnoszenia kompetencji i kwalifikacji. Po drugie, poprzez dość rygorystyczne i w sumie trochę sztucznie przyjęte warunki – uczestniczenie w jakiejś formie podnoszenia kompetencji w okresie 4 tygodni przed badaniem – dotyczy on bardzo niewielkiego odsetka osób, a co się z tym wiąże, bardzo mało licznej grupy badanych. W efekcie pogarsza to jego dokładność. Jego zaś podstawową zaletą jest możliwość dokonywania międzynarodowych porównań.

kw. 2018 nawet 2,5-krotnie). Poprawiła się też sytuacja absolwentów różnych typów szkół (poprawa o 1,5-krotnie) w tym zawodowych (zasadniczych zawodowych – 1,8-krotnie) i ogólnokształcących. Widać zatem, że poprawa na rynku pracy w większym stopniu dotyczyła osób już posiadających doświadczenie niż absolwentów. A co najważniejsze, problem z ich zatrudnieniem wciąż istnieje: nadal 1/3 absolwentów zasadniczych szkół zawodowych oraz techników pozostaje bez pracy. W dość istotnej mierze jest to nadal efekt niedopasowania kompetencyjnego absolwentów z oczekiwaniami pracodawców (z ang. *skill missmatch*). I choć nie ma tak szczegółowych danych dla województwa podkarpackiego, ważne jest w tym miejscu zasygnalizowanie pewnych zależności i trendów.
Tym samym, mimo zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej w zakresie rynku pracy, potrzeby uczniów szkół zawodowych oraz ogólnokształcących pozostają nadal aktualne w stosunku do założeń, które stały u podstaw stworzenia 9 Osi Priorytetowej RPO.
Równie potrzebne i celowe są działania nakierowane na kształcenie dorosłych. Trzeba pamiętać, że poprawa sytuacji na rynku pracy jest efektem dobrej koniunktury gospodarczej i wysokiego wzrostu PKB. Tym niemniej taka sytuacja nie musi trwać wiecznie, a zatem osoby o najniższym poziomie kwalifikacji i kompetencji nadal są zagrożone popadnięciem w bezrobocie i wynikających z niego negatywnych konsekwencji społecznych.
Poprawa sytuacji społeczno-gospodarczej o tyle istotnie nie zmieniła wdrażania RPO w OP 9, że zaprogramowane działania były odpowiedzią na zasadnicze potrzeby regionu. Dotyczy to szczególnie szkolnictwa ogólnego, które w jednym z wywiadów zostało określone przez respondentkę - „studnią bez dna”, jeśli chodzi o jego potrzeby. W zakresie kształcenia dorosłych nie zaszły istotne zmiany, z wyłączeniem poprawy na rynku pracy, co utrudnia rekrutowanie odbiorców wsparcia do realizowanych projektów. W obszarze wychowania przedszkolnego zmiana polityki MEN – objęcie 3 latków prawem do opieki przedszkolnej – jest częściowo komplementarna wobec działań realizowanych w osi.